

Annuitetslån för studier

– tio år efter studiestödsreformen

Rapport från CSN

Annuitetslån för studier

– tio år efter studiestödsreformen

Rättelser i denna reviderade version

CSN:s rapport *Annuitetslån för studier – tio år efter studiestödsreformen* publicerades i januari 2011. Det har framkommit att rapporten innehöll vissa felaktiga uppgifter. Därför publiceras denna reviderade version.

I korthet innebär rättelsen att 45 966 låntagare under 2008 skulle ha kunnat beviljas nedsättning av sitt årsbelopp med hänsyn till sin inkomst, men avstod från att ansöka om sådan nedsättning. I den ursprungliga rapporten angavs felaktigt att 132 432 låntagare skulle ha kunnat beviljas nedsättning, men avstod från att ansöka. Av de 45 966 låntagare som kunde ha beviljats ersättning var det 13 369 som hade betalningsproblem under året. I den ursprungliga rapporten angavs felaktigt att 19 128 låntagare hade betalningsproblem.

Trots de felaktiga uppgifterna gör CSN bedömningen att de slutsatser som drogs i den ursprungliga rapporten i huvudsak fortfarande är giltiga. Slutsatserna är följande.

- En *förhållandevis* stor del av dem med i förhållande till årsbeloppet låga inkomster, avstår från att ansöka om nedsättning (45 966 låntagare). Det innebär att dessa låntagare betalar mer per år än de skulle ha behövt göra och då även att de betalar av sin skuld snabbare än om de skulle ha ansökt om nedsättning. Detta är övervägande positivt eftersom det blir billigare för låntagarna sett över tid.
- Att låntagare avstår från att ansöka om nedsättning är inte enbart positivt. I de fall de låntagare som avstår från nedsättning drabbas av betalningsproblem (13 369 låntagare) kan det anses negativt att de inte ansöker om nedsättning. En viktig uppgift för CSN är att ta reda på varför dessa låntagare inte ansöker om nedsättning och att nå dem med korrekt och begriplig information om vilka möjligheter som finns.

Följande avsnitt är ändrade i denna reviderade version i förhållande till den ursprungliga rapporten.

<i>Kapitel</i>	<i>Sida</i>	<i>Punkt, stycke tabell</i>
Sammanfattning	3	Fjärde punkten i punktuppställningen
	10	5:e och 7:e styckena
Kapitel 5 Trygghetsregler	68	Tabell 5.4 och stycket efter tabellen
	70	Tabell 5.8
	71	Tabell 5.9 och sista stycket
	72	Tabell 5.10 och stycket efter tabellen
	72	Tabell 5.11
	72	Tabell 5.12 och stycket efter tabellen
	73	Tabell 5.13 och näst sista och sista styckena
	74	Andra stycket
Kapitel 9 Slutsatser	122	Andra punkten och sista stycket
	123	Andra stycket

MISSIV

Datum

2011-01-17

Er datum

Beteckning

2010-2189-9065

Er beteckning

Rapporten Annuitetslån för studier – tio år efter studiestödsreformen har skrivits vid CSN:s enhet för utvärdering och statistik. I arbetet deltog Olof Fraenell, Lars Hillerström, Elisabeth Januzaj Ögren, Margareta Karlsson, Erik Thunell, Carl-Johan Stolt, Johnny Svanström och Kerstin Sellén Johansson.

Beslut om att publicera rapporten har fattats av ställföreträdande generaldirektör Ann-Sofie Löth efter föredragning av enhetschef Magnus Forss. I den slutliga beredningen deltog även generaldirektör Kerstin Borg Wallin och avdelningscheferna Christina Falhammar, Margaretha Holmlund, Hans Rutqvist, Thomas Svensson, Åke Svensson och Jan Söderholm.

Ann-Sofie Löth

Magnus Forss

Innehållsförteckning

Sammanfattning	9
1 Inledning.....	13
1.1 Studiestödsreformen och annuitetslånet.....	13
1.2 Syfte och frågeställningar	13
1.3 Avgränsningar och urval.....	14
1.4 Ord och begrepp	15
2 Annuitetslånet – syfte och regler.....	17
2.1 Studiestödsreformen 2001	17
2.2 Regler för annuitetslånet.....	17
2.3 Tänka konsekvenser	18
3 Annuitetslånet – grundläggande fakta	21
3.1 Antal låntagare och antal lån.....	21
3.2 Lånebenägenhet.....	22
3.3 Låntagarnas totala skuld	24
3.4 Låntagarnas genomsnittliga skuld	24
3.5 Återbetalningsskyldiga låntagare	26
3.6 Återbetalningsskyldiga låntagares inkomster.....	27
3.7 Debiterade och inbetalda belopp	28
3.8 Trygghetsregler	32
3.9 Krav som överlämnas till Kronofogdemyndigheten.....	34
3.10 Ränteutveckling	35
3.11 Osäker fordran.....	36
3.12 Diskussion och slutsatser	37
4 Annuitetslånets betydelse för valet att studera.....	39
4.1 Inledning.....	39
4.2 Teori och erfarenhet	39
4.3 Studerande med respektive utan lån.....	41
4.4 Annuitetslånets betydelse för valet att studera.....	46
4.5 Annuitetslånets betydelse för valet att inte studera	52
4.6 Diskussion och slutsatser	55
5 Trygghetsregler	59
5.1 Inledning.....	59
5.2 Nedsättning	59
5.3 Avskrivning	74
6 Attityder till lån för studier – hur låntagarna ser på lånet och återbetalningen	83
6.1 Inledning.....	83
6.2 Attitydundersökningar och begreppet attityd.....	83
6.3 Respondenternas bakgrund.....	84
6.4 Generella attityder till lån för studier och återbetalning av lånen.....	86
6.5 Lånet under studietiden	89
6.6 Återbetalningen av lånet.....	93
6.7 Diskussion och slutsatser	98
7 Annuitetslånet - skillnader mellan kvinnor och män.....	99
7.1 Inledning.....	99
7.2 Samhällsutvecklingen.....	99
7.3 Analys av populationen - registerstudie	101
7.4 Analys av urvalet - enkätundersökning	105
7.5 Diskussion och slutsatser	113

8	Hushållning med statens medel.....	115
8.1	Bakgrund.....	115
8.2	Avskrivning av annuitetslån.....	115
8.3	Osäkra fordringar.....	116
8.4	Misskötta lån.....	116
8.5	Räntans inverkan på det beräknade osäkra beloppet.....	116
8.6	Beräknade avskrivningar i framtiden.....	117
8.7	Osäkert belopp för goda betalare.....	117
8.8	Hur fungerar återbetalningsplanen?.....	119
8.9	Diskussion och slutsatser.....	120
9	Slutsatser.....	121
10	Referenser.....	125

Bilagor

Bilaga 1.	Data, metod och urval.....	127
Bilaga 2.	Enkät Din sysselsättning efter gymnasiet.....	135
Bilaga 3.	Enkät Studiestödets betydelse.....	143
Bilaga 4.	Enkät Din sysselsättning under perioden 2004–2010.....	147
Bilaga 5.	Enkät Din syn på studielånet, återbetalare av annuitetslån och studielån.....	155
Bilaga 6.	Enkät Din syn på studielånet, studerande med annuitetslån.....	161
Bilaga 7.	Enkät Kvinnor och män med annuitetslån.....	167

Sammanfattning

I samband med studiestödsreformen 2001 infördes ett nytt lån för studier – annuitetslånet. Detta lån har snart varit i drift i 10 år. I samband med reformen ansågs det bland annat angeläget att införa ett över tiden stabilt lånesystem där lånevillkoren och den enskildes ansvar för upptagna lån blev tydligare. Reformen skulle leda till att alla lån ska betalas tillbaka. Annuitetslånet innehåller även ett antal så kallade trygghetsregler med syftet att låntagarna inte ska belastas över sin betalningsförmåga och att lånet inte ska avhålla personer från att studera.

CSN har nu för första gången gjort en större uppföljning av annuitetslånet, vilken presenteras i denna rapport.

CSN drar sex huvudsakliga slutsatser om annuitetslånet:

- Annuitetslånet är långsiktigt hållbart – riskerna för framtida förluster har minskat avsevärt.
- Annuitetslånet bidrar till att personer kan studera – men återbetalningsvillkoren påverkar sällan valet att läsa vidare.
- Ju lägre nivå på studierna, desto större andel av låntagarna får betalningsproblem.
- Många låntagare utnyttjar inte möjligheten att få nedsättning – många med betalningsproblem borde göra det.
- Medvetenheten om att lånet ska betalas tillbaka har ökat och de flesta låntagare anser att årsbeloppen är rimliga i förhållande till deras ekonomiska förutsättningar.
- Annuitetslånet rekryterar till studier och bidrar därmed även till minskade inkomstskillnader mellan kvinnor och män.

CSN bedömer att statens långsiktiga kostnader för annuitetslånet har minskat kraftigt jämfört med de långsiktiga kostnaderna för det tidigare studielånet. Detta beror framför allt på att de framtida förlusterna i form av avskrivning beräknas minska och till stor del avse dödsfall och personer som under hela livet kommer att ha begränsade ekonomiska resurser. Därutöver kan personer med extra stora skulder också få problem att betala tillbaka särskilt om de studerar i högre åldrar – detta kommer dock att höra till ovanligheterna. De jämförelser CSN gör mellan annuitetslånet och studielånet visar att en betydligt större andel av låntagarna beräknas kunna betala annuitetslånen jämfört med de låntagare som har studielån, vid samma ekonomiska förutsättningar. Den osäkra fordran för annuitetslån beräknas i dagsläget till cirka 4 procent, vilket ska jämföras med att över 20 procent av fordran på studielån anses osäker. Riskerna i systemet har därmed reducerats avsevärt.

Bland vissa grupper av låntagare finns dock problem. Andelen osäkra fordringar till följd av misskötsel av återbetalningen var 12,7 procent för personer med adresser utomlands under 2009. Bland personer utan aktuell adress är andelen misskötta lån hela 72,5 procent. För bosatta i Sverige är andelen bara 2,7 procent. Statens kostnader ökar alltså om andelen utlandsbosatta ökar. Siffrorna visar också vikten av att CSN känner till var låntagarna bor.

Annuitetslånet som sådant har relativt stor betydelse för valet att studera. Av de låntagare som väljer att fortsätta från gymnasiet till eftergymnasiala studier anger 51 procent att de inte eller troligen inte skulle ha påbörjat de eftergymnasiala studierna om de inte hade kunnat ta lån. Däremot har trygghetsreglerna, ränteberäkningen och avskrivningsmöjligheterna mycket liten betydelse för valet att studera vidare och att då ta lån. Exempelvis anger hela 70 procent av låntagarna att de inte kände till annuitetslånets trygghetsregler när de började studera. Det är få låntagare som säger att trygghetsreglerna hade någon betydelse för deras val att ta annuitetslån. En iakttagelse är därför att lånebeloppet som sådant tycks vara klart viktigare för valet att studera än de lättnader och subventioner som finns inom ramen för lånet i form av nedsättning, avskrivning och räntelättnader. Subventionerna och villkoren för återbetalningen är för många helt okända, samtidigt som lånebeloppet som sådant för många är helt nödvändigt för att de ska kunna bedriva studier. Man kan därmed säga att omfördelningen av intäkter och utgifter över

livscykeln är viktigare för rekryteringen till studier än att lånet genom subventioner gör priset på utbildning lägre. Vissa studerandegrupper tycker dock att trygghetsreglerna är viktiga. Studerande med barn och studerande som har invandrat lägger större vikt vid trygghetsreglerna än andra studerande som lånar.

Det kan även konstateras att annuitetslånet bidrar till att minska den sociala snedrekryteringen till eftergymnasiala studier. Lånebenägenheten bland studerande från studieovana hem är visserligen lägre än bland studerande från studievana hem. Men samtidigt är andelen som inte skulle ha studerat om det inte fanns en möjlighet att få offentligt finansierade lån klart högre hos studerande från studieovana hem, 71 procent jämfört med 36 procent av de från studievana hem. Lånet är särskilt viktigt för studerande som har barn. Hela 78 procent av de låntagare som är föräldrar anger att de inte hade påbörjat studierna om de inte hade fått lån.

Totalt anger 6 procent av dem som inte har fortsatt sina studier efter gymnasiet att de har avstått från fortsatta studier på grund av att studiemedlen är för låga eller för att de inte vill låna. CSN bedömer mot bakgrund av detta att utformningen av annuitetslånet inte kan sägas avhålla särskilt många från att påbörja studier.

I genomsnitt har ungefär 7 procent av låntagarna problem att betala sina årsbelopp. Det finns ett mycket tydligt samband mellan nivån på studierna och problem att betala tillbaka sina lån – ju lägre nivå på studierna, desto fler får problem med att betala tillbaka lånet. Över 50 procent av dem som tar lån för studier på grundskolenivå får någon gång ett årsbelopp eller en del av ett årsbelopp överlämnat till Kronofogdemyndigheten. Det är tio gånger vanligare att låntagare som har studerat på grundskolenivå får betalningsproblem, jämfört med dem som lånar för eftergymnasiala studier.

Trygghetsreglerna, och då framför allt möjligheten att få nedsättning, ska förhindra att låntagarna belastas över sin betalningsförmåga. Under 2008 avstod 46 000 låntagare från att ansöka om nedsättning med hänsyn till sin inkomst, trots att de enligt CSN:s beräkningar skulle ha rätt till nedsättning. Detta ska jämföras med att det var knappt 100 000 låntagare som hade nedsättning. Av dessa var det bara 20 000 låntagare som hade nedsättning på grund av inkomst. Det innebär alltså att en mycket stor del av dem med i förhållande till årsbeloppet låga inkomster, avstår från att ansöka om nedsättning. Av dem som avstår från att ansöka om nedsättning betalar merparten – 71 procent – av på sina lån i den takt som har planerats. Det innebär att dessa låntagare betalar mer per år än de skulle ha behövt göra och då även att de betalar av sin skuld snabbare än om de skulle ha ansökt om nedsättning. Detta är positivt eftersom det blir billigare för låntagarna sett över tid. Det blir även billigare för staten.

Att låntagare väljer att betala det belopp som debiteras, trots att de kan ansöka om nedsättning, visar på en avgörande skillnad mellan ett inkomstbaserat lån – såsom det tidigare studielånet – och ett mer konventionellt lån som annuitetslånet. Om lånet hade varit inkomstrelaterat hade en stor grupp låntagare med låga inkomster per automatik fått betala ett lägre belopp. Det hade ökat kostnaderna både för låntagarna och för staten.

Att låntagare avstår från att ansöka om nedsättning är dock inte enbart positivt. I de fall de låntagare som avstår från nedsättning drabbas av betalningsproblem kan det anses negativt att de inte ansöker om nedsättning. Det är också en större andel av dem som skulle kunna få nedsättning men avstår från att ansöka om det som har betalningsproblem. Ett lägre årsbelopp hade sannolikt kunnat hjälpa många av dessa låntagare att klara sina betalningar. Sammanlagt var det 13 400 låntagare som under 2008 hade betalningsproblem som eventuellt hade gått att undvika om de hade ansökt om nedsättning av sina årsbelopp. En viktig uppgift för CSN är att ta reda på varför dessa låntagare inte ansöker om nedsättning och att nå dem med korrekt och begriplig information om vilka möjligheter som finns.

På en övergripande nivå har majoriteten av låntagarna en övervägande positiv attityd till studie-stödet och återbetalningen av lånen. De flesta instämmer i att Sverige har ett generöst

studiestödssystem, att det är bra att statens kostnader hålls nere genom att en del av stödet är ett lån och att det är viktigt att lånen betalas tillbaka. Det är dock en relativt hög andel av dem med annuitetslån, 25–30 procent, som inte tar ställning för att det är viktigt att lånen betalas tillbaka. Denna andel är dock ännu högre bland dem som betalar på ett studielån. Ungefär 15 procent av låntagarna med annuitetslån anser att lånet är en skuldfälla. Detta är en minskning jämfört med studielånet där en dubbelt så stor andel av låntagarna anser att lånet är en skuldfälla.

Annuitetslånets syfte verkar ha uppnåtts i så måtto att de studerande är väl medvetna om att lånet är ett lån som ska betalas tillbaka. Det är ytterst få som lånar mer än vad de behöver, andelen är betydligt lägre än vad den var bland dem som tog studielån. Det är också en betydligt högre andel av dem som betalar på ett annuitetslån som tror att de kommer att hinna betala tillbaka hela sitt lån jämfört med återbetalarna av studielån. Lånebenägenheten har också minskat sedan annuitetslånet infördes. Detta bidrar till att statens kostnader för lånet hålls nere och att enskildas skuldsättning begränsas.

Majoriteten av återbetalarna tar avstånd från påståendet att det årsbelopp de betalar är för högt i förhållande till sina inkomster och andelen som instämmer i att de skulle kunna betala ett högre belopp är endast 18 procent. Mot bakgrund av låntagarnas åsikter verkar årsbeloppens storlek och återbetalningstiden vara ganska väl avvägda. Låntagarna kan dock tänka sig en större flexibilitet i återbetalningen av lånet när det gäller exempelvis hur mycket de vill amortera på lånet under olika perioder i livet.

Låntagarna med annuitetslån följer samma könsmissiga mönster som samhället i stort när det gäller andelen i arbete, föräldraledighet och arbetslöshet. Av detta följer att kvinnor oftare än män tycker att återbetalningen av lån är betungande, vilket beror på att kvinnor har lägre inkomster och exempelvis oftare är föräldralediga. Inkomstskillnaderna mellan kvinnor och män är mindre bland låntagare som studerat på högskolenivå jämfört med dem som valt en kortare gymnasial eller eftergymnasial yrkesutbildning. Ur ett inkomstperspektiv tycks kvinnor som tar lån därför göra rätt när de väljer en längre utbildning vid högskola eller universitet. CSN:s undersökning tyder på att inkomstskillnaden mellan könen är mindre bland låntagarna än bland samtliga individer i SCB:s inkomststatistik, vilket kan tyda på att studier bidrar till att utjämna inkomstskillnaderna. Annuitetslånet kan då sägas vara en faktor av många som bidrar till en utjämning.

CSN:s sammantagna bedömning av annuitetslånet är att det i stora drag fungerar väl utifrån de intentioner som fanns när lånet infördes. Riskerna för framtida kostnader har minskat, de flesta är relativt nöjda med de årliga beloppen och längden på återbetalningstiden. Viljan att betala har ökat jämfört med det tidigare studielånet och det är mycket få som lånar mer än de har behov av.

De brister som har uppmärksammats avser framför allt kunskapen om lånet och dess regelverk. Många låntagare uppvisar bristande kunskaper om villkoren för lånet. Särskilt råder okunskap om trygghetsreglerna, vilket är en bidragande orsak till att många med rätt till nedsättning ändå inte ansöker om det, trots att de har problem att betala sina årsavgifter. En annan brist är att utlandsbosatta låntagare ofta missköter sin återbetalning. Det kan också diskuteras om särskilda insatser bör vidtas när det gäller låntagare som studerar på låga studienivåer eftersom dessa i betydligt högre utsträckning än övriga har svårt att betala tillbaka sin studieskuld.

1 Inledning

1.1 Studiestödsreformen och annuitetslånet

Den 1 juli 2001 infördes en ny typ av lån för studier– det så kallade annuitetslånet. Annuitetslånet var del av en större reform av studiestödssystemet. Studiestödsreformens huvudsakliga syfte var att skapa ett enhetligt studiestöd och reformen innebar bland annat en höjd bidragsnivå. Det ansågs angeläget att införa ett över tiden stabilt lånesystem där lånevillkoren och den enskildes ansvar för upptagna lån blev tydligare. Reformen skulle leda till att alla lån ska betalas tillbaka.¹

CSN fick 2003 i uppdrag av regeringen att följa upp studiestödsreformen. Uppdraget resulterade i rapporten ”Uppföljning av 2001 års studiestödsreform”. Återbetalningsreglerna hade vid tidpunkten för uppdragets genomförande 2003 tillämpats under en mycket kort period vilket gjorde att uppföljningen begränsades till att i stort beskriva reglerna för nedsättning, sammanläggning, ändrade lånevillkor och ny återbetalningstid.

Nu har det gått ytterligare sju år vilket betyder att det finns väsentligt mer information att hämta om regelverkets effekter generellt och om återbetalning i synnerhet. Denna utvärdering ska ge en bild av huruvida intentionerna med annuitetslånet har infriats och vilka effekter annuitetslånet har i övrigt. Fortfarande är det dock så att vissa aspekter av lånet inte till fullo kan följas upp. Ännu har exempelvis ingen avskrivning på grund av ålder inträffat och bara ett fåtal låntagare med annuitetslån är 60 år eller äldre.

Ett annat viktigt skäl att följa upp effekterna av det rådande systemet för studielån är att det både i Sverige och internationellt finns en tendens att kostnaderna för högre utbildning, ofta av ekonomiska skäl, flyttas från staten till individen.² Ett sätt att flytta kostnaderna på detta sätt är att studiestödet skrivs upp genom en ökning av lånedelen. Så har varit fallet även i Sverige där den senaste uppgraderingen av studiemedlen år 2010 övervägande var en ökning av lånedelen. När kostnaderna för den studerande ökar genom ökad belåning kan det finnas farhågor för att vissa grupper väljer att avstå från studier eftersom de inte vill ta lån i den omfattning som krävs. När de studerandes del av kostnaderna för utbildningen ökar genom en ökad lånedel finns det därför särskilda skäl att följa upp lånets effekter.

1.2 Syfte och frågeställningar

Den övergripande frågeställningen för CSN:s uppföljning är om annuitetslånet fungerar som det var tänkt vid införandet. CSN har valt att dela upp analysen av annuitetslånet i fem delar med följande övergripande frågeställningar:

- Rekryteringseffekter – påverkar annuitetslånets utformning viljan att studera och ta studielån?
- Trygghetsregler – innebär trygghetsreglerna att enskilda inte belastas över sin förmåga och är trygghetsreglerna lämpligt utformade?
- Attityder till annuitetslånet – hur ser studerande med och återbetalare av annuitetslånet på lånet och på återbetalningen av detta?
- Skillnader mellan kvinnor och män – vad innebär annuitetslånet ur ett könsmässigt perspektiv?
- Hushållning med statens medel – är annuitetslånet långsiktigt hållbart ur ett statsfinansiellt perspektiv?

¹ Prop. 1999/2000:10.

² Eurostudent (2008).

1.3 Avgränsningar och urval

Avgränsningar m.m.

I presentationen och analysen har främst data för åren 2003–2009 använts. Data för åren 2001 och 2002 har i de flesta fall uteslutits från redovisningen eftersom antalet låntagare och framför allt antalet återbetalningsskyldiga låntagare var få. Dessa båda år är därför inte representativa för annuitetslånet. Data för hela 2010 var inte tillgängliga vid tidpunkten för rapportens slutförande och ingår därför inte i analysen förutom uppgifter om ingående skulder.

Ett genomgående problem för analysen är att det är svårt att jämföra utvecklingen för annuitetslånet med de tidigare lånesystemen. De tre typerna av lån har varit i drift olika länge vilket medför att låntagarna är olika gamla, har olika lång tid i yrkeslivet och därmed olika inkomster. Att exempelvis jämföra inkomsterna för låntagare med annuitetslån under åren 2001–2009 med inkomsterna för låntagare med studielån ger ingen rättvisande bild. Låntagarna med studielån är äldre och kan enbart av den anledningen ha högre inkomster. Många låntagare med studielån har också hunnit med att slutbetala sina studieskulder.

Ett alternativ skulle kunna vara att jämföra låntagare med annuitetslån under åren 2002–2009 med låntagare med studielån under perioden 1990–1999, dvs. i förhållande till de båda systemens införande. Inte heller en sådan jämförelse ger något rättvisande utfall. Den låntagande populationen har förändrats genom åren. I början och mitten av 1990-talet var det färre studerande som hade studiemedel och studielån och en större andel av dessa studerade på eftergymnasial nivå. Studerande på andra utbildningsnivåer hade ofta andra studiestöd, såsom särskilt vuxenstudiestöd (SVUX) eller särskilt utbildningsbidrag (UBS). Detta innebär att många studerande på lägre utbildningsnivåer hade låga eller inga studieskulder. Även kostnadsläget har förändrats vilket försvårar jämförelser av till exempel inkomster och årsbelopp. Jämförelser är alltså svåra och i de fall de är aktuella kommer problematiken att kommenteras i analysen.

De jämförelser som, trots de angivna problemen, görs i rapporten innebär att annuitetslånet jämförs med studielånet, dvs. det lån som föregick annuitetslånet. Den främsta anledningen till detta är att annuitetslånet delvis utformades för att komma till rätta med problem inom studielånet, framför allt i form av stora risker för höga framtida avskrivningskostnader. Det är därför relevant att jämföra utfallet av annuitetslånet med studielånet.

Inom ramen för studiemedelssystemet finns det en sjukförsäkringslösning för studerande som innebär att lånen kan skrivas av fr.o.m. den 31:a sjukdagen. Den avskrivning som görs bekostas inom ramen för politikområdet socialförsäkringar genom att Försäkringskassan för över motsvarande summa till CSN. Sjukförsäkringen för de studerande har avgränsats från denna analys av annuitetslånet dels med anledning av sjukförsäkringen finansieras separat, dels med anledning av att bestämmelserna inte ändrades i samband med studiestödsreformen 2001.

Dataunderlag

Det statistiska underlaget i rapporten är hämtat från:

- Databassystemet Data Warehouse
- Studiestödets informationssystem (STIS).

CSN har genomfört flera enkätundersökningar, bland annat om låntagares och studerandes attityder till annuitetslånet och om lånets betydelse för valet att påbörja studier. I analysen använder CSN även uppgifter från större enkätundersökningar myndigheten har genomfört tidigare framför allt under 2007 och 2009. För tolkningen av utvecklingen refererar CSN även till andra utredningar som myndigheten har genomfört. Uppgifter från bland annat Statistiska centralbyrån (SCB) och Högskoleverket m.fl. används i rapporten.

Disposition av rapporten

Kapitel 2 beskriver i stora drag syftet med det nya lånesystemet och annuitetslånets regelverk samt de väsentligaste förändringarna jämfört med regelverket för studielån.

I kapitel 3 presenteras grundläggande fakta om annuitetslånets såsom lånebenägenhet, utbildningsnivå, antal låntagare, skulder, inkomster och inbetalningar.

I kapitel 4 ges en bild av annuitetslånets rekryterande effekter. Enkäter har skickats ut till tre olika grupper som tillsammans ger information om annuitetslånets betydelse för deras val att studera, eller valet att inte studera.

Kapitel 5 behandlar annuitetslånets trygghetsregler, det vill säga möjligheterna att få sitt årsbelopp nedsatt eller sin studieskuld avskriven. I avsnittet diskuteras bland annat om trygghetsreglerna fungerar, om de ger den trygghet de är avsedda att ge.

I kapitel 6 beskrivs låntagarnas attityder till att ta lån och att betala tillbaka lånet.

I kapitel 7 beskrivs annuitetslånets ur ett könsmässigt perspektiv.

Kapitel 8 ger en beskrivning av om annuitetslånets är långsiktigt hållbart ur ett statsfinansiellt perspektiv och det diskuteras bland annat om vad trygghetsreglerna betyder för statens kostnader.

I bilaga 1 beskrivs data, metod och urval. Bilaga 2 innehåller de enkätformulär som har använts i undersökningen.

1.4 Ord och begrepp

Aktuellt årsbelopp	Årsbelopp som ska betalas efter eventuellt beslut om nedsättning, exklusive administrativa avgifter.
Annuitetslån	Lån för studier efter den 30 juni 2001.
Avskrivning (av skuld)	Beslut som innebär att hela lånet eller en del av lånet inte behöver betalas tillbaka på grund av exempelvis ålder, sjukdom, dödsfall eller behörighetsgivande studier.
Betalningsår	Det år som årsbeloppet ska betalas.
Lånebenägenhet	Med lånebenägenhet menas hur stor andel av studiemedelstagarna som väljer att ta lån.
Lånegrad	Med lånegrad menas hur mycket de studerande lånar i förhållande till det behov de anger att de har.
Lånetyper studiemedel	Lån för studier före 1989.
Minskning (av årsbelopp)	Det belopp med vilket årsbeloppet sätts ned, dvs. skillnaden mellan ursprungligt årsbelopp och aktuellt årsbelopp.
Nedsättning	Beslut som innebär att låntagaren betalar ett lägre årsbelopp under en viss tid.
Preliminärt årsbelopp	Ett årsbelopp, ursprungligt eller nedsatt, innan någon inkomstkontroll har gjorts. Beloppet är preliminärt till dess att slutligt årsbelopp prövas.
Resterade slutligt årsbelopp	Mellanskillnaden mellan slutligt och preliminärt årsbelopp om det slutliga årsbeloppet är högre. En tilläggsavgift tillkommer som är 6 procent av det belopp som ska betalas i efterhand.
Slutligt årsbelopp	Slutligt årsbelopp för ett visst betalningsår fastställs efter kontroll mot uppgifter om inkomst från Skatteverket eller motsvarande i utlandet.
Studielån	Lån för studier mellan 1989 och den 30 juni 2001.
Studiemedel	Studiestöd som består av bidrag och lån.

Ursprungligt årsbelopp	Årsbelopp före eventuell ansökan om nedsättning. Om ingen ansökan om nedsättning kommer in är det ursprungliga beloppet samma belopp som det aktuella årsbeloppet och de preliminära och slutliga årsbeloppen.
Årsbelopp	Det belopp som ska betalas för ett visst betalningsår, exklusive administrativa avgifter.
Återbetalningsskyldig	En person som ska betala tillbaka på sitt lån är återbetalningsskyldig. En låntagare blir återbetalningsskyldig vid det årsskifte som inträffar tidigast sex månader efter det att han eller hon senast fick studiemedel.

2 Annuitetslånet – syfte och regler³

2.1 Studiestödsreformen 2001

Reformen 2001 ska ses i ljuset av det tidigare lånesystemet

De svenska lånen för studier har under senare år genomgått två större reformer. Den första genomfördes 1989 då de så kallade studiemedelslånen avskaffades till förmån för ett återbetalningssystem där återbetalningen relaterades till låntagarnas inkomster, de så kallade studielånen. Den 1 juli 2001 avskaffades studielånen och ersattes av annuitetslånet.

Utformningen av annuitetslånet 2001 ska ses i ljuset av det tidigare systemet för studielån. Det lånesystem som fanns mellan 1989 och den 30 juni 2001 innebär att låntagarna betalar tillbaka på lånet utifrån storleken på sin inkomst. I systemet finns ingen koppling mellan lånets storlek och den årliga återbetalningen.

Det tidigare lånets utformning ledde i många fall till hög skuldsättning. En del studerande räknade med att inte kunna betala tillbaka sina lån och lånade då mer än de egentligen hade behov av. Regeringen bedömde även att studerande dröjde sig kvar i utbildning delvis på grund av att deras totala återbetalning i praktiken inte påverkades av att ta ytterligare lån. Stora subventioner var inbyggda i detta lånesystem i form av räntekostnader och beräknade framtida avskrivningar. Annuitetslånet infördes till stora delar för att undvika de negativa effekterna i det föregående lånesystemet.

Inriktning och mål för annuitetslånet

I och med studiestödsreformen flyttades subventionerna från återbetalningen av lånen till tilldelningen av studiemedel, dels genom att bidragsdelen höjdes, dels genom att återbetalningsreglerna skärptes. Det ansågs angeläget att införa ett över tiden stabilt lånesystem där lånevillkoren och den enskildes ansvar för upptagna lån blev tydligare. Reformens bärande princip var att alla lån ska betalas tillbaka.

Samtidigt som lånesystemet måste vara långsiktigt ekonomiskt hållbart för samhället och förutsebart för låntagarna, har studiestödet som övergripande mål att verka rekryterande, att ha en utjämnande verkan mellan individer och därigenom bidra till ökad social rättvisa. Även om kraven för lån och återbetalning skärptes bedömdes samtidigt att det var viktigt med rimliga trygghetsregler för att säkerställa att den enskilde inte belastas över sin betalningsförmåga. Höjningen av bidraget medförde också att återbetalningsbördan minskade.

2.2 Regler för annuitetslånet

Ett annuitetsliknande system

Genom fasta tidsgränser för lånets löptid uppnåddes ett tydligt samband mellan lånets storlek och kravet på återbetalning. Återbetalningstiden sattes till som längst 25 år eller det antal år som återstår till och med det år som låntagaren fyller 60 år. För att undvika stora återbetalningskrav direkt efter avslutade studier beslutades att återbetalningen ska vara lite lägre i början av återbetalningstiden och lite högre i slutet. Vid oförändrad ränta räknas den årliga betalningen därför upp med 2 procent varje år.

Återbetalningen av annuitetslån ska ske med ett årsbelopp som varje år baseras på

- skuldens storlek
- räntan för året

³ Kapitlet bygger på prop. 1999/2000:10.

- det antal år som återbetalningen beräknas pågå
- ett uppräkningsstal på 2 procent.

För att undvika att återbetalningen blir onödigt utdragen för dem som har små lån infördes ett lägsta årsbelopp att betala, motsvarande 15 procent av prisbasbeloppet. Därmed blir återbetalningstiden kortare än 25 år för dem med små studieskulder. Återbetalningstiden kan ändras om låntagaren tar nya lån motsvarande minst ett halvt prisbasbelopp eller har nedsättning i minst tre år.

Trygghetsregler för att undvika allt för betungande återbetalningskrav

När annuitetslånet infördes fanns en farhåga för att återbetalningen skulle kunna bli allt för betungande för låntagare med jämförelsevis låga inkomster. Därför infördes det trygghetsregler som innebär att en låntagare med begränsad betalningsförmåga kan ansöka om att få betala ett årsbelopp som är anpassat till inkomsten under betalningsåret. En låntagare som är högst 49 år kan få nedsättning av årsbeloppet så att detta utgör 5 procent av inkomsten. För den som är äldre än 49 år kan årsbeloppet sättas ned till ett belopp som motsvarar 7 procent av inkomsten och en viss del av en eventuell förmögenhet.

Förutom möjligheten att få årsbeloppet nedsatt kan annuitetslån skrivas av. Avskrivning av annuitetslånet sker vid ingången av det år då låntagaren fyller 68 år eller om låntagaren avlider. Det finns även möjlighet till avskrivning om det finns synnerliga skäl.

Avskrivning av lån tagna vid behörighetsgivande studier

Personer som börjar studera på en låg utbildningsnivå kan få en hög studieskuld om de sedan även genomför en högskoleutbildning. För att underlätta att både skaffa sig en gymnasiekompetens och en högskoleutbildning kan avskrivning därför göras av lån som tas vid behörighetsgivande studier. En sjättedel av lånen som tas vid de behörighetsgivande studierna kan skrivas av för varje 60 högskolepoäng som den studerande senare klarar. Högst hälften av lånen kan dock skrivas av. Avsikten är förutom att motverka höga studieskulder även att främja rekryteringen till högre studier.

Regler för dem som har flera typer av lån

För de låntagare som har annuitetslån och som även har lån tagna före den 1 juli 2001 finns särskilda regler. Dessa regler innebär att låntagarna kan välja att helt ändra lånevillkoren för de äldre lånen till de villkor som gäller för annuitetslånet. En annan möjlighet är att lägga samman de äldre lånen med annuitetslånet och i stort sett betala enligt bestämmelserna för annuitetslånet. I det senare fallet är dock kapitalskulderna fortfarande delvis separata och avskrivning av lån kan exempelvis ske vid olika tidpunkter.

Upplåningen sköts av Riksgäldskontoret

Upplåningen av de medel som behövs för att täcka utlåningen sköts av Riksgäldskontoret. Detta har bedömts ge en lägre ränta än vad som normalt går att få hos en bank. Räntan bygger på ett genomsnitt av statens upplåningskostnader de senaste tre åren, vilket leder till att snabba räntesvängningar förhindras. För låntagaren minskas upplåningsräntan med 30 procent vilket svarar mot rätten till avdrag för räntekostnader för dem som har andra typer av lån. Räntan fastställs av regeringen.

2.3 Tänkta konsekvenser

Högre årliga belopp att betala

Annuitetslånet bedömdes leda till snabbare återbetalning jämfört med det tidigare systemet med studielån. Det nya systemet innebär skärpta årliga återbetalningskrav för flertalet låntagare och framför allt för dem som har stora lån. För låntagare med små och medelstora lån och som har

en jämförelsevis god inkomst förväntades dock annuitetslånet leda till lägre årsbelopp än tidigare.

Den samlade effekten av de nya reglerna skulle också bli att lånen i mycket stor utsträckning ska betalas tillbaka i sin helhet.

Snabbare återbetalning – lägre kostnader

Genom den snabbare återbetalningen skulle de sammantagna kostnaderna bli lägre för låntagarna. På sikt väntades även statens kostnader att minska. De förväntade framtida avskrivningarna hade i det tidigare systemet beräknats till 4–6 miljarder kronor per år. Nu förväntas de vara mindre än 1 miljard kronor per år i nuvärde.

Bättre planering

Annuitetslånesystemet är avsett att vara mer förutsebart för den enskilde låntagaren. I det nya systemet ska det vara möjligt för den enskilde att ta ett större ansvar för tagna lån. Eftersom återbetalningen relateras till skuldens storlek var avsikten att öka motivationen för den enskilde att redan under studietiden planera sitt skuldåtagande och att begränsa sin skuldsättning. Detta bedömdes även kunna leda till förbättrad studieplanering, effektivare studier och till en ökad genomströmning i utbildningssystemet.

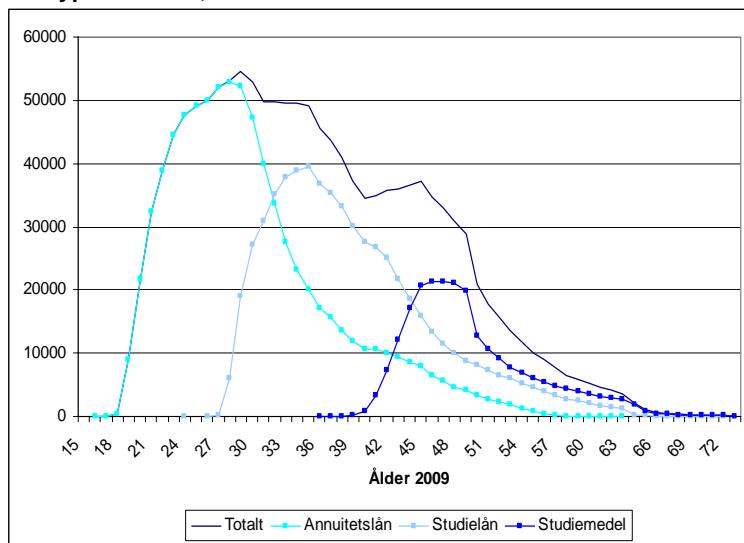
Högre krav på låntagaren – men bevarad trygghet

Trots att återbetalningen i annuitetslånet ska ske snabbare än i tidigare system är avsikten att trygghetsreglerna ska utgå ifrån den enskildes faktiska betalningsförmåga. Studerande eller potentiella studerande ska inte uppleva återbetalningen så riskabel eller betungande att de avstår från studier. Det anses angeläget att bidra till en jämnare social rekrytering till studier.

3 Annuitetslånet – grundläggande fakta

I detta kapitel presenteras grundläggande fakta om annuitetslånet. Annuitetslånet jämförs i vissa fall med de två tidigare typerna av lån för studier – så kallade återbetalningspliktiga studiemedel (lån tagna före 1989) och studielån (lån tagna mellan 1989 och den 30 juni 2001). Som har nämnts tidigare är det i vissa fall vanskligt att jämföra de tre typerna av lån. Ett skäl till det är att låntagarna är i olika åldrar och därmed även har olika inkomster. Som en utgångspunkt för detta bakgrundskapitel inleder vi därför med att presentera de återbetalningsskyldiga låntagarnas ålder i de tre systemen.

Diagram 3.1 Antal återbetalningsskyldiga låntagare totalt samt fördelat på lånetyp och ålder, 2009

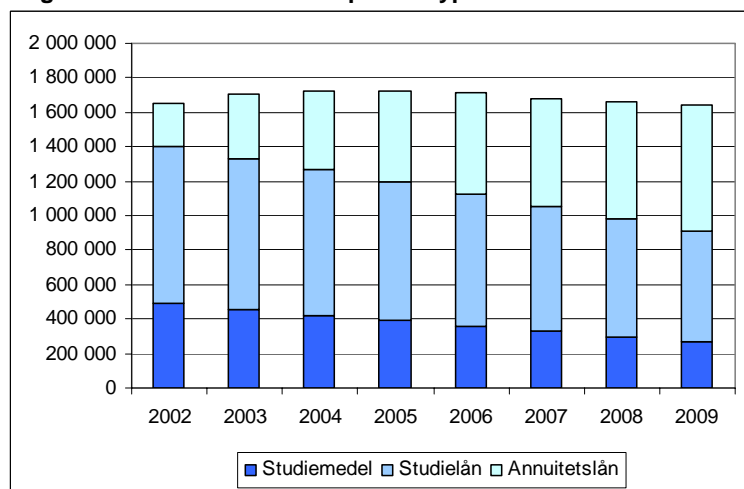

De äldsta låntagarna återfinns inom lånetypen studiemedel och de yngsta låntagarna återfinns inom annuitetslånet.

3.1 Antal låntagare och antal lån

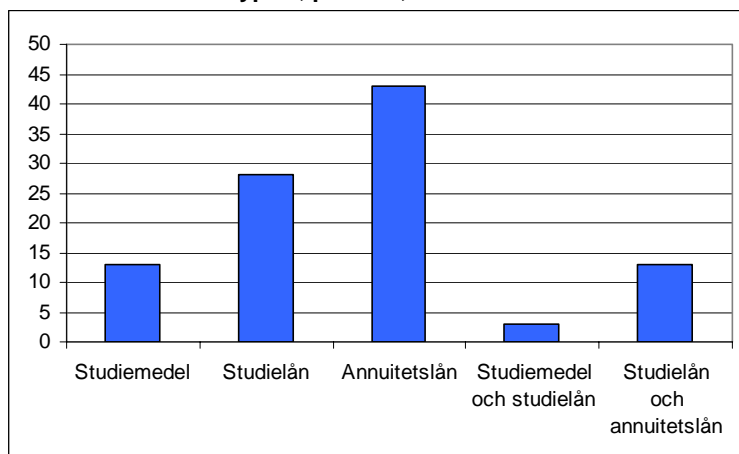
Under 2009 var det totala antalet låntagare 1,4 miljoner. En låntagare kan ha lån i mer än ett lånesystem. Tillsammans hade låntagarna 1,6 miljoner lån.

Diagram 3.2 Antal lån fördelat på lånetyper 2002–2009

Annuitetslånet har successivt blivit den största lånetypen. Under 2009 hade 606 000 låntagare enbart annuitetslån. Av dessa är 59 procent kvinnor, vilket i princip motsvarar kvinnornas andel av studiemedelstagarna.

Diagram 3.3 Fördelning av antal låntagare per lånetyp eller kombination av lånetyper⁴, procent, 2009

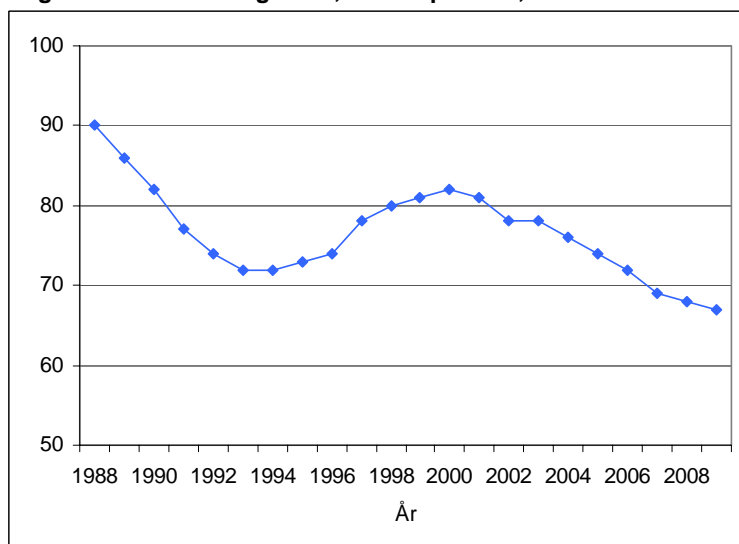

Låntagarna med enbart annuitetslån utgör 43 procent av samtliga låntagare. Utöver dessa har 186 600 personer annuitetslån som en av sina lånetyper. Andelen låntagare med mer än ett lån minskar efterhand eftersom många slutbetalar något av lånen.

3.2 Lånebenägenhet

Med lånebenägenhet menas andelen studerande med studiemedel som utöver studiebidraget även väljer att ta lån.⁵

Diagram 3.4 Lånebenägenhet, andel i procent, 1988–2009

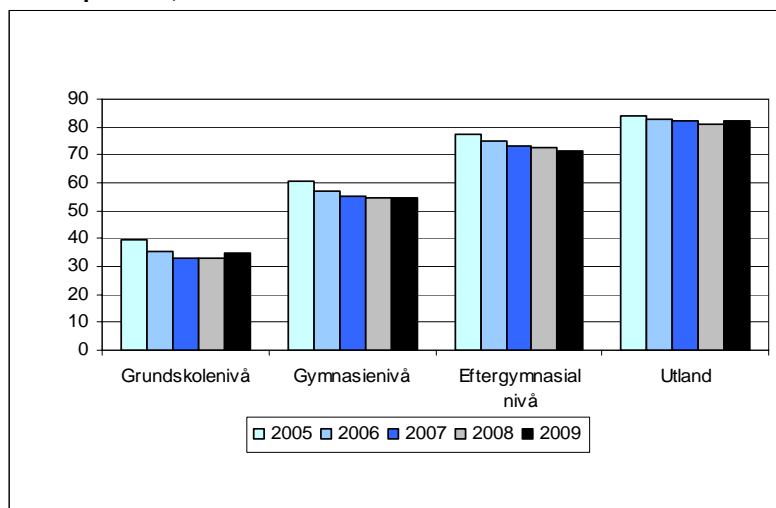

⁴ Låntagare med alla tre typerna av lån och de med kombinationen studiemedel och annuitetslån utgör tillsammans mindre än 1 procent av det totala antalet låntagare och redovisas därför inte i diagrammet.

⁵ Lånebenägenheten ska inte förväxlas med den andel av de studerande som har lån. Andelen studerande som har studiemedel varierar mellan cirka 40 och 80 procent beroende på skolform, vilket innebär att andelen studerande som tar studielån varierar mellan ca 20 och 60 procent av de studerande. Studerande inom den grundläggande vuxenutbildningen tar sällan lån och studerande inom kvalificerad yrkesutbildning/yrkeshögskola tar relativt ofta lån.

Lånebenägenheten har varierat relativt mycket under åren. Under den period som datamaterialet omfattar var lånebenägenheten högst 1988. Då tog 90 procent av studiemedelstagarna lån. Därefter minskade lånebenägenheten under 1990-talet till en nivå på 72 procent, för att åter öka till 82 procent 2000. Andelen låntagare har nu minskat under flera år. Under 2009 var andelen 67,5 procent vilket är den lägsta nivån under den granskade perioden.

Diagram 3.5 Lånebenägenhet, fördelat på utbildningsnivå och utland, andel i procent, 2005–2009

Av de grundskolestuderande är det endast 35 procent som väljer att låna. År 2009 bröts trenden med minskande lånebenägenhet bland studerande på grundskole- och gymnasienivå samt bland utlandsstuderande. I dessa tre studerandegrupper ökade intresset för att låna något. Lånebenägenheten på eftergymnasial nivå i Sverige minskade dock med 1 procentenhet och uppgår nu till 71 procent. Eftersom antalet studiemedelstagare på eftergymnasial nivå i Sverige klart överstiger antalet studerande på de andra nivåerna, minskade benägenheten att låna totalt med 0,8 procent.

Män väljer lite oftare än kvinnor att ta lån. Andelen män som lånar har under en lång rad av år varit 1 procentenhet högre än andelen kvinnor. Den studerandegrupp som mest sällan tar lån är kvinnliga studerande på grundskolenivå, där endast 25 procent väljer att låna.

Lånebenägenheten varierar inte enbart mellan studerande på olika studienivåer utan även mellan olika åldersgrupper.

Tabell 3.1 Lånebenägenhet, fördelat på åldersgrupp, andel i procent, 2009

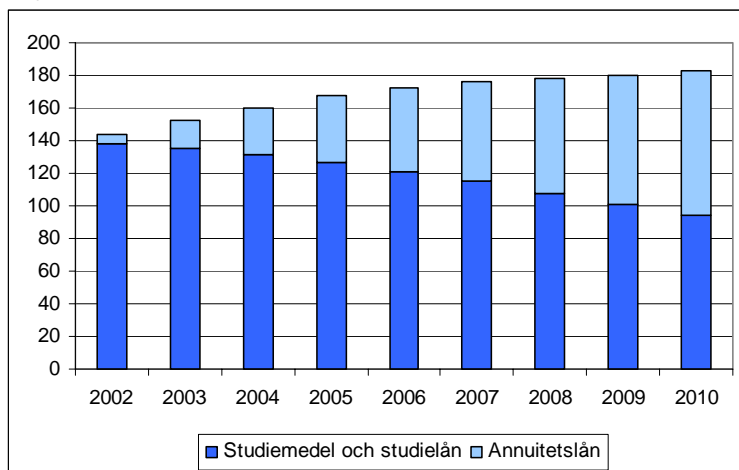
Åldersgrupp	Lånebenägenhet (%)
19 år eller yngre	44
20–24 år	66
25–29 år	79
30–34 år	70
35–39 år	64
40–44 år	62
45–49 år	55
50 år eller äldre	44

De yngsta och de äldsta studiemedelstagarna är de som mest sällan väljer att låna. Mest lånar studiemedelstagarna i åldrarna 25–34 år, där över 70 procent tar lån. En delförklaring till att lånebenägenheten har minskat är därför att andelen yngre studerande upp till 25 års ålder har ökat.

3.3 Låntagarnas totala skuld

Låntagarnas totala skuld uppgick till 183 miljarder kronor den 1 januari 2010 varav skulden på annuitetslån var 89 miljarder kronor.

Diagram 3.6 Total fordran vid årets början, fördelat på lånetyp, miljarder kronor, 2002–2010

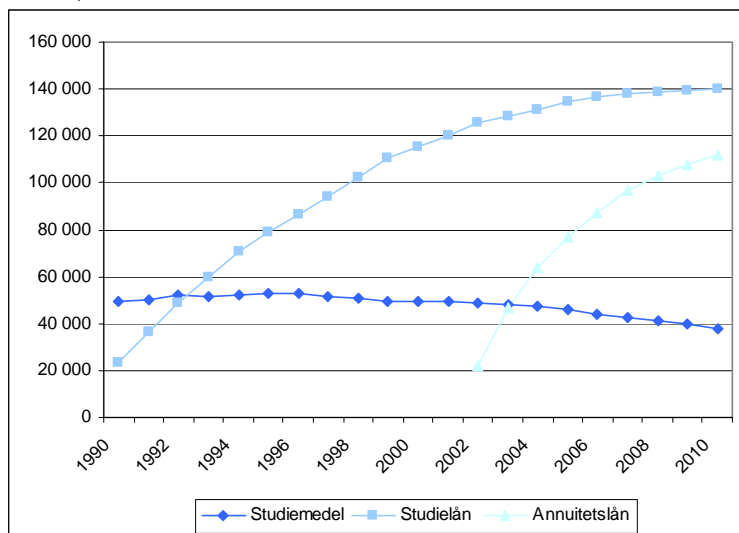
Annuitetslånet utgör successivt en allt större del av statens totala fordran på studielån. Vid ingången av 2010 bestod nästan hälften av statens fordran av annuitetslån.

3.4 Låntagarnas genomsnittliga skuld

Den genomsnittliga annuitetslåneskulden har ökat från drygt 22 000 kronor 2003 till cirka 112 000 kronor 2010.⁶ Den genomsnittliga studieskulden för annuitetslån har ökat varje år sedan lånet infördes 2001. Ökningstakten har dock avtagit för varje år. Att ökningstakten av den genomsnittliga studieskulden avtar beror på att en allt lägre andel av låntagarna studerar och löpande tar lån. När en högre andel av låntagarna har studerat klart börjar de betala av på skulden och då stabiliseras den genomsnittliga skuldstorleken. Den höjning av lånedelen som genomfördes den 1 januari 2010 kan dock bidra till att genomsnittsskulden fortsätter att öka även under 2010.

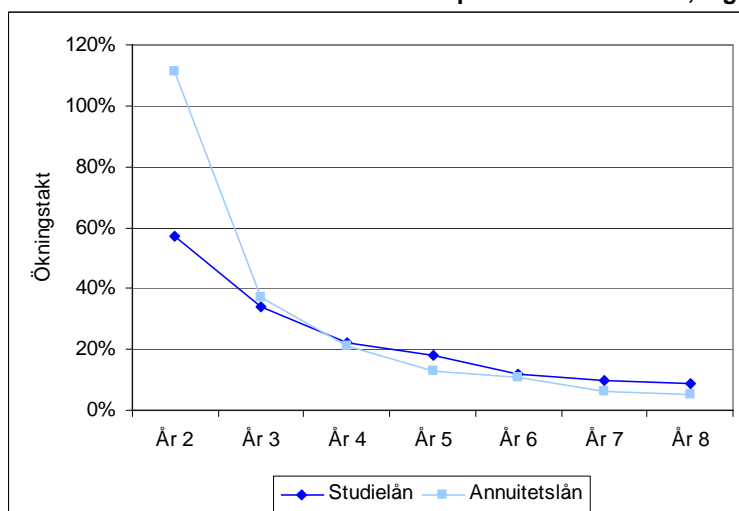
⁶ Siffrorna i detta avsnitt avser samtliga låntagare, det vill säga även de som ännu inte är återbetalningsskyldiga.

Diagram 3.7 Genomsnittlig ingående⁷ studieskuld fördelat på lånetyp, kronor, 1990–2010

Den genomsnittliga skulden av annuitetslån är 30 000 kronor lägre än den genomsnittliga skulden av studielån. Detta beror dels på att en högre andel av låntagarna med annuitetslån fortfarande inte har studerat färdigt, dels på att bidragsdelen höjdes vid studiestödsreformen 2001 med följden att lånedelen minskade.

Diagram 3.8 Procentuell ökning av den genomsnittliga studieskulden, antal år efter införandet av studielån respektive annuitetslån, ingående⁸ skuld 1990–2010

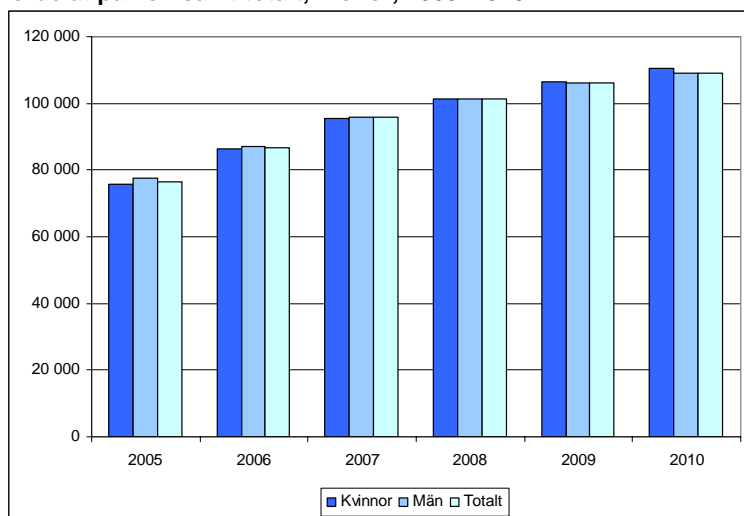

Den genomsnittliga skulden för låntagarna med annuitetslån ökade inledningsvis snabbt men ökningstakten har planat ut. Ökningstakten har de senaste åren varit lägre för annuitetslånet än den var för studielånet lika lång tid efter införandet av de båda lånen. Detta tyder på att den genomsnittliga studieskulden inte kommer att bli lika hög för dem som har annuitetslån som den är för dem med studielån. Skuldutvecklingen kan dock komma att påverkas av om studerande framöver får bära en större del av kostnaderna under studietiden, och staten en mindre del. Tendenser till en sådan utveckling kan ses i och med att studiemedlens bidragsdel minskar och lånedelen ökar under 2010 och 2011, som andel av de totala studiemedlen.

⁷ Den 1 januari respektive år.

⁸ Den 1 januari respektive år.

Diagram 3.9 Genomsnittlig skuld på annuitetslån, fördelat på kön samt totalt, kronor, 2005–2010¹

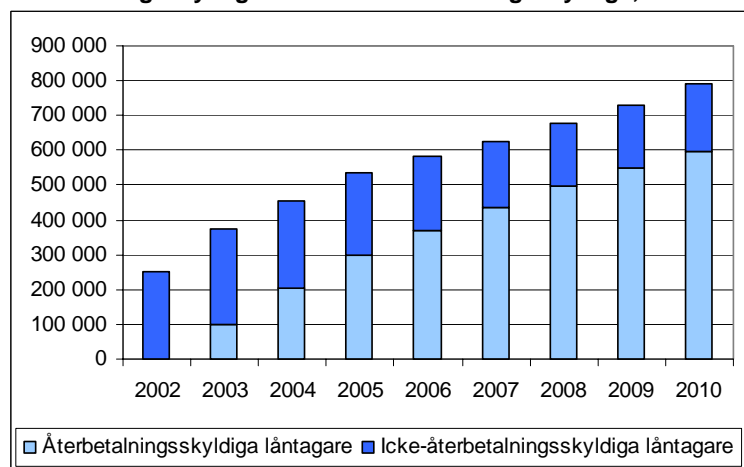
¹ Den 1 januari respektive år.

Historiskt har män haft högre studieskulder än kvinnor. Samtidigt har män betalat av sina skulder i lite snabbare takt. Sedan ett par år har dock kvinnor med annuitetslån högre skulder jämfört med män. Denna förändring beror på att kvinnor har studiemedel under något längre tid än män, vilket i sin tur delvis beror på att vissa kvinnodominerade utbildningsprogram har förlängts, exempelvis lärarprogrammet.

3.5 Återbetalningsskyldiga låntagare

Alla låntagare är ännu inte skyldiga att betala på sina lån. De som fortfarande studerar kontinuerligt är inte återbetalningsskyldiga. En person blir återbetalningsskyldig vid det årsskifte som inträffar tidigast sex månader efter det att han eller hon senast fick studiestöd.

Diagram 3.10 Antal låntagare med annuitetslån, fördelat på återbetalningsskyldiga och icke återbetalningsskyldiga, 2002–2010

Den 1 januari 2010 fanns det sammanlagt 793 000 låntagare med annuitetslån. Av dessa är 597 000 återbetalningsskyldiga på sitt lån. Det innebär att 75 procent av låntagarna är återbetalningsskyldiga. Andelen låntagare som är återbetalningsskyldiga har ökat successivt sedan annuitetslånet infördes. Mellan 2009 och 2010 ökade dock inte andelen återbetalningsskyldiga. Orsaken till att andelen inte ökade mellan 2009 och 2010 är att antalet studerande med studielån ökade, vilket innebar ett stort tillflöde av icke återbetalningsskyldiga låntagare.

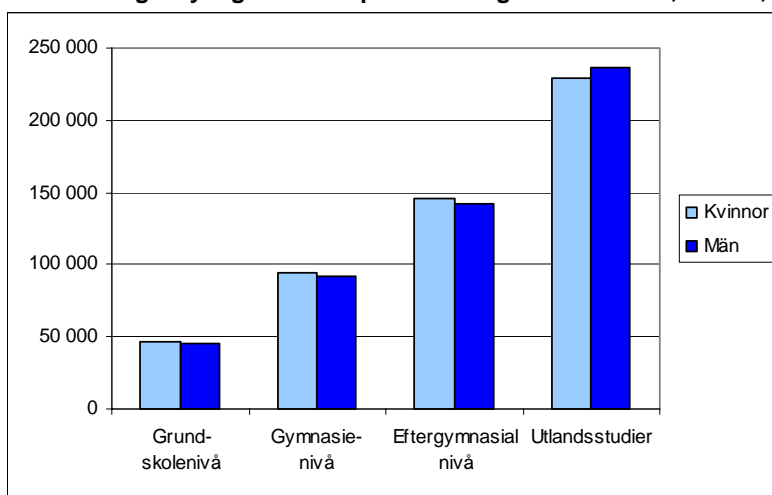
Sammanlagt för alla typer av lån är 1 224 000 personer återbetalningsskyldiga under 2010. Det innebär att 87 procent av samtliga personer med någon form av lån för studier är återbetalningsskyldiga.

Tabell 3.2 Genomsnittlig studieskuld på annuitetslån för återbetalningsskyldiga, fördelat på kön, kronor, 2010-01-01

	Återbetalningsskyldiga låntagare
Kvinnor	119 239
Män	116 970
Samtliga	118 315

Återbetalningsskyldiga kvinnor har sedan 2007 högre studieskulder än män. Den genomsnittliga skulden beror givetvis både på hur mycket de studerande lånar och på hur mycket låntagarna betalar på sina lån. För att få en bild av hur mycket de studerande lånar under studietiden är det därför intressant att även redovisa uppgifter om studieskulden vid återbetalningens början, det vill säga direkt efter studiernas slut. Eftersom skuldsättningen skiljer sig väldigt mycket mellan studerande på olika studienivåer har skulden här fördelats efter nivå på studierna.⁹

Diagram 3.11 Genomsnittlig skuld på annuitetslån för nya återbetalningsskyldiga fördelat på utbildningsnivå och kön, kronor, 2010

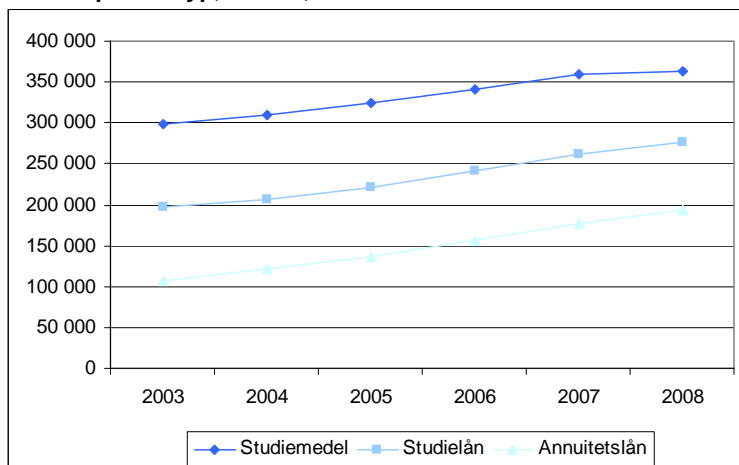
Låntagare som lånar för studier på grundskolenivå tar i genomsnitt lån motsvarande 45 700 kronor. Studerande som tar lån för eftergymnasiala studier i Sverige lånar i genomsnitt 144 500 kronor. Mest lånar de som helt eller delvis studerar utomlands. Dessa lånar i genomsnitt 232 500 kronor. Kvinnor lånar mer än män på samtliga utbildningsnivåer. Män som studerar utomlands lånar dock mer än utlandsstuderande kvinnor.

3.6 Återbetalningsskyldiga låntagares inkomster

I detta avsnitt redovisas låntagarnas inkomster vid taxeringen. De senast kända inkomsterna avser inkomståret 2008.

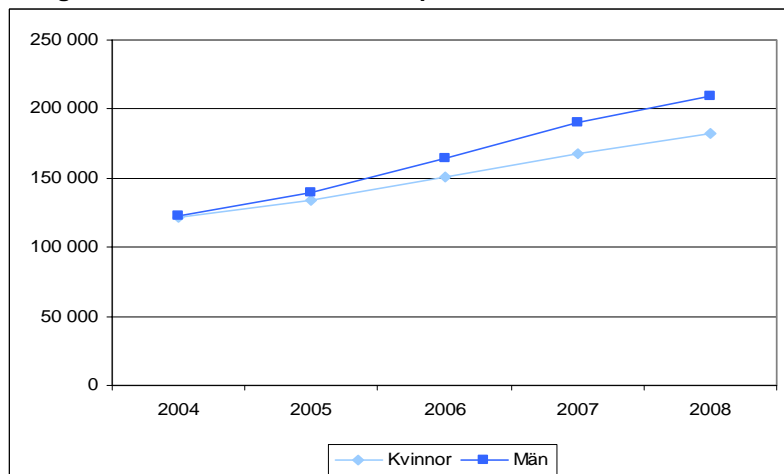
⁹ Uppgifterna avser samtliga låntagare som har blivit återbetalningsskyldiga på annuitetslånet, inklusive dem som har studerat på flera studienivåer under studietiden. Det innebär att en person kan ha en studieskuld som hänför sig till flera utbildningsnivåer. Den genomsnittliga skulden för utlandsstuderande innehåller därmed även lån som de som studerat utomlands har tagit på exempelvis eftergymnasial nivå i Sverige. En del låntagare med annuitetslån har även en studieskuld i något av de äldre lånesystemen, vilket inte redovisas i diagrammet.

Diagram 3.12 Genomsnittlig årsinkomst för låntagare folkbokförda i Sverige, fördelat på lånetyp, kronor, 2003–2008

De återbetalningsskyldiga låntagarna med annuitetslån hade initialt mycket låga inkomster, vilket berodde på att samtliga precis hade avslutat sina studier. När fler låntagare nu har varit ute i arbetslivet ett antal år har medelinkomsten ökat till knappt 200 000 kronor.

Diagram 3.13 Genomsnittliga årsinkomster för återbetalningsskyldiga låntagare med annuitetslån, fördelat på kön, kronor, inkomståren 2004–2008

De första åren låntagare med annuitetslån blev återbetalningsskyldiga hade män och kvinnor i princip lika stora inkomster. Männen inkomster har därefter ökat mer än kvinnornas. Under inkomståret 2008 utgjorde kvinnornas genomsnittsinkomst 87 procent av männens. Inkomstskillnaderna mellan män och kvinnor är mindre för dem som har annuitetslån jämfört med dem som har de båda äldre lånetyperna. Detta kan till stor del bero på att låntagarna med studielån är äldre än de som har annuitetslån.

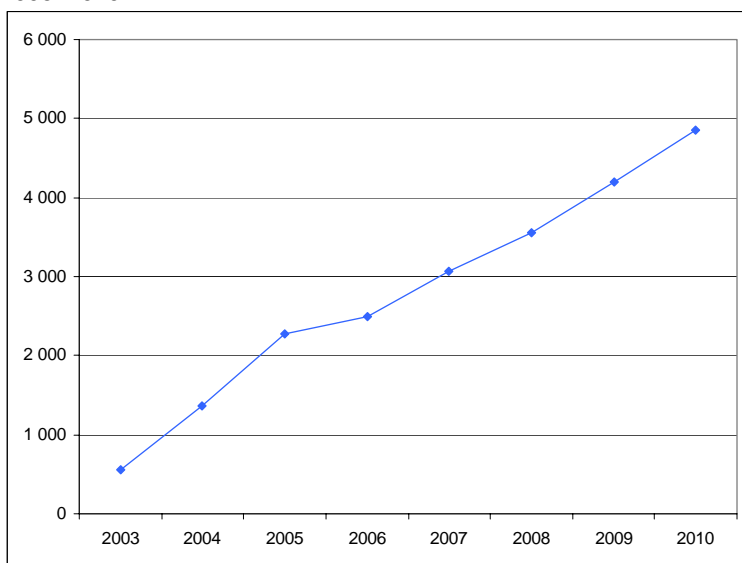
3.7 Debiterade och inbetalda belopp

Om inget annat framgår är det de ursprungligt debiterade beloppen som redovisas i detta avsnitt, det vill säga vad som debiterats före eventuell nedsättning. De inbetalda beloppen inkluderar ränta och administrativa avgifter.

Debiterade belopp

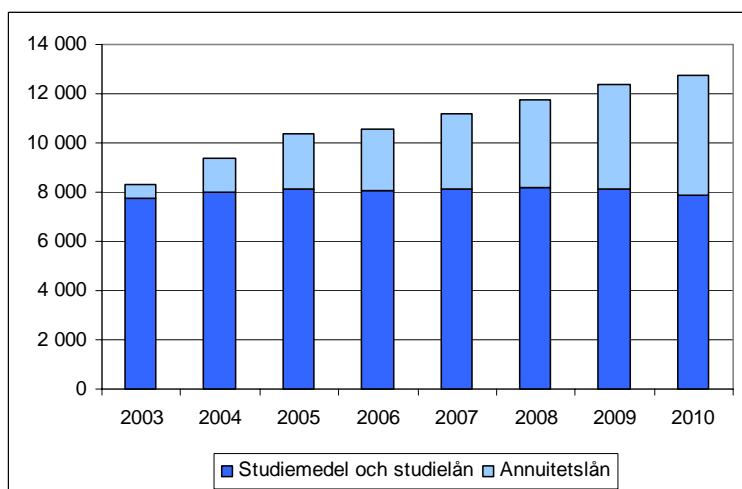
Under 2010 förväntas låntagarna med annuitetslån betala knappt fem miljarder kronor på sina lån.

Diagram 3.14 Debiterade belopp på annuitetslån, miljoner kronor, 2003–2010

De debiterade beloppen på annuitetslån har ökat från 560 miljoner kronor 2003 till 4,9 miljarder kronor 2010. De årliga debiterade beloppen för samtliga lånetyper har ökat från drygt 8 till 12 miljarder kronor under samma period. I princip hela ökningen utgörs av annuitetslån.

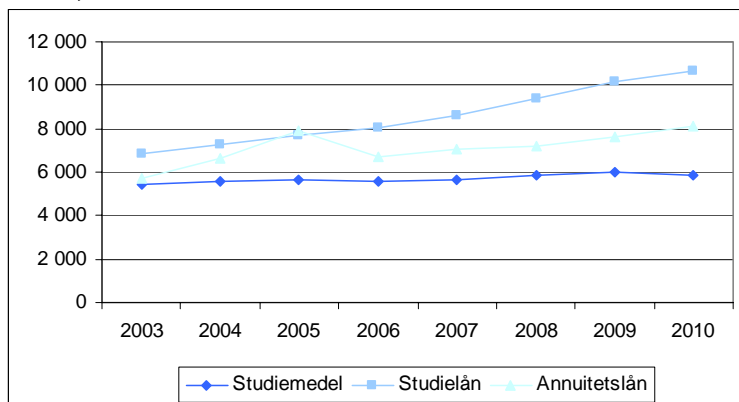
Diagram 3.15 Totalt debiterade belopp, fördelat på lånetyp, miljoner kronor, 2003–2010

I januari 2010 utgjorde debiteringen av annuitetslån 38 procent av de totalt debiterade beloppen.

Sedan de första låntagarna med annuitetslån blev återbetalningsskyldiga har det genomsnittliga årsbeloppet ökat för varje år, utom för 2006. Ökningen beror framför allt på att den genomsnittliga skulden har ökat, men även på den årliga uppräknings av årsbeloppen.

Diagram 3.16 Genomsnittligt debiterat årsbelopp fördelat på lånetyp, kronor, 2003–2010

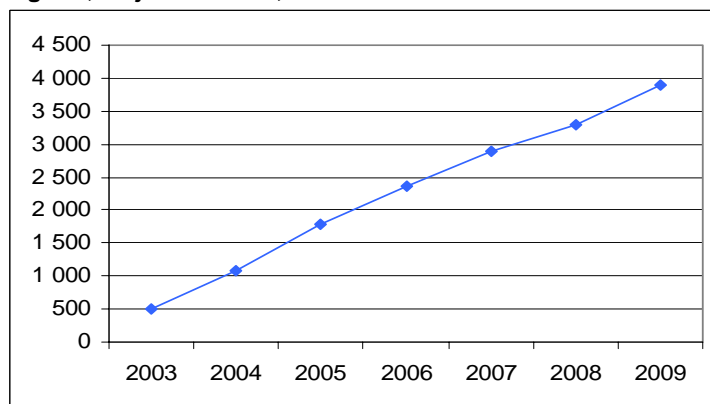
År 2006 genomfördes en regeländring inom annuitetslånet som innebär att en ny återbetalningstid räknas ut automatiskt när nya lån tas. De låntagare som tog nya lån skulle dessförinnan, om man inte särskilt ansökt om ny betalningstid, betala dessa under samma återbetalningstid som ursprungligen hade fastställts. Detta ledde till höga årsbelopp. När reglerna ändrades minskade årsbeloppen, vilket förklarar förändringen mellan 2005 och 2006.

En låntagare med annuitetslån ska i genomsnitt betala ungefär 8 000 kronor under 2010, vilket motsvarar en månatlig utgift på knappt 700 kronor. Detta belopp är betydligt lägre än på studielånet. Detta avviker påtagligt från förväntningarna vid reformen 2001 då skärpta årliga återbetalningskrav förutsågs för flertalet. Utfallet hittills tyder alltså på att denna skärpning uteblivit. Det bör dock beaktas att studielåntagarna, som betalar i förhållande till sina inkomster, har varit ute i arbetslivet betydligt längre och alltså har högre inkomster. Dock kan de lägre skulderna på annuitetslånen få konsekvensen att de årliga betalningarna även långsiktigt blir lägre än för studielånen.

Inbetalda belopp

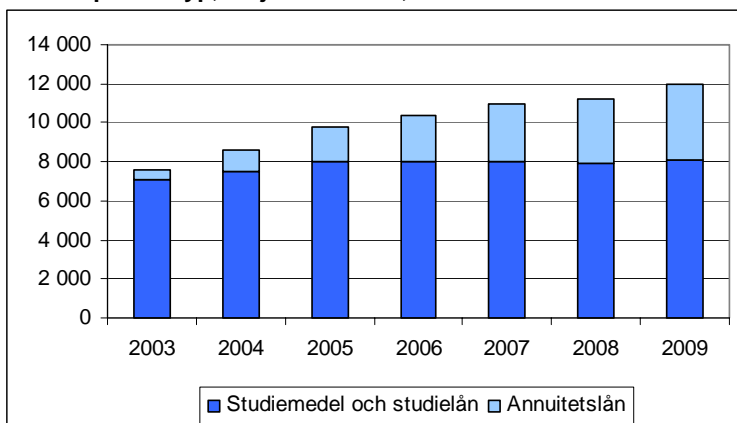
De totala inbetalningarna av annuitetslån översteg fyra miljarder kronor under 2009. När man räknar bort inbetalningar av administrativa avgifter uppgår det inbetalda beloppet till lite mindre än fyra miljarder kronor. När annuitetslånet var nytt var inbetalningarna mycket låga. År 2002 betalades det exempelvis in 23 miljoner kronor.

Diagram 3.17 Inbetalda annuitetslån exklusive administrativa avgifter, miljoner kronor, 2003–2009

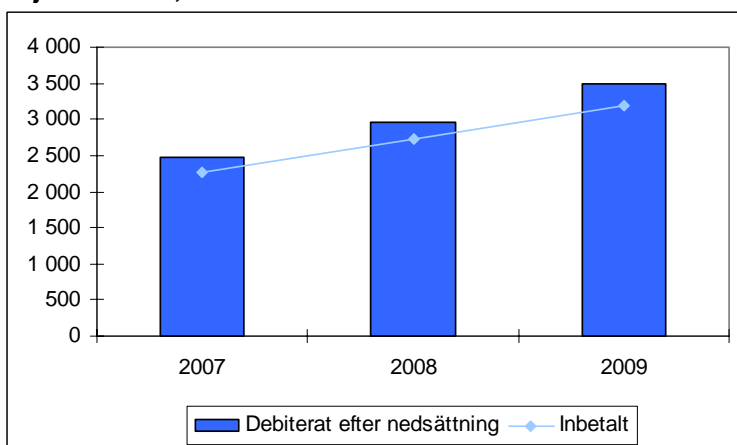
Inbetalningarna av annuitetslån har ökat med över en halv miljard kronor per år under den tid låntagarna har betalat tillbaka på lånet.

Diagram 3.18 Inbetalningar av lån exklusive administrativa avgifter, fördelat på lånetyp, miljoner kronor, 2003–2009

Inbetalningarna som avsåg annuitetslån stod under 2009 för 33 procent av samtliga inbetalda lån.

Diagram 3.19 Debiterade och inbetalda belopp på annuitetslån, miljoner kronor, 2007–2009¹⁰

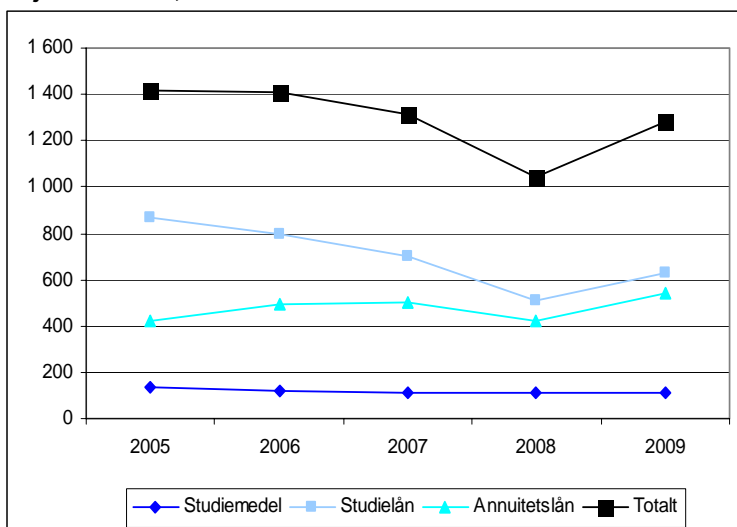
Återbetalningsskyldiga låntagare med annuitetslån betalade 91 procent av de belopp som debiterades under 2009, exklusive extra inbetalningar och debiterade belopp som inte behövde betalas på grund av nedsättning. Detta var en något lägre andel än för studielån men en något högre än för lånetypen studiemedel. Utomlandsbosatta låntagare betalade en väsentligt lägre andel av vad de borde betala, jämfört med låntagare som bodde i Sverige.

Förtida inbetalningar

Låntagare med annuitetslån valde under 2009 att betala in mer än 500 miljoner kronor i förtida inbetalningar. Under 2009 gjordes det förtida inbetalningar på sammanlagt 1,3 miljarder kronor, varav 42 procent avsåg annuitetslån.

¹⁰ Inbetalda belopp avser de belopp som betalats in under respektive betalningsår. Inbetalningar senare än under betalningsåret redovisas inte i diagrammet.

Diagram 3.20 Förtida inbetalningar av lån, fördelat på lånetyp, miljoner kronor, 2005–2009

De förtida inbetalningarna av lån ökade mycket under perioden 2001–2004. Under 2004 betalades det in 1,4 miljarder kronor. De förtida inbetalningarna av lån minskade sedan under perioden 2006–2008, men ökade igen 2009. Minskningen var särskilt stor 2008.

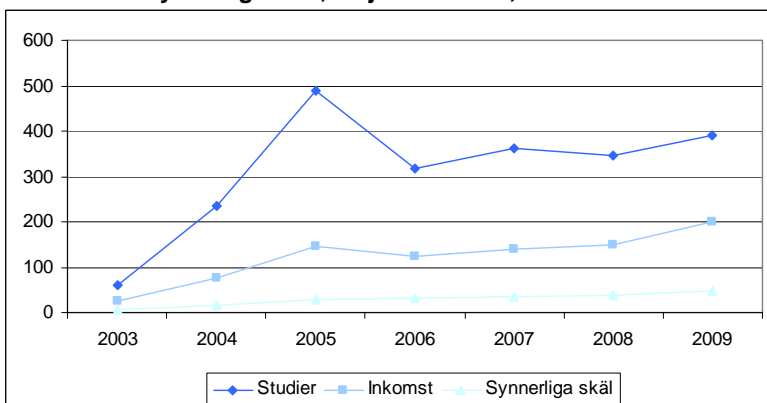
Andelen förtida inbetalningar som en del av den totala fordran är lite högre för de båda äldre lånetyperna jämfört med annuitetslånet. Det kan troligen förklaras av att låntagarna med de äldre lånetyperna har högre inkomster och av att en högre andel av låntagarna med annuitetslån fortfarande befinner sig i studier.

3.8 Trygghetsregler

Nedsatta årsbelopp

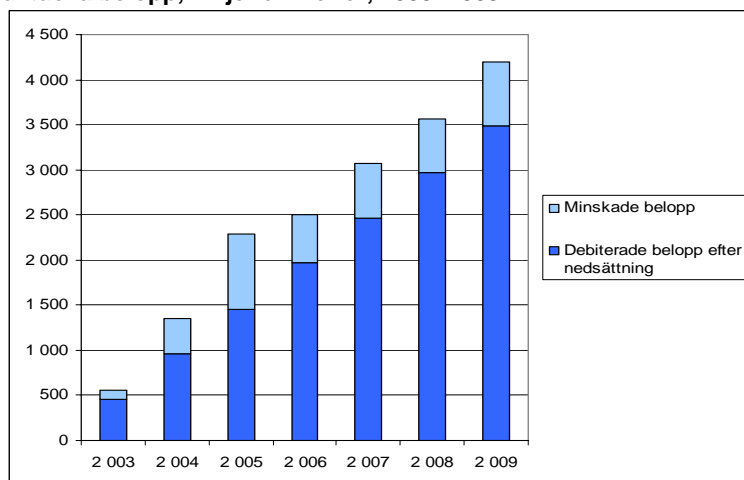
Återgång till studier, sjukdom och försämrad inkomst kan vara skäl för att få det ursprungligt debiterade årsbeloppet nedsatt till ett lägre belopp.

Diagram 3.21 Minskade årsbelopp på annuitetslån på grund av studier, inkomst och synnerliga skäl, miljoner kronor, 2003–2009

Nedsättning med hänsyn till inkomst har ökat från 25 miljoner kronor till 200 miljoner kronor mellan 2003 och 2009. Det minskade beloppet med hänsyn till synnerliga skäl har ökat relativt lite under perioden och uppgick 2009 till 50 miljoner kronor. Minskningen av beloppen utgör mellanskillnaden mellan vad som ursprungligt debiteras och det aktuella årsbeloppet.

Diagram 3.22 Årsbelopp på annuitetslån, minskade belopp och aktuella belopp, miljoner kronor, 2003–2009

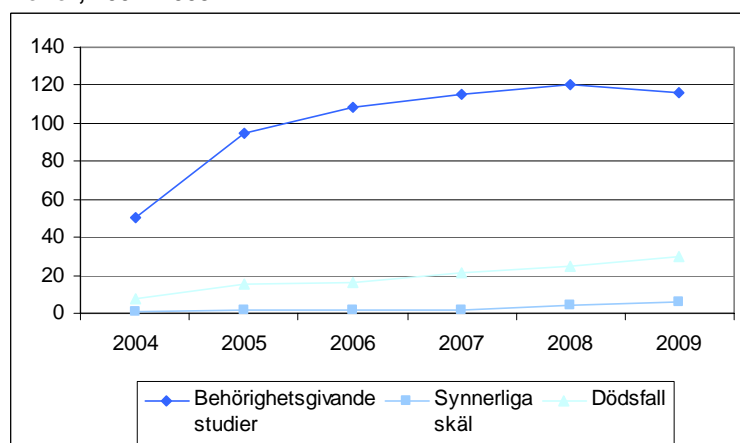
Den ursprungliga debiteringen sattes 2009 ned med 17 procent. De senaste åren har minskningens andel av det ursprungligt debiterade beloppet varit relativt konstant. Under 2005 minskades dock en större andel av beloppet. Det berodde på att det genomsnittligt debiterade beloppet var relativt högt detta år med anledning av att det inte med automatik beräknades en ny återbetalningstid vid nyupplåning. Under 2009 motsvarade det minskade beloppet över 700 miljoner kronor.

Som andel av det debiterade beloppet är minskningen större för annuitetslånet än för studielånet. Andelen av det debiterade beloppet som sätts ned är dock högst inom lånetypen studiemedel.

Avskrivning

Annuitetslån kan, precis som tidigare lånetyper skrivas av på grund av ålder, om låntagaren avlider, eller om det finns synnerliga skäl. Dessutom kan lån tagna vid behörighetsgivande studier på grundskole- eller gymnasienivå skrivas av om den studerande fortsätter studierna på högskolan och klarar av ett visst antal högskolepoäng.

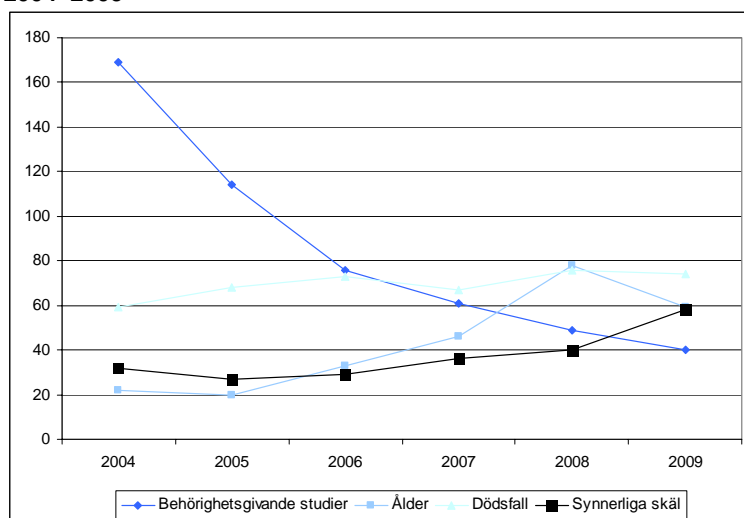
Diagram 3.23 Avskrivna annuitetslån, fördelade på orsak, miljoner kronor, 2004–2009

Störst belopp skrivs av för behörighetsgivande studier när det gäller annuitetslån. Inga låntagare har ännu nått 68 års ålder vilket innebär att någon avskrivning på grund av ålder inte har varit aktuell. Avskrivning för behörighetsgivande studier minskade mellan 2008 och 2009 beroende på att studerandeantalet minskade under en följd av år fram till och med 2008. Avskrivning sker alltid med några års fördröjning.

Vid en jämförelse med avskrivningar av studielån (diagram 5.24) framgår att avskrivningarna av lån tagna för behörighetsgivande studier är större för annuitetslånet. Dessa avskrivningar har minskat avsevärt för studielånet eftersom de flesta låntagare som har studielån inte längre studerar. Avskrivningar på grund av dödsfall är avsevärt lägre bland låntagare med annuitetslån vilket beror på att låntagarna är relativt unga. Under 2009 skrevs ungefär 60 miljoner kronor av på grund av ålder, vilket alltså ännu inte har förekommit inom annuitetslånet.

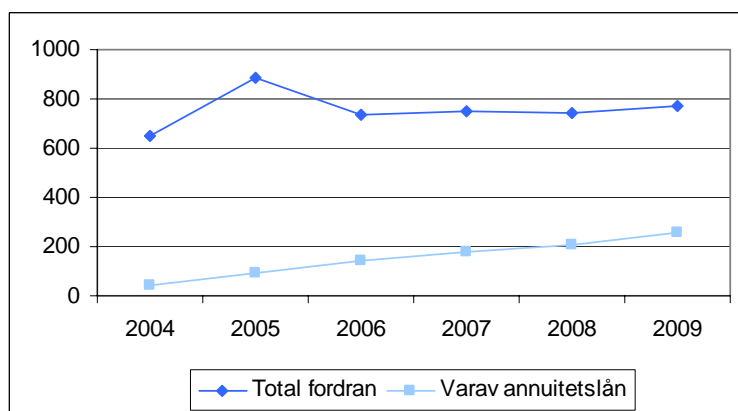
Diagram 3.24 Avskrivna studielån, fördelat på orsak, miljoner kronor, 2004–2009

3.9 Krav som överlämnas till Kronofogdemyndigheten

Låntagarna med annuitetslån hade 2009 krav motsvarande 256 miljoner kronor överlämnade till Kronofogdemyndigheten och den samlade skulden uppgick 2009 till 771 miljoner kronor. Jämfört med 2008 är det en ökning med 3 procent. Det var låntagare med annuitetslån som stod för ökningen. Summan av de annuitetslån som överlämnats till Kronofogdemyndigheten ökade med 46 miljoner kronor mellan 2008 och 2009.

Diagram 3.25 Fordran på samtliga lånetyper som har överlämnats till Kronofogdemyndigheten, totalt och för annuitetslån, miljoner kronor, 2004–2009

Annuitetslånets andel av den totala fordran som krävs tillbaka genom Kronofogdemyndigheten har ökat från 6 till 33 procent under perioden 2004–2009. Fortfarande står studielånen för de största beloppen som finns hos Kronofogdemyndigheten.

Tabell 3.3 Antal och andel låntagare med krav på annuitetslån överlämnat till Kronofogdemyndigheten, 2004–2009

	Antal personer med krav hos Kronofogdemyndigheten	Antal återbetalningsskyldiga låntagare	Andel med krav hos Kronofogdemyndigheten (%)
2004	12 096	204 259	5,9
2005	16 375	298 550	5,5
2006	20 123	370 766	5,4
2007	26 023	436 966	6,0
2008	29 717	496 379	6,0
2009	34 347	550 759	6,2

Antalet låntagare som fått en skuld på annuitetslån överlämnad till Kronofogdemyndigheten har ökat. Även andelen låntagare med ett krav hos Kronofogdemyndigheten har ökat något.

Andelen låntagare med krav hos Kronofogdemyndigheten varierar beroende på vilken nivå låntagaren har studerat på. Låntagare som har studerat på låga studienivåer får oftare hela eller delar av årsbelopp överlämnade till Kronofogdemyndigheten.

Tabell 3.4. Antal och andel låntagare med annuitetslån med minst en avgift för annuitetslån som har överlämnats till Kronofogdemyndigheten (KFM), fördelat på kalenderår för låntagandet och lägsta respektive högsta utbildningsnivå under det år lånet togs, 2001–2003¹¹

År	Lägsta utb. nivå	Högsta utb. nivå	Antal till KFM	Totalt antal låntagare	Andel till KFM (%)
2001	Grundläggande	Grundläggande	1 732	3 049	57
	Grundläggande	Gymnasial	1 287	3 657	35
	Gymnasial	Gymnasial	9 440	40 811	23
	Gymnasial	Eftergymnasial	91	909	10
	Eftergymnasial	Eftergymnasial	9 919	206 207	5
2002	Grundläggande	Grundläggande	2 094	3 937	55
	Grundläggande	Gymnasial	2 145	3 548	38
	Gymnasial	Gymnasial	14 075	59 409	24
	Gymnasial	Eftergymnasial	980	10 395	9
	Eftergymnasial	Eftergymnasial	13 054	261 447	5
2003	Grundläggande	Grundläggande	1 577	2 930	54
	Grundläggande	Gymnasial	1 677	4 681	36
	Gymnasial	Gymnasial	11 658	52 021	22
	Gymnasial	Eftergymnasial	809	9 728	8
	Eftergymnasial	Eftergymnasial	12 738	265 949	5

Av tabellen framgår bland annat att mellan 54 och 57 procent av de studerande som tar lån för grundskolestudier senare får hela eller delar av ett årsbelopp överlämnade till Kronofogdemyndigheten. Andelen låntagare med betalningsproblem är därmed mer än tio gånger så hög bland dem som lånat för grundskolestudier, jämfört med dem som tagit lån för studier på eftergymnasial nivå.

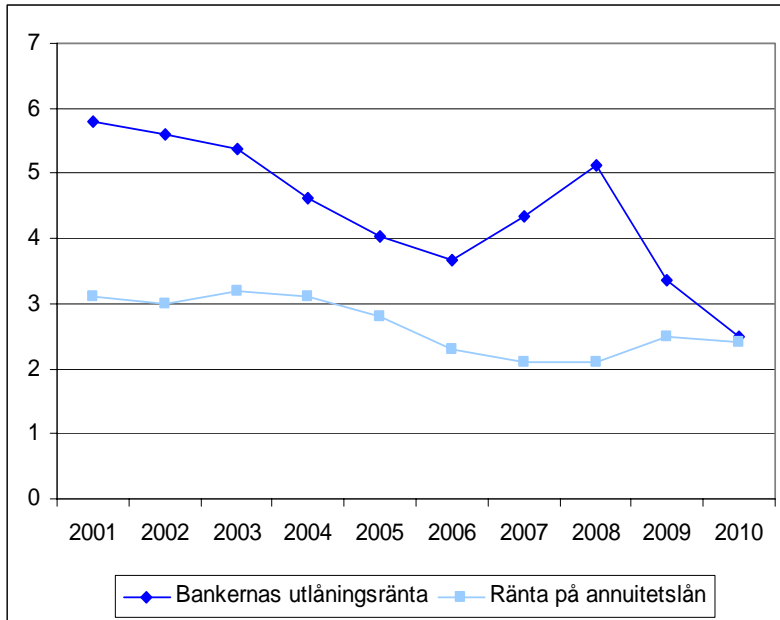
3.10 Ränteutveckling

Räntan på annuitetslån fastställs varje år av regeringen och beräknas på ett genomsnitt av statens upplåningskostnad de senaste tre åren. Räntan minskas med 30 procent för att anpassas till rätten till avdrag för kapitalkostnader som finns för andra lån. Räntan på annuitetslån är därför inte avdragsgill.

¹¹ I tabellen redovisas inte studerande på forskarutbildning och inte låntagare som under samma år studerat på mer udda kombinationer av utbildningsnivåer under samma år, t.ex. på grundläggande och eftergymnasial nivå.

Motivet för att beräkna räntan som ett genomsnitt av statens upplåningskostnader är att ränteutvecklingen inte ska vara allt för hastig. Räntan ska ändras långsammare än på ett marknadslån för att på så sätt vara mer förutsebar. Räntesättningen ska bidra till att individer väljer att påbörja studier med studielån.

Diagram 3.26 Räntan på annuitetslån och bankernas genomsnittliga utlåningsränta¹, procent, 2001–2010

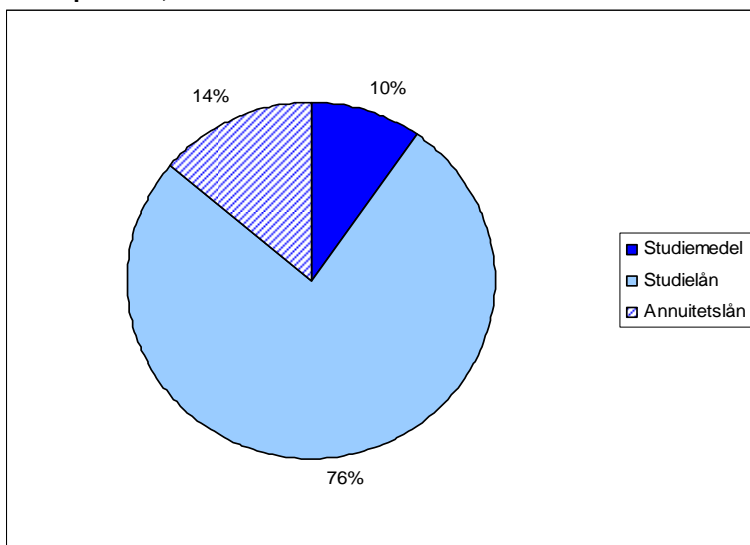
¹Med bankernas utlåningsränta avses monetära och finansiella instituts genomsnittliga utlåningsränta vid lån till svenska icke-finansiella företag och hushåll den sista mars respektive år. Källa: SCB. Det ska observeras att denna ränta i motsats till räntan på annuitetslån är avdragsgill, vilket inte har korrigerats i diagrammet.

Räntan på annuitetslån har varit mer trögrörlig än bankernas utlåningsräntor. De flesta år har räntan på annuitetslån varit 1–3 procentenheter lägre än bankernas genomsnittliga utlåningsränta. Eftersom räntan på banklån är delvis avdragsgill gentemot inkomst är dock ränteskillnaden inte fullt så stor som framgår av diagram 5.26. Under 2010 har det till och med varit billigare att ha ett genomsnittligt banklån än annuitetslån.

3.11 Osäker fordran

Enligt 2009 års beräkningar är 24,4 miljarder kronor av den utestående fordran om totalt 183 miljarder kronor osäker, vilket är en minskning med 2,5 miljarder kronor jämfört med 2008. Den osäkra delen utgör 13 procent av den totala fordran. Av de osäkra fordringarna avser 4,2 miljarder kronor låntagare som är bosatta utomlands. Studielånet står med 18,6 miljarder kronor för den största delen av de osäkra fordringarna. De osäkra fordringarna för annuitetslånet har beräknats till 3,4 miljarder kronor.

Diagram 3.27 Osäkra fordringar, fördelad på lånetyp, andel i procent, 2009

Att de osäkra fordringarna har minskat mellan 2008 och 2009 beror till stor del på en förändring av beräkningarna som har medfört att de osäkra beloppen för annuitetslånet beräknas mindre schabloniserat. En detaljerad simulerad betalningsplan används från och med 2009. Detta visade sig minska de osäkra fordringarna med 2 miljarder kronor jämfört med tidigare beräkningar.

Den osäkra fordran för annuitetslån på 3,4 miljarder kronor motsvarar 3,8 procent av den totala fordran på annuitetslån.

3.12 Diskussion och slutsatser

Annuitetslånet har naturligt nog successivt ökat i storlek, både vad gäller fordran och antal låntagare. Annuitetslånet är nu den största lånetypen.

Studiemedelstagarnas benägenhet att ta annuitetslån har minskat varje år sedan annuitetslånet infördes 2001. Nu lånar bara 67,5 procent av studiemedelstagarna, vilket är den lägsta andelen på över 20 år.

Den genomsnittliga skulden för de låntagare som har annuitetslån är 112 000 kronor. För återbetalningsskylda låntagare är den genomsnittliga skulden 118 000 kronor. Detta innebär att skuldsättningen har minskat jämfört med de låntagare som har studielån. Man kan därmed dra slutsatsen att ett mål med studiestödsreformen 2001 är uppnått – målet att minska skuldsättningen. De minskade skulderna är tillsammans med återbetalningsreglerna i övrigt även en viktig orsak till att CSN bedömer att den osäkra andelen av fordran har minskat. Den osäkra fordran för annuitetslånet bedöms motsvara 3,8 procent av hela den utestående fordran, vilket kan jämföras med att över 20 procent av fordran på studielån klassificeras som osäker.

Återbetalningsskyldiga låntagare med annuitetslån betalade under 2009 in 91 procent av det belopp som debiterades, exklusive extra inbetalningar och debiterade belopp som inte behöver betalas på grund av nedsättning. Detta är en något lägre andel än för studielån men en något högre än för lånetypen studiemedel. Utomlandsbosatta låntagare betalar en väsentligt lägre andel av vad de borde betala, jämfört med låntagare som bor i Sverige.

Både antalet personer med krav på annuitetslån överlämnade till Kronofogdemyndigheten och andelen av de återbetalningsskyldiga med sådana krav, har ökat. Det är särskilt värt att notera att betalningsproblemen är betydligt större för studerande som har tagit lån på låga studienivåer än för studerande som har lånat för exempelvis högskolestudier.

4 Annuitetslånets betydelse för valet att studera

4.1 Inledning

Ett av studiestödets mål är att rekrytera personer till studier och att verka utjämnande mellan individer och grupper i samhället. Tidigare studier har visat att en välutbildad befolkning bidrar till en högre produktivitet som leder till högre inkomster och ökade skatteintäkter. Studier har även visat att utbildning har positiva bieffekter för samhället, exempelvis att hälsan förbättras.¹² Utbildning kan även ge individen andra positiva effekter än ekonomisk återbäring, såsom bättre möjligheter att delta i samhällslivet.

Det har genom åren bedrivits en hel del forskning för att finna vad det är som påverkar den enskildes val att studera. Denna forskning kan i stor utsträckning delas upp i två ämnesområden, nationalekonomi respektive sociologi. Nationalekonomin är inriktad på de ekonomiska drivkrafterna att studera och förutsätter oftast rationella individer. Inom sociologin fokuseras det mer på sociala bakgrundsfaktorer som påverkar rekrytering och snedrekrytering. Den sociologiska inriktningen antar gärna att individerna är begränsat rationella i sitt agerande.¹³ Dessa två forskningsområden har visat på att rekryteringen till högskola påverkas av ekonomiska drivkrafter såväl som individens sociala bakgrund.

Det svenska studiestödssystemet har förändrats ett antal gånger. Inför diskussioner om förändringar i studiestödet är det viktigt att ha kunskap om studiestödets roll för rekryteringen till studier. Detta kapitel fokuserar på annuitetslånets betydelse för rekryteringen till studier. Vilken inverkan lånet har när det gäller valet att studera eller inte studera? Vilka grupper som påverkas mest respektive minst av annuitetslånets utformning?

CSN har tidigare genom enkätundersökningar undersökt hur mycket studiemedlen betyder för valet att studera eller inte studera. Lånets betydelse för valet att studera har dock inte tidigare undersökts separat från bidraget. I detta avsnitt försöker vi bedöma just lånets betydelse för valet att studera eller valet att avstå från studier. Avsaknaden av tidigare studier för äldre typer av studielån medför dock att det inte går att uttala sig om annuitetslånets rekryteringskraft i förhållande till de låntyper som har funnits tidigare.

4.2 Teori och erfarenhet

Som beskrevs inledningsvis i denna rapport är ett uttalat syfte med studiestödet att det ska utgöra en ekonomisk drivkraft för att individer ska börja studera; studiestödet ska verka rekryterande och utjämnande. Studiestödet kan därför sägas vara motiverat av de nationalekonomiska teorierna om rekrytering och studiers betydelse. Dessa teorier utgår oftast från den så kallade humankapitalteorin vilken innebär att utbildning ger individerna ökade kunskaper och förmågor. Dessa ökade kunskaper och förmågor gör dem mer produktiva och leder både till högre löner och till en högre tillväxt i samhället. Enligt teorin fortsätter varje individ att utbilda sig tills de marginella intäkterna av utbildning överstiger de marginella kostnaderna.¹⁴ Ett studiestöd som innehåller någon form av subvention innebär att intäkterna av utbildning ökar och att kostnaderna minskar. Humankapitalteorin säger därmed att ett studiestöd ökar och förlänger deltagandet i utbildning.

Lån och bidrag har i teorin olika stor betydelse för rekryteringen till studier. Ett bidrag ändrar priset på utbildning genom att öka avkastningen. Ett lån som inte innehåller några subventioner ändrar däremot inte avkastningen eller kostnaden för utbildningen utan innebär enbart att den individ som tar lånet omfördelar sina utgifter och intäkter över tiden. Ett bidrag, eller för den delen ett subventionerat lån, kan därför antas ha större effekter för rekryteringen till studier i

¹² Greiff v. (2008); Heckman och Masterov (2007).

¹³ Becker (1993); Griliches (1977); Ranchill (2002).

¹⁴ Becker (1964).

och med att de både möjliggör att studierna kan genomföras och ökar studiernas avkastning. Annuitetslånet innehåller subventioner i form av en låg räntenivå och trygghetsregler. Annuitetslånet bör därmed bidra till att rekrytera individer till studier, både genom att den studerande får möjlighet att omfördela intäkter över tid och genom att lånet är subventionerat¹⁵ och på så sätt minskar kostnaden för utbildningen.

Det finns relativt många studier, både svenska och internationella, som visar att det finns tydliga samband mellan avkastning och efterfrågan på utbildning.¹⁶ Eftersom studiestödet bara är en liten del av avkastningen på utbildning – och studielånet är en ännu mindre del av avkastningen – är det givetvis svårare att isolerat bedöma studielånets rekryterande effekter än att skatta den totala avkastningen av utbildning. Det finns emellertid ett flertal studier som visar att studiestödet – som en del av avkastningen på utbildning – har betydelse för rekryteringen till studier.

Många studier behandlar studiestöd som en enhet och avser då antingen bidrag och/eller subventionerade lån. Det finns även en rad internationella studier som fokuserar på lånets betydelse och framför allt på frågan om studielånen används helt enligt rationella principer eller om vissa individer tvekar inför att ta ett lån, trots att det skulle vara ekonomiskt rationellt att göra det. En del studier tyder på att studielån inte i särskilt hög utsträckning avhåller individer från att påbörja studier. Andra studier visar att vissa studerande har en aversion mot att ta lån och att en sådan aversion är särskilt vanligt förekommande inom vissa socioekonomiska grupper.¹⁷ Ytterligare studier har kommit fram till att olika grupper förvisso uppfattar låntagandet på olika sätt och att olika grupper säger sig vara mer eller mindre intresserade av att ta lån, men att dessa uppfattningar får relativt litet genomslag i praktisk handling.¹⁸

I vissa fall har studieval och rekrytering kunnat förklaras av att individer bara agerar efter en delvis och ganska kortsiktig ekonomisk rationalitet. Dessa studier visar bland annat att ekonomiska faktorer påverkar individens studieval, men att man gör en ganska kortsiktig bedömning av det ekonomiska utfallet.¹⁹ Dessa resultat talar exempelvis för att bidrag har större påverkan på rekryteringen till studier än ett förmånligt och subventionerat lån, även om ett starkt subventionerat lån totalt sett skulle vara mer ekonomiskt fördelaktigt.

När man tar in andra förklaringar till studieval och inte enbart fokuserar på ekonomi kan det konstateras att nästan all forskning om rekrytering och studieval visar att det finns ett antal faktorer som har ett starkare förklaringsvärde än ekonomiska incitament när det gäller individens val att studera. Föräldrarnas utbildningsnivå, individernas betygsnivå och faktorer såsom avståndet till skolan har alla nästan genomgående befunnits ha högre förklaringsvärde för rekryteringen än ekonomiska drivkrafter.²⁰

I denna undersökning har annuitetslånets betydelse för valet att studera undersökts genom enkäter. Enkätstudier har använts eftersom dessa har gjort det möjligt att undersöka rekryteringseffekterna i förhållande till information som inte finns tillgänglig i CSN:s register, exempelvis uppgifter om familjesituation och social bakgrund. Ett annat viktigt skäl för att använda enkätundersökningar är avsaknaden av större förändringar inom studiemedelssystemet som kan utvärderas genom registerstudier. Bytet av lånesystem 2001 innebar förvisso förändringar av lånevillkoren. Det är inte troligt att de förändrade lånevillkorens betydelse för rekryteringen till studier enbart hade kunnat analyseras genom registerstudier eftersom det är mycket svårt att isolera lånevillkoren från andra faktorer som påverkar antal studerande och viljan att ta lån.

¹⁵ Med subventioner avses här dels trygghetsregler bl.a. i form av avskrivning, dels beräkningen av räntan med en anpassning till reglerna för ränteavdrag och att räntan beräknas utan påslag för administrativa kostnader m.m.

¹⁶ Se bl.a. Edin och Holmlund (1995) och SOU 2008:69.

¹⁷ Vossensteyn (2005).

¹⁸ Vossensteyn (2005).

¹⁹ Vossensteyn (2005).

²⁰ Vossensteyn (2005).

Tre separata enkätundersökningar har genomförts för att särskilt undersöka annuitetslånets betydelse för valet att påbörja studier och att ta lån – eller valet att inte påbörja studier och inte ta lån. Dessa enkätundersökningar har riktats till ett urval av dem som:

- Inom fem år efter avslutade gymnasiestudier hade gått vidare från gymnasieskolan till eftergymnasiala studier. Eftersom urvalet gjordes bland dem som lämnade gymnasiet 2005 har samtliga respondenter varit i åldrarna 24–25 år.
- Inom fem år efter avslutade gymnasiestudier inte hade gått vidare efter gymnasiet. Eftersom urvalet gjordes bland dem som lämnade gymnasiet 2005 har samtliga respondenter varit i åldrarna 24–25 år
- Beviljades studiestöd för vuxenstudier hösten 2004 men som valde att inte studera med det studiestöd de beviljades. Dessa respondenter var vid undersökningstillfället äldre än 30 år.

Förutom dessa enkätundersökningar används registeruppgifter för att beskriva lånebenägenheten bland de studerande. En analys av lånebenägenheten över tid görs dessutom med hjälp av svaren i två större enkätundersökningar som CSN genomförde 2007 och 2009. Dessa undersökningar ger möjlighet att även analysera benägenheten att ta lån utifrån olika bakgrundsvariabler och över tid. Samtliga dessa kompletterande uppgifter avser enbart studerande på eftergymnasial nivå för att bättre kunna jämföras med framför allt de två enkätstudier som nu har genomförts riktade till dem som studerat vidare efter gymnasiet respektive de som inte studerat vidare.

Mer information om de genomförda enkätundersökningarna finns i bilaga 1.

4.3 Studerande med respektive utan lån

Som en bakgrund för den fortsatta analysen av enkätsvaren i de tre enkätundersökningar som har genomförts under 2010, redovisar vi i detta avsnitt vissa bakgrundsuppgifter om benägenheten att ta lån. Med lånebenägenhet avses hur stor andel av studiemedelstagarna som väljer att ta lån. En övergripande beskrivning av benägenheten att låna finns i 3.

I detta avsnitt använder vi även begreppet lånegrad. Med lånegrad avses hur mycket de studerande lånar i förhållande till de behov de anger att de har eller har haft. I det stycket analyseras i vilken grad studerande med annuitetslån lånar mer än de behöver för att kunna försörja sig under studietiden.

I avsnittet redovisas både registeruppgifter och uppgifter från enkätundersökningar. Vid jämförelser över tid där data har hämtats från enkätundersökningar används undersökningar som har gjorts åren 2007 och 2009. Dessa resultat är inte helt jämförbara med de enkätundersökningar som har genomförts 2010 eftersom enkätundersökningarna 2010 enbart avser studerande i åldrarna 24–25 år, medan undersökningarna 2007 och 2009 omfattar studerande i samtliga åldersgrupper. Samtliga resultat avser studerande på eftergymnasial nivå.

Lånebenägenheten

Benägenheten att ta lån för studier påverkas av inställningen till att ta lån, möjligheten att finansiera sina studier utan lån samt den egna bedömningen av att kunna betala tillbaka lånet efter studierna. Nedan analyseras lånebenägenheten utifrån olika bakgrundsdata kring de studerande på eftergymnasial nivå.

Lånebenägenhet totalt och efter kön

Som framgick av 3 har lånebenägenheten varierat över tid. Lånebenägenheten skiljer sig också mellan olika studerandegrupper.

Tabell 4.1 Lånebenägenhet för studerande på eftergymnasial nivå, procent, 2002–2009

	Kvinnor	Män	Totalt
2002	82,2	82,5	82,4
2003	81,5	81,5	81,5
2004	80,2	79,7	80,0
2005	78,2	76,9	77,7
2006	75,7	74,3	75,1
2007	73,9	72,4	73,3
2008	72,9	71,9	72,5
2009	71,7	71,0	71,4

Registerdata visar att benägenheten att ta lån har minskat allt sedan annuitetslånet infördes. Sedan 2003 tar en större andel av kvinnorna än av männen lån. CSN har tidigare konstaterat att den minskade benägenheten att låna hänger samman med villkoren för annuitetslånet där den årliga återbetalningen har en tydlig koppling till skuldens storlek. Så var inte fallet med det tidigare studielånet. Lånebenägenheten åren 2008–2009 har även påverkats av att studerandepopulationen har blivit yngre och av att yngre lånar i mindre utsträckning än studerande i åldrarna 25–35 år.²¹

Lånebenägenhet efter ålder

Lånebenägenheten utifrån de studerandes ålder beskrivs med hjälp av registeruppgifter om hela studiemedelspopulationen på eftergymnasial nivå.

Tabell 4.2 Andel av de studerande på eftergymnasial nivå med bidrag som studerar med lån, utifrån ålder, procent

Åldersgrupp	2007		2009	
	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
24 år eller yngre	70	66	68	65
25–34 år	82	84	81	83
35 år eller äldre	71	79	69	79

Benägenheten att låna varierar med åldern. Manliga studerande har högst benägenhet att låna i åldrarna 25 till 34 år och lägst benägenhet att låna i åldrar yngre än 25 år. Även för kvinnor är benägenheten att ta lån lägst bland yngre studerande och högst bland studerande i åldrarna 25–34 år, även om skillnaderna mellan åldersgrupperna inte är lika stora som för männen. Att yngre och äldre lånar i lägst utsträckning kan bero på att yngre är den åldersgrupp där störst andel uppger att de får ekonomiskt stöd från föräldrarna och att äldre studerande oftare kan få stöd av en partner.²²

Lånebenägenhet efter familjesituation

Följande analys av lånebenägenheten bygger på enkätfrågor som skickats till studerande på eftergymnasial nivå 2007 och 2009. I dessa undersökningar har samtliga åldersgrupper varit representerade.

²¹ Se t.ex. CSN (2010c).

²² CSN (2010a).

Tabell 4.3 Andel av de studerande med bidrag som studerar med lån, fördelat utifrån livssituation, procent²³

	2007		2009	
	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Är ensamstående, med eller utan barn	71	71	72	66
Är gift, har ingått partnerskap eller är sambo, med eller utan barn	70	80	82	84
Har pojkvän/flickvän	76	65	72	73

Benägenheten att låna är högst bland dem som är gifta eller sammanboende och den har ökat mellan 2007 och 2009.

Resultaten för 2010, som enbart baserar sig på studerande i åldrarna 24–25 år, visar att ensamstående, gifta eller sammanboende kvinnor har högre lånebenägenhet än män i samma familjesituationer.

Lånebenägenhet efter föräldrarnas utbildningsnivå

Benägenheten att ta lån för studier påverkas av inställningen till att ta lån, möjligheten att finansiera sina studier utan lån samt den egna bedömningen av att kunna betala tillbaka lånet efter studierna.

Tabell 4.4 Andel av de studerande med bidrag som studerar med lån, fördelat utifrån föräldrarnas utbildningsnivå, procent.

	2007		2009	
	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Båda föräldrarna har grundskoleutbildning	64	71	73	72
Båda föräldrarna har gymnasial utbildning	72	64	73	75
Båda föräldrarna har eftergymnasial utbildning	66	73	79	72
Övriga kombinationer ¹	78	75	74	71

¹ Samtliga kombinationer.

CSN:s undersökningar tyder på att det är svårt dra några entydiga slutsatser om studiemedelstagare som har föräldrar med kort utbildning lånar mer eller mindre än studerande vars föräldrar har högre utbildning.

Möjligen finns en liten tendens till att studerande som har föräldrar med kort utbildning har lite lägre lånebenägenhet än studerande med föräldrar med längre utbildning.²⁴ Den lägre lånebenägenheten skulle kunna bero på att de har vuxit upp med en mindre positiv syn på de framtida inkomsterna, att de har en annan inställning till att ta lån eller att de har ett mindre behov av pengar. Tidigare har det också visat sig att studerande, där båda föräldrarna har eftergymnasial utbildning, tycker att studiemedlen täcker deras levnadsomkostnader i relativt låg utsträckning.²⁵ Skillnaderna är dock små och frågan bör studeras under längre tid.

Sett till 2010 års resultat, baserad på studerande i åldrarna 24–25 år, är lånebenägenheten även här högst hos studerande med föräldrar som har eftergymnasial utbildning. De studier av lånet ur ett könsperspektiv som görs i kapitel 7 visar att särskilt män som har föräldrar med kort utbildning ofta tycks avstå från att ta lån, vilket stödjer resultatet.

²³ I denna och efterföljande tabeller har undersökningarna för 2007 och 2009 genomförts avseende situationen höstterminen 2007 respektive höstterminen 2009.

²⁴ CSN (2010a).

²⁵ CSN (2010a).

Lånebenägenhet efter svensk eller utländsk bakgrund

Lånebenägenheten skiljer sig mellan studerande som har utländsk bakgrund och de som inte har det.

Tabell 4.5 Andel av de studerande med bidrag som studerar med lån, fördelat utifrån om den studerande har invandrat eller inte, eller är andra generationens invandrare, procent

	2007		2009	
	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Har inte invandrat	74	74	79	74
Har invandrat	66	65	65	61
Är andra generationens invandrare	55	49	50	41

Benägenheten att låna är lägst hos andra generationens invandrare och högst hos studerande med svensk bakgrund. Skillnaden mellan studerande som själva har invandrat och andra generationens invandrare kan bero på att andra generationens invandrare har större möjligheter att få ekonomiskt hjälp från föräldrarna eller från en partner, jämfört med studerande som själva har invandrat.²⁶

Lånebenägenhet efter bostadssituation

Vid en analys av benägenheten att låna utifrån den studerande bostadssituation bör sambandet mellan bostad och ålder beaktas. Det är vanligare att äldre studerande bor i villa och yngre studerande är överrepresenterade bland dem som bor i studentbostäder.

Tabell 4.6 Andel av de studerande med bidrag som studerar med lån, utifrån bostad, procent

	2007		2009	
	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Hyresrätt som är studentbostad	83	75	81	78
Hyresrätt som inte är studentbostad	77	82	82	80
Bostadsrätt	72	67	76	76
Villa eller radhus	57	58	58	40
Rum (inneboende)	33	53	66	88
Annat	45	52	76	64

Benägenheten att ta lån är generellt sett lägst bland studerande som bor i villa och högst bland dem som bor i hyresrätt, oavsett om det är en studentbostad eller inte.

Lånebenägenheten i sammanfattning

Benägenheten att ta lån för studier varierar efter den studerandes bakgrund, omgivning och ålder. Syftet med att förmedla lån för studier är att fler ska ha möjlighet att studera. Med andra ord ska lånet bidra till att minska snedrekryteringen till studier. Benägenheten att låna tycks dock vara något lägre hos studerande som har föräldrar utan eftergymnasial utbildning än hos studerande som har föräldrar med en sådan utbildning. Benägenheten att ta lån för studier skiljer sig även mellan studerande som har utländsk bakgrund och de som inte har det, där studerande som har utländsk bakgrund tar lån i lägre utsträckning. Övergången till eftergymnasiala studier är lägre bland individer med utländsk bakgrund och/eller bland personer som har föräldrar med kort tidigare utbildning.²⁷ Att benägenheten att ta lån är lägre i dessa studerandegrupper skulle kunna tyda på att lånet inte bidrar till en utjämning av sociala förhållanden. Det kan å andra sidan vara så att personer med utländsk bakgrund eller de som kommer från mer studieovana

²⁶ CSN (2010a).

²⁷ Högskoleverket (2010).

hem skulle studera i ännu mindre utsträckning än nu om de inte kunde ta studielån. Annuitetslånets bidrag till att minska snedrekryteringen till studier återkommer vi till nedan.

Låntagandet och behovet att låna

Ett uttalat syfte när annuitetslånet infördes var att det skulle uppmuntra studerande att begränsa sin skuldsättning. Att studerande lånar mer än de behöver ger en onödigt stor ekonomisk börda när lånet sedan ska betalas tillbaka. Höga skulder ökar även risken för avskrivningar.

Skuldsättningen ska minska genom att skuldens storlek tydligt relateras till årsavgifterna – högre skuld ger högre årsbelopp att betala. En tydlig indikation på att så verkligheten har blivit fallet är att andelen studiemedelstagare som väljer att låna har minskat sedan 2001.

Vi använder här begreppet lånegrad för att analysera om studerande lånar mer än de behöver. Med lånegrad menas i vilken grad låntagarna lånar i förhållande till vad de själva säger sig behöva för att kunna finansiera sina studier. Data är hämtat från den enkätundersökning 2010 som riktade sig till studerande som har fortsatt studera efter att de 2005 slutförde gymnasiet. Det innebär att respondenterna nu är i åldrarna 24–25 år.

Tabell 4.7 Svar på frågan "Hur mycket studielån har du tagit?", procent och antal

	Procent	Antal svar
Jag har hela tiden tagit fullt studielån för att kunna studera	64	450
Jag har hela tiden tagit fullt studielån, men jag skulle ha kunnat studera med mindre lån	6	51
Jag har hela tiden tagit fullt studielån, men jag skulle ha kunnat studera utan studielån	1	8
Jag har lånat mindre än vad som är möjligt och jag har bara lånat så mycket som jag har behövt	22	231
Jag har lånat mindre än vad som är möjligt, men jag skulle ha kunnat studera med mindre lån	4	39
Jag har lånat mindre än vad som är möjligt, men jag skulle ha kunnat studera helt utan lån	3	27
Svarat fel	0	3

Resultaten pekar på att 14 procent av dem som studerar med annuitetslån har lånat mer än de egentligen säger sig behöva. Andelen som lånar mer än de behöver är större bland dem som har lånat mindre än vad som är möjligt än bland dem som har tagit fullt studielån. Se även kapitel 6 för en mer ingående analys av attityderna till att låna.

Någon motsvarande undersökning är inte gjord bland studerande med studielån. Trots det är det rimligt att – både mot bakgrund av lånebenägenheten och mot bakgrund av den här redovisade lånegraden – dra slutsatsen att andelen studiemedelstagare som lånar mer än de behöver har minskat avsevärt. Denna slutsats får stöd i de attitydundersökningar som redovisas i kapitel 6, där det framgår att återbetalningsskyldiga av annuitetslån i lägre grad än återbetalningsskyldiga av studielån har lånat mer än de behöver.

Det är betydligt vanligare att manliga studerande lånar mer än de behöver än att kvinnliga studerande gör det – 19 procent av männen och 12 procent av kvinnorna anger detta. Det finns inga avgörande skillnader i lånegrad när det gäller de studerandes familjesituation eller utifrån föräldrarnas utbildning.

Låntagare som har invandrat till Sverige tar sällan mer lån än de verkligen anser sig behöva. Här skiljer sig de som har invandrat både från dem som inte har invandrat och de som är andra generationens invandrare. Man kan dra slutsatsen att det finns en attitydskillnad mellan de låntagare som har invandrat och övriga. Tidigare har vi även kunnat konstatera att en större andel av de studiemedelstagare som har invandrarbakgrund helt avstår från att ta lån.

4.4 Annuitetslånets betydelse för valet att studera

Lån för studier ska bidra till att möjliggöra studier. Alla vill dock inte ta lån. Andelen studerande som tar lån i samband med att de tar studiebidrag påverkas av möjligheten att kunna försörja sig på något annat sätt, reglerna för återbetalningen av lånet och varje individs bedömning av sin framtida ekonomiska situation.

Annuitetslånet kan sägas ha olika inslag som skulle kunna rekrytera till studier:

- lånet bidrar till att täcka levnadsomkostnaderna
- lånets trygghetsregler kan bidra till att man vågar ta lån
- räntan subventioneras och beräknas på ett sätt som hindrar snabba ränteförändringar
- rätten till avskrivning av lån tagna för behörighetsgivande vuxenstudier håller nere skulden

Lånets olika tänkbara effekter för rekryteringen till studier analyseras i det här avsnittet. I samtliga tabeller i avsnitt 4.4 grundar sig resultaten på resultaten från enkätundersökningen 2010 som riktade sig till dem som har fortsatt studera med studielån på eftergymnasial nivå efter gymnasiet. Det rör sig alltså om studerande i åldrarna 24–25 år.

Lånets rekryteringskraft

I enkäten till studerande på eftergymnasial nivå med studiebidrag och lån ställdes frågan ”Skulle du ha börjat studera på eftergymnasial nivå om du inte hade kunnat få studielån?” Eftersom urvalet gjordes bland studerande som gick ut gymnasiet 2005 avsågs enbart annuitetslån. I samband med frågan informerades respondenterna om annuitetslånets storlek. Bara de som någon gång studerat med lån besvarade frågan.

Tabell 4.8 Svar på frågan ”Skulle du ha börjat studera på eftergymnasial nivå om du inte kunnat få studielån?”, procent

	Kvinnor	Män	Samtliga låntagare
Ja	12	15	13
Ja, troligen	33	37	35
Nej, troligen inte	43	37	41
Nej	11	10	10
Svarat fel	1	1	1

Av låntagarna uppger 51 procent att de inte skulle ha börjat studera om lånet inte hade funnits. Dessa kan därmed anses vara rekryterade genom annuitetslånet.

Sett till samtliga studerande i den här undersökningen, som gick ut gymnasiet 2005, svarade 43 procent att de inte eller troligen inte skulle ha börjat studera om de inte hade fått *studiemedel*. Det indikerar att annuitetslånet är mycket viktigt för dem som väljer att låna. För valet att studera är lånet till och med viktigare för låntagarna än studiemedlen i sin helhet – både bidrag och lån – är för samtliga studerande med studiemedel. Vidare tyder enkätsvaren på att studiestödet är dubbelt så rekryterande för de som lånar än för dem som enbart studerar med bidrag. Per satsad krona är dock bidraget lite mer betydelsefullt än lånet för valet att påbörja studier.²⁸ Två lika stora belopp, där ett är ett bidrag och ett är ett lån, rekryterar därmed olika starkt till studier.

²⁸ Detta då bidraget på 2 696 kronor för 4 veckors heltidsstudier enligt enkätsvaren kan sägas ha rekryterat 24 procent av dem som studerar med enbart bidrag, medan studiestödet inklusive lån motsvarande totalt 8 140 kronor kan sägas ha rekryterat 48 procent. 24 procent delat med 2 696 kronor blir 0,008 procent/kr. 48 procent delat med 8 140 kronor blir 0,0059 procent/kr.

Annuitetslånets rekryteringskraft är högst hos de studerande med lån som har barn – 78 procent av låntagarna skulle inte ha börjat studera om de inte hade kunnat ta lån – och lägst hos ensamstående låntagare – 47 procent hade inte börjat studera utan lånet. Det innebär alltså att ensamstående studerande utan barn i högre utsträckning sannolikt hade klarat av att finansiera sina studier även utan lån.

Det finns en relativt tydlig tendens att studerande som har föräldrar med kort utbildning har ett större behov av lånet för att kunna studera, jämfört med studerande med föräldrar som har högre utbildning. Av dem som har föräldrar med gymnasial utbildning skulle 71 procent inte ha studerat vidare om de inte hade kunnat ta lån. Av dem med föräldrar med eftergymnasial utbildning är motsvarande andel bara 36 procent. En trolig orsak till detta kan vara att föräldrar med högre utbildning i genomsnitt har högre inkomster och därmed har större möjligheter att ge ekonomiskt stöd till sina barn.

Som har framgått tidigare lånar studerande med föräldrar som har olika utbildningsbakgrund ungefär lika ofta. Om möjligheten att låna skulle tas bort antyder resultatet att detta främst skulle komma att påverka dem som har föräldrar med kort utbildning.

Låntagare som har invandrat från länder utanför Europa anger att de i högre utsträckning än övriga skulle ha påbörjat studierna även om de inte hade kunna få något studielån, vilket kan sägas överensstämma med den relativt låga lånebenägenheten hos studerande som har invandrat.

Den relativt låga lånebenägenheten hos studerande som har invandrat har tidigare ansetts bero på att personer med utländsk bakgrund studerar på lägre utbildningsnivåer. Denna undersökning riktar sig enbart till lite yngre högskolestuderande som väljer att låna. Det låga intresset för att ta lån bland studerande med utländsk bakgrund tycks alltså giltigt oavsett utbildningsnivå. Studerande på högskolenivå med utländsk bakgrund anger i högre grad än studerande på högskolenivå med svensk bakgrund att orsaken till att de inte lånar är att de inte behöver låna för att försörja sig under sin studietid.²⁹

Låntagare med föräldrar som har invandrat till Sverige skiljer sig inte från studerande utan invandrarbakgrund – båda grupperna skulle i ungefär lika hög utsträckning ha påbörjat studier även utan studielån.

Trygghetsreglernas rekryteringskraft

Trygghetsreglerna innebär att låntagaren kan ha möjlighet att få nedsättning av det belopp som årligen ska betalas tillbaka och att skulden skrivs av om det finns synnerliga skäl eller om låntagaren avlider. Dessutom skrivs kvarvarande skuld alltid av vid ingången av det år låntagaren fyller 68 år. Frågan i detta avsnitt är om dessa trygghetsregler påverkade låntagarna i deras val att ta studielån?

Tabell 4.9 Svar på frågan ”Hur påverkade studielånets trygghetsregler ditt val att ta studielån?”, procent

	Andel i procent
Inte alls – jag kände inte till trygghetsreglerna	70
Inte alls – men jag kände till trygghetsreglerna	13
Lite – jag hade lånat mindre om trygghetsreglerna inte fanns	10
Mycket – jag hade inte lånat alls om trygghetsreglerna inte fanns	7
Svarat fel	1

Hela 70 procent av låntagarna anger att de inte kände till annuitetslånets trygghetsregler när de fattade beslut om att studera med annuitetslån. Det är få låntagare som säger att de tog någon som helst hänsyn till trygghetsreglerna när de valde att ta studielån. Ännu färre är det som uppger att de inte skulle ha tagit lån om inte trygghetsreglerna fanns. I själva rekryteringsfasen har

²⁹ CSN (2010a).

trygghetsreglerna därmed en mycket begränsad inverkan på valet att låna – och även på valet att studera. Det är ingen skillnad mellan kvinnors och mäns syn på trygghetsreglernas betydelse för deras val att ta lån för studier.

Det ska observeras att det är relativt unga studerande – högst 25 år – som har tillfrågats i enkätundersökningen. Det kan därmed inte uteslutas att äldre studerande skulle lägga större vikt vid att det finns trygghetsregler när det gäller valet att påbörja eftergymnasiala studier. En lite djupare analys visar att det finns studerandegrupper även i denna relativt unga population som i högre grad än andra uppger att trygghetsreglerna hade en inverkan på deras val att låna. Framför allt gör studerande som har barn bedömningen att trygghetsreglerna var viktiga för deras val att ta studielån. Av dem som har barn var det betydligt fler som kände till trygghetsreglerna och hela 33 procent av låntagarna anger att trygghetsreglerna påverkade valet att ta lån. Även studerande som har invandrat till Sverige anger i högre utsträckning än övriga att de lade vikt vid trygghetsreglerna när de valde att studera med lån. De kände också oftare till trygghetsreglerna än studerande som inte har invandrat.

Om svaren fördelas utifrån föräldrarnas utbildningsbakgrund går det att skönja en svag tendens att låntagare från mer studieovana hem lägger lite större vikt vid trygghetsreglerna, i den mån de känner till dem. Även bland studerande som har föräldrar med kort utbildning är det emellertid ganska få låntagare som känner till trygghetsreglerna.

Räntevillkorens rekryteringskraft

Annuitetslånets ränta är ett genomsnitt av statens upplåningskostnader under de senaste tre åren. Eftersom den statliga upplåningsräntan är låg i förhållande till de flesta privata aktörers ränta och eftersom inget räntepåslag görs för att täcka kostnader eller skapa vinst, måste räntenivån anses förmånlig. Räntenivån är även anpassad för att motsvara avdragsrätten på andra lån. Genom sättet att beräkna räntan finns även en inbyggd trögörlighet i systemet som hindrar snabba räntesvängningar. Frågan är om den förmånliga räntenivån har någon effekt på valet att studera vidare på eftergymnasial nivå eller inte och för valet att ta studielån?

Tabell 4.10 Svar på frågan "Påverkades ditt val att studera på högskolan av att räntan för studielån beräknas på ett annat sätt än vanlig bankränta?", procent

	Andel i procent
Nej, jag visste inte hur räntan på studielån beräknas	57
Nej, men jag visste hur räntan på studielån beräknas	28
Ja, och sättet räntan beräknas på gjorde det lättare för mig att gå vidare till högskolan	14
Ja, och sättet räntan beräknas på var det som gjorde att jag valde att gå vidare till högskolan	1
Svarat fel	1

Av dem som tar lån för att studera anger 43 procent att de visste hur räntan beräknades när de började studera. Av dessa 43 procent är det en dryg tredjedel som säger att sättet räntan beräknas på hade en inverkan på deras övergång till högskolan.

Precis som när det gäller trygghetsreglerna och möjligheten att få avskrivning spelar räntevillkoren större roll för studerande med invandrarbakgrund än för studerande som inte har invandrat och inte heller har föräldrar som har gjort det. Knappt 20 procent av de låntagare som själva har invandrat anger att räntevillkoren bidrog till deras val att fortsätta sina studier på eftergymnasial nivå och till valet att ta lån.

Rekryteringskraften i rätten till avskrivning av lån tagna för grundläggande eller gymnasial vuxenutbildning

I ett specifikt fall är det särskilt uttalat att reglerna för annuitetslånet ska uppmuntra till fortsatta studier. Avskrivning vid behörighetsgivande studier syftar bland annat till att göra det mer

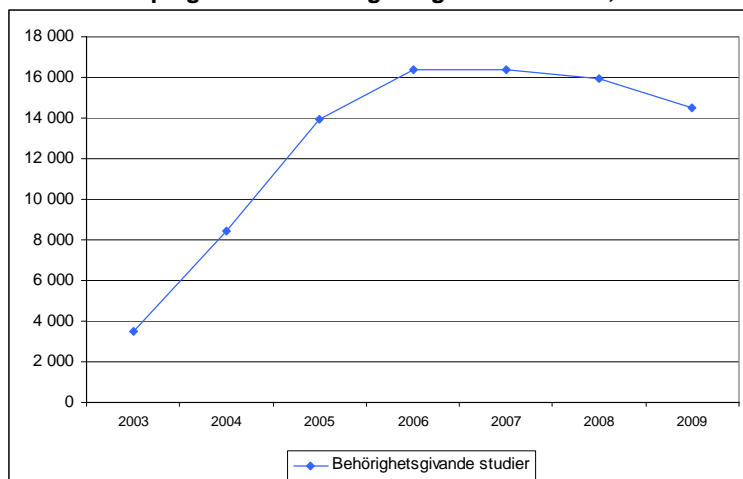
attraktivt för vuxenstuderande att fortsätta sina studier på högskolan. Den som tar lån för behörighetsgivande studier på grundskole- eller gymnasienivå kan få upp till hälften av dessa lån avskrivna vid framgångsrika högskolestudier. Eftersom grundläggande uppgifter om denna avskrivning inte behandlas i något annat kapitel inleder vi detta avsnitt med en översikt över utvecklingen. Andra former av avskrivning av annuitetslån behandlas i 5.

Före 2001 räckte det att bedriva studier på eftergymnasial nivå under tre terminer för att få avskrivning av lån tagna vid behörighetsgivande studier – nu ställs det krav på avklarade högskolepoäng. Den som har studerat med annuitetslån för att få behörighet till högskolestudier kan få en sjättedel av det då lånade beloppet inklusive ränta avskrivet för varje godkända 60 högskolepoäng. De lån som togs vid de behörighetsgivande studierna kan dock maximalt skrivas av till hälften.

Utveckling

Hur många som får avskrivning av de lån de tagit vid behörighetsgivande studier beror framför allt på antalet studerande med lån inom vuxenutbildningen och antalet av dessa som sen studerar på eftergymnasial nivå. När många studerar med studiemedel ökar antalet personer som får avskrivning och tvärtom. Även reglerna för tillträde till högskolan och antalet platser inom vuxenutbildningen påverkar antalet med avskrivning.

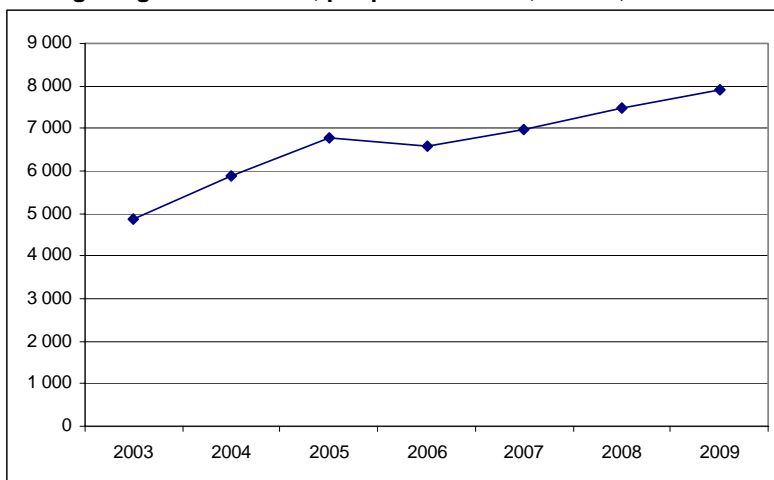
Diagram 4.1 Antal personer som blivit beviljade avskrivning av annuitetslån på grund av behörighetsgivande studier, 2003–2009

Antalet personer som har fått avskrivning av behörighetsgivande studier ökade fram till och med 2007, därefter har antalet minskat. Antalet personer som får avskrivning kan dock väntas öka de närmaste åren eftersom antalet studerande ökade markant 2009, både inom vuxenutbildningen och på högskolan. Det är en större andel kvinnor som får avskrivning på grund av studier än män. Av dem som får avskrivning var 67 procent kvinnor under 2009 och 33 procent var män. Eftersom 59 procent av låntagarna är kvinnor innebär det en kvinnlig överrepresentation. Detta beror framför allt på att det är fler kvinnor som studerar på behörighetsgivande nivå och därefter fortsätter på högskolenivå, men även på att kvinnorna i genomsnitt klarar fler högskolepoäng än männen.

De belopp som skrivs av har följt ungefär samma utveckling som antalet personer som får avskrivning. Avskrivningsbeloppet ökade dock 2008 och minskade inte lika mycket som antalet studerande under 2009 vilket beror på att de genomsnittligt avskrivna beloppen ökade. Under 2009 skrevs det av knappt 120 miljoner kronor.

Diagram 4.2 Genomsnittligt avskrivet annuitetslån på grund av behörighetsgivande studier, per person och år, kronor, 2003–2009

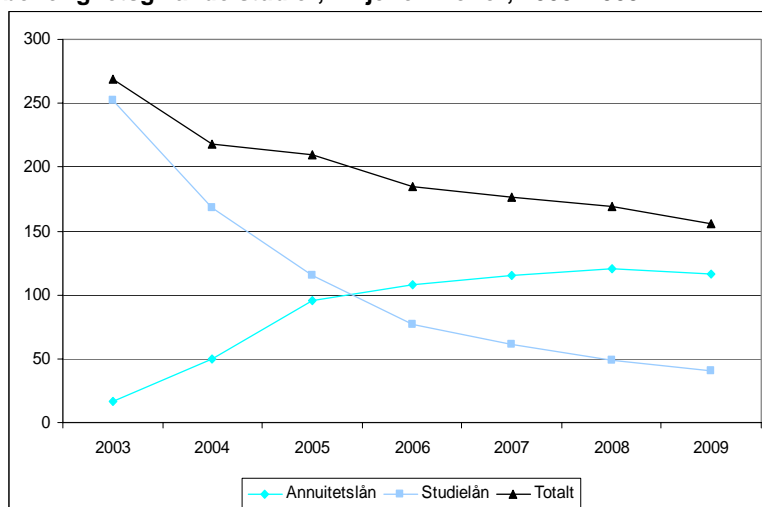
Det genomsnittliga avskrivningsbeloppet uppgick 2009 till 8 000 kronor per person och år. Ökningen av det belopp som skrivs av beror på att de som får avskrivning har läst behörighetsgivande ämnen med annuitetslån under längre tid än direkt efter införandet av annuitetslånet. Lånebeloppen har också höjts, både genom normal uppräknings och genom särskilda beslut. De studerande har därmed större genomsnittliga lån som kan skrivas av.

Lägre avskrivningar på grund av behörighetsgivande studier inom annuitetslånet

Jämfört med studielånet är det relativt låga sammanlagda belopp som skrivs av i annuitetslån. Under åren kring år 2000 skrevs det årligen av över 300 miljoner kronor på grund av behörighetsgivande studier. De senaste åren har den sammanlagda avskrivningen för annuitetslån och studielån varit lägre än 200 miljoner kronor och minskar för varje år. Avskrivningen av annuitetslån har de senaste åren pendlat mellan 100 och 120 miljoner kronor per år.

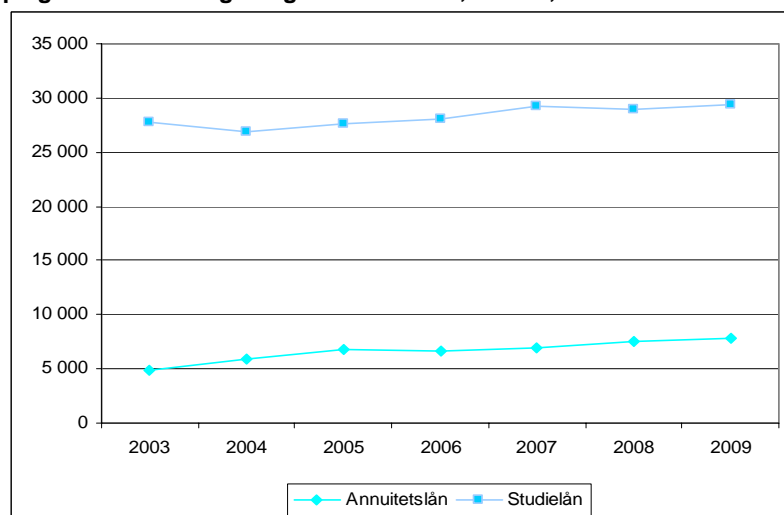
De minskade avskrivningsbeloppen har flera orsaker. Antalet personer som studerar med lån för studier på grundläggande och gymnasial nivå är något lägre nu än under slutet av 1990-talet, vilket dels beror på att benägenheten att ta lån för studier har minskat, dels på att antalet studerande har minskat. Antalet låntagare på högskola har dock varit högre under 2000-talet än i slutet av 1990-talet. Enligt det äldre regelverket kunde dock även studerande på annan eftergymnasial utbildning beviljas avskrivning, inte enbart högskolestuderande. Skillnaderna i antal låntagare är dock inte så stora att de kan förklara att avskrivningsbeloppen har minskat med ungefär hälften sedan sekelskiftet. Ökningen av avskrivningar av annuitetslånet svarar inte mot minskningen som successivt sker inom studielånet.

Diagram 4.3 Avskrivna annuitetslån respektive studielån på grund av behörighetsgivande studier, miljoner kronor, 2003–2009

De genomsnittliga avskrivningsbeloppen är mycket lägre inom annuitetslånet jämfört med studielånet. Siffrorna är dock inte helt enkla att jämföra på grund av det ändrade regelverket.

Diagram 4.4 Genomsnittligt avskrivet annuitetslån respektive studielån på grund av behörighetsgivande studier, kronor, 2003–2009

Genomsnittligt avskrivet belopp på studielån översteg 29 000 kronor under 2009 och för annuitetslån låg det genomsnittligt avskrivna beloppet på cirka 8 000 kronor. Den stora skillnaden förklaras av att hela avskrivningen görs efter tre terminers studier inom studielånet, dvs. vid ett enstaka tillfälle. Inom annuitetslånet görs avskrivningen gradvis, normalt kan full avskrivning uppnås först efter tre års studier. Lånet skrivs av med en sjättedel för varje avklarade 60 högskolepoäng. Det innebär att de som i dag uppnår full avskrivning i genomsnitt får ungefär 24 000 kronor avskrivna, jämfört med 29 000 kronor för dem med studielån. En stor del av skillnaden förklaras av att bidragsdelen höjdes och lånedelen sänktes i samband med reformen 2001. Antalet låntagare med studielån som får avskrivning är relativt lågt, knappt 2 000 låntagare under 2009, jämfört med cirka 15 000 låntagare med annuitetslån.

Andra viktiga förklaringar till de lägre avskrivningsbeloppen är givetvis att reglerna nu är mer restriktiva. Tidigare kunde alla som hade studiemedel för eftergymnasiala studier i tre terminer få full avskrivning. Nu krävs det normalt minst tre års högskolestudier för att uppnå samma avskrivning. Ofta krävs det studier under längre tid än tre år för att uppnå de 180 högskolepoäng som krävs. De som studerar under kortare tid uppnår inte full avskrivning.

Avskrivningskostnaderna har alltså minskat mycket i och med studiestödsreformen 2001. Det finns inga skäl att tro att kostnaderna för avskrivning av lån tagna vid behörighetsgivande studier kommer att öka markant jämfört med nuläget.

Avskrivningens betydelse för rekryteringen till högskolan

Många låntagare är av naturliga skäl inte berörda av avskrivningsmöjligheten eftersom de inte har tagit lån för studier på grundskole- eller gymnasienivå.

Med hjälp av registerdata har CSN sökt ut låntagare i enkätundersökningen som tagit lån för sådana studier som avskrivning kan ges för. I följande tabell redovisas därför enbart svaren från de låntagare som enligt CSN:s register har tagit lån för behörighetsgivande studier.

Tabell 4.11 Svar på frågan ”Påverkade möjligheten att få tidigare lån avskrivet ditt val att studera på högskola?”, procent

	Andel i procent
Nej, det har inte berört mig eftersom jag inte har tagit studielån för vuxenstudier på grundskole- eller gymnasienivå	17
Nej, jag kände inte till att det fanns en sådan möjlighet att få avskrivning	36
Nej, jag hade studerat vidare ändå	29
Ja lite, det gjorde det lättare att gå vidare till högskolan	14
Ja mycket, det gjorde att jag valde att fortsätta på högskolan	4
Svarat fel	1

En mycket liten andel – 4 procent av låntagarna – uppger att avskrivningsmöjligheten var avgörande för att de gick vidare till högskolan. Totalt anger 18 procent att möjligheten att få lån avskrivet påverkade valet att fortsätta studierna på eftergymnasial nivå. Många anger att de inte kände till att de kan få avskrivning. Förvånande nog anger också många att de inte har tagit lån för vuxenstudier, vilket de alltså har gjort enligt tillgängliga registeruppgifter.

Precis som för trygghetsreglerna har avskrivningen av lån tagna vid behörighetsgivande studier relativt liten effekt oavsett vilken livssituation låntagarna har. Studerande som har barn visar dock en lite större känslighet för skuldsättning. För dem har också avskrivningsreglerna större betydelse. Detta överensstämmer med vad som tidigare kunde utläsas när det gällde trygghetsreglerna.

Invandrare från länder utanför Europa anger oftare än övriga både att de känner till avskrivningsregeln och att de delvis har påverkats av den i sitt val att studera vidare på högskolan. En trolig förklaring till det kan vara att framför allt utomeuropeiska invandrare har en delvis annorlunda och mer försiktig attityd till skuldsättning, vilket även har framkommit tidigare i detta kapitel.

Låg kunskap om reglerna för annuitetslån

En majoritet av de studerande som tar annuitetslån känner inte till reglerna för lånet. De är inte insatta i de trygghetsregler som är knutna till annuitetslånet, vilka rättigheter till avskrivning som finns eller hur räntan på lånet beräknas. Trygghetsreglerna säger sig 30 procent känna till, drygt 40 procent säger sig känna till hur räntan beräknas och knappt 50 procent av dem som har tagit lån i samband med vuxenstudier är medvetna om att de kan få delar av dessa avskrivna om de genomför godkända studier på eftergymnasial nivå. Tidigare i detta kapitel framkom det också att drygt 70 procent av dem som studerar med lån inte har tagit reda på vilka regler som gäller för återbetalningen av lånet.

4.5 Annuitetslånets betydelse för valet att inte studera

Hittills har vi i detta kapitel analyserat vilken betydelse annuitetslånet har för de individer som har påbörjat studier. Men återbetalningen av annuitetslånet kan även vara det som medför att vissa individer inte börjar studera, då de inte vill låna och inte heller kan klara sig på enbart

bidrag. I detta avsnitt analyseras annuitetslånets inverkan på valet att inte studera genom att de som inte har valt att studera vidare har tillfrågats vilken inverkan annuitetslånet hade på deras beslut.

Resultaten som presenteras i detta stycke är hämtade från de två enkätundersökningar som har riktat sig dels till dem som inte gick vidare till eftergymnasiala studier efter att de gått ut gymnasiet, dels till personer som inte utnyttjat ett beviljat studiestöd 2004. Respondenterna i den första enkätundersökningen lämnade gymnasieskolan 2005 och var vid undersökningstillfället 24–25 år. Respondenterna som inte studerade med det studiestöd som de hade beviljats höstterminen 2004, var 30 år eller äldre. Denna senare undersökning omfattade olika utbildningsnivåer, dvs. även grundskole- och gymnasieutbildning.

Tabell 4.12 Svar på frågan "Varför har du inte fortsatt studera efter gymnasiet?", procent.¹

	Kvinnor	Män	Samtliga
Jag har ett arbete och jag vill hellre fortsätta arbeta än att studera	28	59	47
Jag har velat göra något annat innan jag studerar vidare	7	7	7
Jag har aldrig haft för avsikt att fortsätta studera	5	5	5
Jag har inte haft någon studiemotivation	4	3	3
Jag har inte vetat vad jag vill utbilda mig till	28	15	20
Jag har saknat behörighet för det jag vill läsa	0	2	1
Jag har inte kommit in på den utbildning jag ville läsa	2	1	1
Jag har inte kunnat studera på grund av sjukdom	1	1	1
Jag har inte kunnat börja studera på grund av min familjesituation	1	0	0
Jag tyckte att studiestödsbeloppet var för lågt	4	1	2
Jag har inte velat ta studielån	8	1	4
Jag har trott att jag inte skulle klara av studierna	1	0	0
Annan orsak	4	4	4
Svarat fel	7	2	4

¹ Den undersökta gruppen bestod av dem som gick ut gymnasiet 2005. Av denna anledning delas inte resultaten upp utifrån ålder.

Den vanligaste orsaken till att inte fortsätta sina studier på den eftergymnasiala nivån efter gymnasiet är att man hellre vill fortsätta arbeta än att studera. Men medan majoriteten av männen uppger detta som skäl är det bara en knapp tredjedel av kvinnorna som gör det. Det näst vanligaste skälet till att inte ha fortsatt studera är att man inte har vetat vad man vill utbilda sig till. En nästan dubbelt så hög andel av kvinnorna har uppgett denna orsak, jämfört med männen.

Bland dem som inte valt att gå vidare efter gymnasiet är kvinnor klart överrepresenterade när det gäller att välja bort studier på grund av studiestödsrelaterade frågor. Kvinnor anger oftare än män att stödet är för lågt och anger avsevärt oftare än män att de inte vill ta studielån.³⁰ De som inte har studerat på grund av studiestödet karaktäriseras även av att de i något lägre grad är ensamstående, i högre grad bor i bostadsrätt eller villa, samt i högre grad har föräldrar med låg utbildning.

³⁰ I detta sammanhang ska det noteras att betydligt större andel av kvinnorna än av männen går vidare till eftergymnasiala studier. Detta kan påverka den andel av dem som inte studerar vidare som anger att de avstår från vidare studier p.g.a. att man inte vill låna. Detta kan vara en delförklaring till att andelen med låneaversion är högre bland kvinnor än bland män som inte studerar vidare. Det är dock omöjligt att dra några säkra slutsatser om betydelsen av att fler kvinnor studerar vidare eftersom det inte är känt hur stor andel som har en ovilja att låna bland samtliga kvinnor respektive män.

Tabell 4.13 Svar på frågan "Vad var den huvudsakliga orsaken till att du inte studerade hösten 2004?", procent.¹

	Kvinnor	Män	35 år eller yngre ²	35–44 år	45 år eller äldre	Samtliga
Jag hade inte någon studiemotivation	4	6	8	3	2	4
Jag var osäker på om jag skulle klara av studierna	1	3	0	2	2	1
Jag var osäker på om jag verkligen ville studera	6	16	9	6	8	8
Jag visste inte vad jag ville läsa	5	0	8	3	0	4
Jag kom inte in på den utbildning jag ville gå	5	0	4	5	0	4
Jag blev sjuk	9	9	9	9	12	9
Jag kunde inte börja studera på grund av min familjesituation	11	5	8	11	12	10
Jag ville hellre arbeta än studera och då jag fick erbjudande om ett arbete tog jag det	21	22	17	25	20	21
Jag bedömde att studierna inte skulle förbättra mina möjligheter att få ett arbete	1	2	2	0	0	1
Jag bedömde att studierna inte skulle göra det lättare för mig att byta arbete	1	2	2	1	0	1
Jag bedömde att studierna inte skulle ge mig en högre inkomst efter studietiden än den jag redan hade	1	0	0	1	2	1
Jag tyckte att studiestödsbeloppet var för lågt	6	9	7	5	10	6
Jag ville inte ta studielån	6	2	2	6	10	5
Annan orsak	16	16	17	14	18	16
Svarat fel	8	8	8	9	4	8

¹ Antal svarande är: Yngre än 35 år = 119, mellan 35 och 44 år = 139, äldre än 44 år = 50. Det var 63 män som besvarade enkäten och 245 kvinnor.

² Uppnådd ålder 2004.

Enkätundersökningen som riktades till individer som var beviljade studiemedel för vuxenstudier höstterminen 2004, men som avstod från att studera, omfattar lite äldre personer. Den främsta orsaken till att dessa personer inte började studera med det studiestöd som beviljades var att man istället valde att arbeta. Här skiljer sig alltså inte dessa personer från de yngre studerande som inte fortsatt sina studier efter gymnasiet.

Det var även relativt många som kryssade i alternativet "Annan orsak". En stickprovskontroll visar att många har angivit arbetsrelaterade orsaker, exempelvis att ett varsel drogs tillbaka på deras arbetsplats. Även olika familjerelaterade frågor, vilket är den tredje vanligaste orsaken till att inte ha börjat studera, återfinns under "annan orsak". Sjukdom och osäkerheten till om de verkligen ville läsa är andra orsaker som relativt ofta anges som skäl till att man aldrig påbörjade de planerade studierna.

Studiestödet är orsak till valet att inte studera i ungefär ett fall av tio. Studiestödsbeloppets storlek är för denna grupp, som inte har studerat med det stöd som beviljades, en viktigare orsak än att man inte vill låna. Kvinnor i den här gruppen anger i högre utsträckning än män att de avstår studier för att de inte vill ta studielån. Andra tydliga skillnader mellan könen i den undersökta gruppen är att män i högre utsträckning uppger att de inte började sina studier för att de inte var säkra på att de verkligen ville studera, medan en större andel av kvinnorna säger att deras familjesituation var den främsta orsaken till att de inte började studera.

Resultaten visar även att oviljan att ta studielån ökar med stigande ålder. Andelen som säger att de inte började studera för att de inte ville ta studielån är fyra gånger högre hos personer som är 45 år eller äldre än bland dem som är yngre än 35 år.

I båda enkäterna riktade till dem som valt att inte studera tillfrågades respondenterna om de har några planer på att i en framtid börja studera. De som svarade nej på denna fråga fick besvara en fråga om studiestödet påverkar deras beslut.

Tabell 4.14 Svar på frågan "Påverkar studiestödsbeloppet dina planer att inte börja studera?", procent.

	Ej gått vidare från gymnasiet ¹		Ej påbörjat studier med beviljat stöd				
	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	-34 år ²	35-44 år	45- år
Nej	46	74	58	57	17	60	61
Ja, studiestödsbeloppet är för lågt	14	14	20	29	42	17	24
Ja, jag vill inte ta studielån	33	12	20	14	42	21	13
Svarat fel	8	0	1	0	0	1	1

¹ Den undersökta gruppen bestod av dem som gick ut gymnasiet 2005. Av denna anledning delas inte resultaten upp utifrån ålder.

² Uppnådd ålder 2010.

Av dem som inte har några planer på att studera uppger majoriteten att studiestödsbeloppet inte har någon inverkan på deras beslut. I de fall studiestödet har en påverkan så har totalbeloppet en något större betydelse för studieplanerna än det faktum att en del av studiestödet är ett lån.

Lånet har större inverkan på kvinnor än på män – kvinnor uppger oftare både att de inte har börjat studera för att de inte vill låna och att de skulle börja studera om hela studiestödet var ett bidrag. Samtidigt har det tidigare framkommit att annuitetslånets rekryteringskraft är högre för de kvinnor som väljer att ta lån än för de män som lånar.³¹ Detta kan tyckas motstridigt. En möjlig tolkning är dock att kvinnor mer noggrant väger för- och nackdelarna med att låna. Detta får relativt sett många kvinnor att tveka inför att ta lån. De som väljer att påbörja studier med lån är dock i stort behov av lånet för att kunna studera – annars skulle de inte ha kunnat påbörja studierna överhuvudtaget. Män å sin sida är inte lika tveksamt inställda till att ta lån. För de män som väljer att låna är lånet inte heller lika ofta den avgörande skillnaden mellan att börja studier och att inte göra det. Detta visar sig också genom att männen som vi har sett oftare lånar lite mer än de egentligen anser sig behöva för att täcka sina grundläggande levnadsomkostnader.

När orsakerna att inte börja studera med det studiestöd som beviljats analyseras utifrån föräldrarnas utbildningsbakgrund respektive utländsk bakgrund framgår det överlag att resultaten inte skiljer sig så mycket mellan grupperna. Personer med lågutbildade föräldrar och personer med utländsk bakgrund avstår dock något oftare än övriga från studier på grund av studiestödsrelaterade orsaker. Exempelvis anger 8 procent av dem som själva har invandrat eller som har föräldrar som har invandrat, att den huvudsakliga orsaken till att inte studera är att de inte vill ta studielån. Även bland ungdomar som inte fortsätter studierna efter gymnasiet är det personer med lågutbildade föräldrar som i högre grad avstår från vidare studier på grund av studiestödsrelaterade orsaker.

4.6 Diskussion och slutsatser

Benägenheten att ta studielån har minskat sedan 2001. CSN har tidigare konstaterat att den minskade benägenheten att låna hänger samman med villkoren för annuitetslånet där den årliga återbetalningen har en tydlig koppling till skuldens storlek. Denna undersökning visar också att det bara är ett fåtal studerande som lånar mer än de anser att de egentligen skulle behöva för att klara sitt uppehälle. Annuitetslånet har därmed fått avsedd effekt på låntagande och skuldsättning. Detta bidrar till att statens kostnader för lånet hålls nere och att enskildas skuldsättning begränsas.

Studerande med invandrarbakgrund, både de som själva har invandrat och de som har föräldrar som har invandrat, lånar mer sällan än studerande med svensk bakgrund. Studerande i åldrar mellan 25 och 34 år lånar oftare än studerande som är yngre eller äldre. Det finns en tendens att studerande med föräldrar med kort tidigare utbildning har en lite mindre benägenhet att ta lån än de som har föräldrar med högre utbildning. Skillnaderna är dock små.

³¹ Se fotnot 31.

Om möjligheten att låna skulle tas bort skulle det dock främst påverka dem som har föräldrar med kort utbildning. Undersökningen visar därmed att annuitetslånet bidrar till att minska den sociala snedrekryteringen till eftergymnasiala studier. Lånebenägenheten bland studerande från studieovana hem är visserligen lägre än bland studerande från studievana hem. Men samtidigt är andelen som inte skulle ha studerat om det inte fanns möjlighet att ta lån klart högre hos studerande från studieovana hem, 71 procent jämfört mot 36 procent av de från studievana hem. Detta innebär att om möjligheten att låna togs bort skulle det påverka rekryteringen av dem som har föräldrar med kort utbildning mer än dem som har föräldrar med längre utbildning. Valet att låna eller inte låna antas dels bero på möjligheten att försörja sig på något annat sätt, dels på den egna bedömningen av framtida inkomster.

Hela 70 procent av låntagarna anger att de inte kände till annuitetslånets trygghetsregler när de började studera och tog lån. Det är få låntagare som säger att trygghetsreglerna hade någon betydelse för deras val att ta lån. Av dem som har barn var det emellertid betydligt fler som kände till trygghetsreglerna – 33 procent av låntagarna med barn anger att trygghetsreglerna påverkade valet att ta lån. Även studerande som har invandrat till Sverige anger i högre utsträckning än övriga att de lade vikt vid trygghetsreglerna när de valde att studera med lån.

Av dem som har tagit lån för att studera anger 43 procent att de visste hur räntan beräknades när de började studera. Av dessa 43 procent är det en dryg tredjedel som säger att sättet räntan beräknas på hade en inverkan på deras övergång till högskolan. Det är alltså en ganska liten andel av de studerande som tycker att räntan hade någon betydelse för deras val att studera och ta lån.

En mycket liten andel – 4 procent av de låntagare som tagit lån på behörighetsgivande nivå – uppger att avskrivningsmöjligheten vid behörighetsgivande studier var avgörande för att de gick vidare till högskolan. Totalt anger 18 procent av dessa låntagare att möjligheten att få lån avskrivet i viss mån påverkade valet att fortsätta studierna på eftergymnasial nivå.

Sammantaget är slutsatsen att trygghetsreglerna, ränteberäkningen och avskrivningsmöjligheterna har liten betydelse för valet att studera vidare och att ta lån för studier på eftergymnasial nivå. Lånet som sådant har dock relativt stor betydelse för valet att studera. Av låntagarna anger 51 procent att de inte eller troligen inte skulle ha påbörjat studierna om de inte har kunnat ta lån. Lånemöjligheten betydde mer för kvinnors än för mäns val att påbörja studier.

Totalt anger 6 procent av dem som inte har fortsatt sina studier efter gymnasiet att de avstått från vidare studier antingen på grund av att studiemedlen är för låga eller på grund av att de inte vill ta studielån. Bland dem som har avstått från fortsatta studier är kvinnor klart överrepresenterade när det gäller att inte ha studerat på grund av studiestödsrelaterade frågor. Kvinnor anger oftare än män att stödet är för lågt och anger avsevärt oftare än män att de inte vill ta studielån. Detta resultat kan dock påverkas av att fler kvinnor än män fortsätter till eftergymnasiala studier.

Den vanligaste orsaken till att inte efter gymnasiet fortsätta sina studier på den eftergymnasiala nivån är att man hellre vill fortsätta arbeta än att studera. Men medan majoriteten av männen uppger detta som skäl är det bara en knapp tredjedel av kvinnorna som anger att detta var en avgörande orsak. Det näst vanligaste skälet till att inte ha fortsatt studera är att man inte vet vad man vill utbilda sig till.

Genomgående uppvisar kvinnor och personer med utländsk bakgrund större kunskaper om annuitetslånet, jämfört med män och personer med svensk bakgrund. Kvinnor och personer med utländsk bakgrund tycks även göra mer medvetna val när det gäller låntagandet, exempelvis väljer man mycket sällan att låna mer än vad som är absolut nödvändigt.

En avslutande iakttagelse är att lånebeloppet som sådant tycks vara klart viktigare för valet att studera än de subventioner som finns inom ramen för lånet i form av avskrivningar och ränte-

lättnader. Subventionerna och villkoren i övrigt är för många helt okända, samtidigt som lånebeloppet som sådant för många är helt nödvändigt för att de ska kunna bedriva studier. För att återknyta till de teorier detta kapitel inleddes med kan man därmed säga att omfördelningen av intäkter och utgifter över livscykeln är en viktigare faktor för rekryteringen till studier än att lånet genom subventioner gör priset på utbildning lägre.

5 Trygghetsregler

5.1 Inledning

I detta kapitel behandlas annuitetslånets trygghetsregler – möjligheterna att få sitt årsbelopp nedsatt eller hela eller delar av sin studieskuld avskriven. Uppgifterna är om inte annat anges hämtade från CSN:s register och avser samtliga återbetalningsskyldiga låntagare med annuitetslån och studielån. Vissa data avser enbart år 2008. År 2008 är lämpligt att använda för att studera låntagarnas inkomster eftersom det vid tidpunkten för studien är det senaste år CSN har tillgängliga taxeringsuppgifter för. Mer information om data och metod finns i bilaga 1.

I kapitlet förekommer en rad olika begrepp som har med årsbelopp att göra. En fullständig genomgång av de begrepp som används i rapporten finns i avsnitt 1.4.

5.2 Nedsättning

Regler för nedsättning

Annuitetslånets årsbelopp beräknas utifrån skuldens storlek. För att återbetalningen inte ska bli för betungande för framför allt låntagare med låga inkomster, finns det möjlighet att få årsbeloppet nedsatt. Nedsättning kan beviljas om låntagaren

- har låg inkomst,
- återgår till att studera med studiestöd,
- får utbildningsbidrag för doktorander,
- genomgår en grundutbildning inom totalförsvaret,
- deltar i en utbildning till reserv- eller yrkesofficer, eller
- har synnerliga skäl.

I detta avsnitt behandlas främst nedsättning med hänsyn till inkomst, studier och synnerliga skäl, vilka är de vanligaste orsakerna till att nedsättning beviljas.

Nedsättning med hänsyn till inkomst

Rätten till nedsättning av årsbeloppet med hänsyn till inkomst beror på låntagarens sammanlagda inkomst under betalningsåret, det vill säga det år då årsbeloppet ska betalas. Ett årsbelopp kan sättas ned till 5 procent av den sammanlagda inkomsten till och med det år låntagaren fyller 49 år och till 7 procent från och med det år låntagaren blir 50 år. Från 50 års ålder ska enligt regelverket hänsyn även tas till eventuell förmögenhet.³² Låntagaren kan dock bara beviljas nedsättning om minskningen av årsbeloppet blir minst 3 procent av prisbasbeloppet (1 272 kronor 2010). Om inkomsten är så låg att årsbeloppet vid nedsättning blir mindre än 5 procent av prisbasbeloppet (2 120 kronor 2010) kan hel nedsättning beviljas, vilket innebär att låntagaren inte behöver betala något under året.

Med sammanlagd inkomst avses summan av överskottet i inkomstslagen tjänst, näringsverksamhet och kapital. Låntagaren har rätt att göra avdrag inom respektive inkomstslag enligt skattereglerna.

Beslut om nedsättning fattas efter ansökan från den studerande och baseras på de uppgifter som lämnas. Inkomsten kontrolleras i efterhand gentemot uppgifter från Skatteverket om inkomsten vid taxeringen.

³² 20 procent av förmögenheten som överstiger 2,75 basbelopp (116 600 kronor 2010) läggs till inkomsten. Sedan förmögenhetsskatten avskaffades finns inte längre något register över förmögenhet. Detta har inneburit att bestämmelsen om förmögenhet i praktiken inte tillämpas vid prövning av rätt till nedsättning.

Nedsatt årsbelopp vid studier

Den som har börjat betala tillbaka sitt lån men väljer att åter börja studera med studiemedel har rätt till nedsättning. En låntagare som studerar med studiemedel får i regel nedsättning utan att behöva ansöka om det. Nedsättning innebär i dessa fall att låntagaren inte behöver betala något på sitt lån under studietiden. Årsbeloppet sätts ned med en fjärdedel för varje kvartal som studiemedel beviljas. Den som studerar med studiemedel under minst tre kvartal har rätt att få årsbeloppet nedsatt för hela året. Om det finns obetalda belopp sedan tidigare eller om låntagaren har återkrav ska dessa dock betalas trots att låntagaren bedriver nya studier med studiemedel.

Nedsättning med hänsyn till synnerliga skäl

Om en låntagare ansöker om nedsättning med hänsyn till synnerliga skäl gör CSN en samlad bedömning av låntagarens situation. Varaktigt beroende av försörjningsstöd (under en sammanhängande period av minst tre månader), eller en motsvarande ekonomisk situation, kan exempelvis vara skäl för nedsättning. Hel nedsättning med hänsyn till synnerliga skäl kan beviljas om en låntagare har hel sjukersättning eller hel aktivitetsersättning och en sammanlagd inkomst på högst 2,5 prisbasbelopp (106 000 kronor för 2010).

Förändringar 2001

En viktig avsikt med 2001 års reform av studielånet var att strama upp återbetalningen och att därmed minska riskerna för framtida avskrivningar av lån. Trots denna uppstramning gjordes bedömningen att det var tvunget att kombinera den ordinarie återbetalningen med trygghetsregler. Syftet med dessa trygghetsregler är bland annat att låntagarna inte ska belastas över sin betalningsförmåga. Trygghetsregler kan även minska människors tveksamhet att påbörja studier och ta studielån.

I det föregående studielånesystemet betalade de studerande som årsbelopp 4 procent av sin sammanlagda inkomst två år dessförinnan. Utöver det var det möjligt att få nedsättning av sitt årsbelopp om inkomsten minskade under betalningsåret i förhållande till inkomsten det år som årsbeloppet beräknades på. De nya trygghetsreglerna för annuitetslånet innebar en relativt kraftig skärpning. Nu kan årsbeloppet som mest sättas ned till 5 eller 7 procent av låntagarens inkomst under betalningsåret. Avsikten med förändringen var att markera att studielån ska betalas tillbaka och förändringen skulle också minska risken för avskrivningar. Statens subventioner i form av en högre bidragsandel skulle samlas till tilldelningen av studiemedel och inte finnas dolda i lånesystemet genom framtida avskrivningar.

I vissa fall kan årsbeloppet fortfarande sättas ned i sin helhet. Det bedömdes vara oskäligt att ta ut en årsavgift för låntagare med mycket låga inkomster. Likaså ansågs det angeläget att de låntagare som ville återuppta studier skulle kunna göra det utan att hindras av sina tidigare lån. De som studerar med studiestöd behöver därför inte betala något årsbelopp under den tid de studerar.³³

Utveckling

Antalet låntagare som beviljas nedsättning av årsbeloppet ökar – men andelen minskar

Antalet låntagare med annuitetslån som betalar ett lägre årsbelopp efter nedsättning har av naturliga skäl ökat sedan annuitetslånet infördes.

³³ Prop. 1999/2000:10.

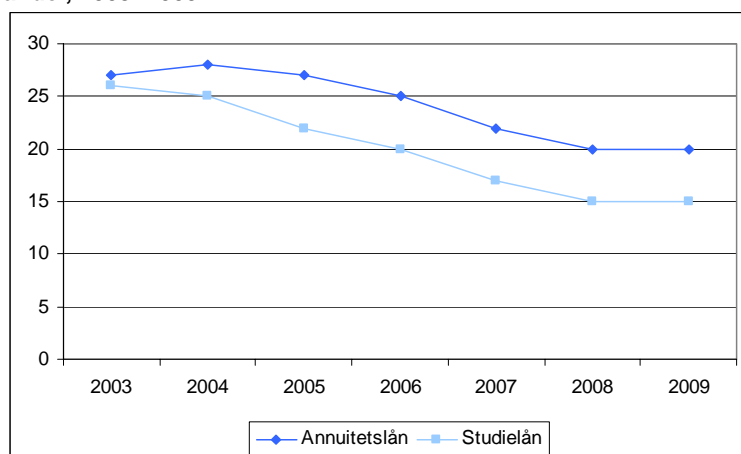
Tabell 5.1 Personer med nedsatta årsbelopp på annuitetslån, antal och andelar, 2004–2009

År	Antal återbetalningsskyldiga	Antal med nedsättning	Andel (%)	Ursprungligt årsbelopp (mnkr)	Minskning av årsbelopp (mnkr)	Andel (%)	Genomsnittlig minskning av årsbelopp (kr)
2004	204 259	57 347	28	1 357	397	29	6 921
2005	289 550	79 552	28	2 281	833	37	10 470 ³⁴
2006	370 766	90 899	25	2 499	534	21	5 874
2007	436 966	96 367	22	3 069	601	20	6 233
2008	496 379	99 696	20	3 562	596	17	5 982
2009	550 759	110 352	20	4 202	713	17	6 465

Antalet låntagare med nedsättning uppgick 2009 till drygt 110 000 personer. Det sammanlagda värdet på de minskade årsbeloppen utgjorde 17 procent av det ursprungligen debiterade beloppet 2009. Trots att minskningarna har ökat i antal kronor har de minskat som del av det belopp som debiteras i början av varje år. Utvecklingen har de senaste åren, med ett oförändrat regelverk, varit stabil.

Kvinnornas sammanlagda årsbelopp sattes under 2009 ned med 18 procent av det ursprungligt debiterade beloppet. Männens årsbelopp sattes ned med 16 procent av det debiterade årsbeloppet. En anledning till detta är att kvinnor oftare får nedsättning på grund av nya studier och att sådan nedsättning innebär att beloppet att betala sätts ned till noll kronor om studietiden varar större delen av året, dvs. minskningen är förhållandevis stor.

Majoriteten av de låntagare som beviljas nedsättning, 62 procent, är kvinnor. Kvinnorna är därmed något överrepresenterade bland dem som har nedsättning. Av samtliga återbetalningsskyldiga låntagare är 59 procent kvinnor.

Diagram 5.1 Låntagare med minskade årsbelopp³⁵ i förhållande till samtliga återbetalningsskyldiga låntagare, studielån och annuitetslån, andel, 2003–2009

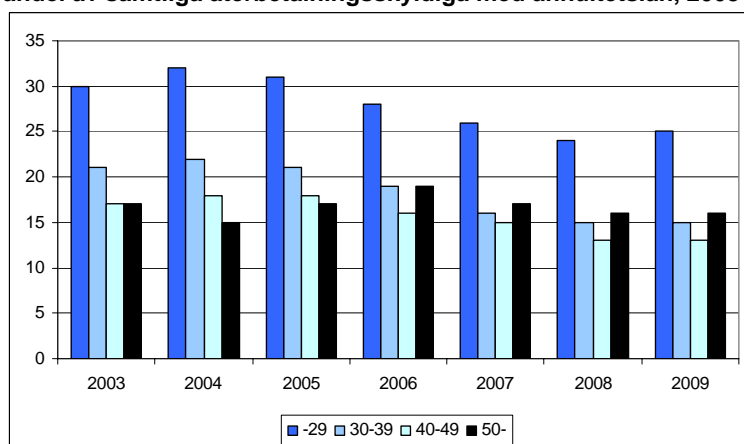
Andelen låntagare som får nedsättning har minskat under ett antal år. Av de återbetalningsskyldiga låntagarna med annuitetslån hade 20 procent nedsättning under 2009. Andelen har

³⁴ År 2006 genomfördes en regeländring som innebär att en ny återbetalningstid räknas ut automatiskt när nya lån tas. De låntagare som tog nya lån skulle dessförinnan betala dessa under samma återbetalningstid som ursprungligen hade fastställts vilket ledde till höga årsbelopp och till att många ansökte om nedsättning. När reglerna ändrades blev årsbeloppen lägre, vilket förklarar det höga nedsättningsbeloppet 2005 och minskningen 2006.

³⁵ Låntagare med studielån som saknade inkomst vid senaste taxeringen debiteras inget årsbelopp (årsbeloppet blir 0 kronor). I diagrammet summeras de som av detta skäl inte debiteras något årsbelopp med dem som får ett minskat årsbelopp, varvid andelen 2009 uppgick till 15 procent av samtliga återbetalningsskyldiga. Detta bör underlätta jämförelsen mellan de två lånen.

minskat med cirka 8 procentenheter sedan 2003. Utvecklingen har varit likartad för studielånet. En mindre andel av låntagarna med studielån beviljas emellertid nedsättning. För annuitetslånet är antalet personer som får nedsättning i hög grad relaterat till antalet studerande. Minskningen beror alltså till stor del på att antalet studerande har minskat och därmed antalet nedsatta belopp med hänsyn till studier. En annan orsak till att andelen med nedsättning har minskat är att låntagarnas inkomster har ökat. Under 2009 planade minskningen ut vilket CSN bedömer beror på att många låntagare har återgått till studier under lågkonjunkturen.

Diagram 5.2 Låntagare med nedsatta årsbelopp, fördelat på åldersintervall, andel av samtliga återbetalningsskyldiga med annuitetslån, 2003–2009

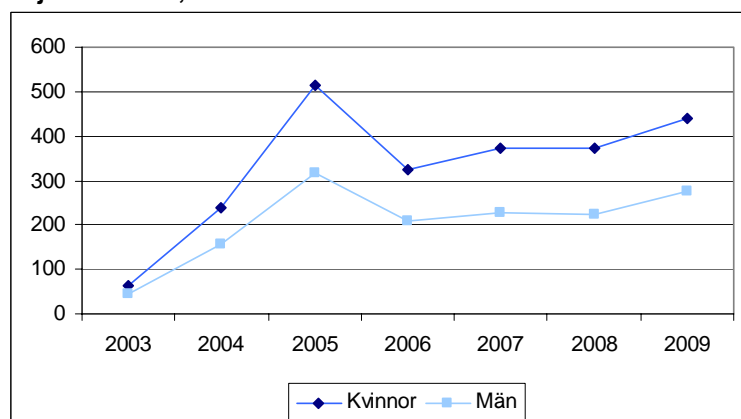
Yngre låntagare har oftare nedsättning än lite äldre låntagare. Detta beror både på att yngre har lägre inkomster och på att de oftare återgår till studier. Låntagare i åldrarna 40–49 år har relativt sällan nedsättning. Det är ännu bara ett fåtal återbetalningsskyldiga av annuitetslån som är 60 år eller äldre.

Andelen låntagare som får nedsättning har minskat i samtliga åldersgrupper vid en jämförelse mellan 2003 och 2009. År 2009 planade dock minskningen ut och andelen låntagare med nedsättning i åldrarna upp till 30 år ökade. Detta beror framför allt på att andelen som återgick till studier ökade under 2009.

Den andel av det debiterade beloppet som sätts ned har minskat

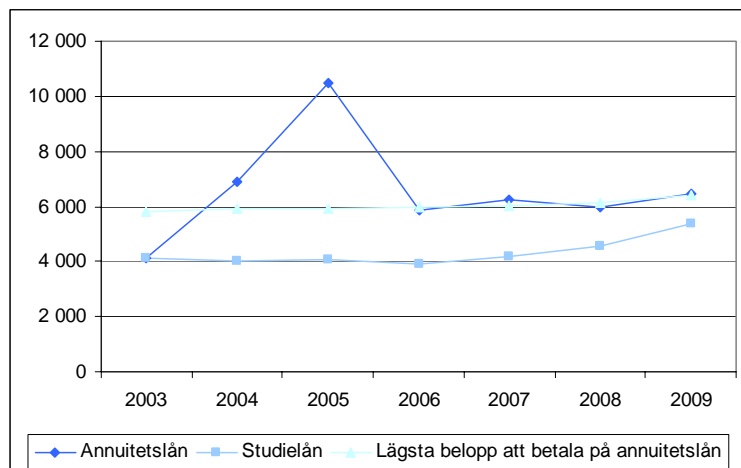
Årsbeloppen för annuitetslånet sattes under 2009 ned med över 700 miljoner kronor. De minskade beloppen ökade med 604 miljoner kronor mellan 2003 och 2009. Ökningen kan tyckas dramatisk men kan förklaras av att nedsättning av annuitetslån egentligen inte var aktuellt före 2003.

Diagram 5.3 Minskning av årsbelopp på annuitetslån fördelat på kön, miljoner kronor, 2003–2009

Det finns fler kvinnliga än manliga låntagare och fler kvinnor än män får minskning av sitt årsbelopp. Även den sammanlagda minskningen är större för kvinnor än för män. Kvinnornas andel av den totala utestående fordran på annuitetslån 2009 är 60 procent och männen står för 40 procent. När det gäller minskade belopp på annuitetslån 2009 är kvinnorna något över-representerade efter som de står för 63 procent av minskningarna på annuitetslån.

Diagram 5.4 Genomsnittlig minskning av årsbelopp på annuitetslån och studielån samt lägsta belopp att betala på annuitetslån, kronor, 2003–2009

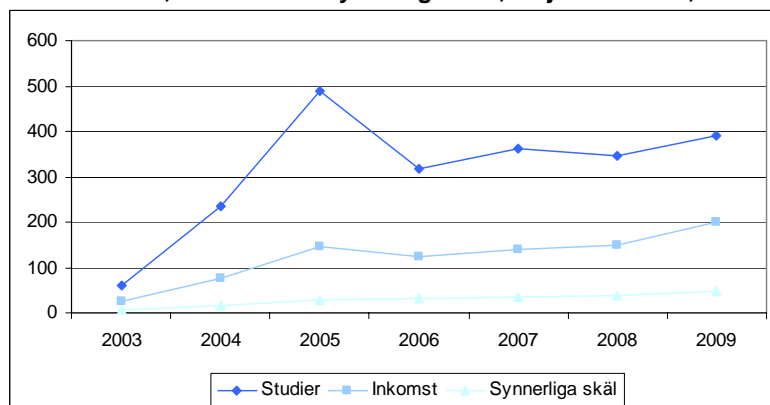
Den genomsnittliga minskningen av årsbeloppen är något högre för dem som har annuitetslån än för dem som har studielån, vilket också till stor del beror på att fler låntagare är yngre och återupptar studier. Den genomsnittliga minskningen av årsbeloppet på annuitetslån per låntagare har de senaste åren pendlat kring 6 000 kronor och beror på att över hälften av låntagarna har årsbelopp i intervallet 6 000–6 999 kronor, vilket i sin tur delvis beror på att det lägsta beloppet som låntagare med små lån betalar är ungefär 6 000 kronor per år. En mindre ökning syntes 2009 framför allt beroende på att fler låntagare påbörjade nya studier.

Minskningen på 6 000 kronor år 2009 på studielånen ska också jämföras med att det genomsnittligt debiterade beloppet i början av 2010 var 8 068 kronor. Den genomsnittliga minskningen utgör således cirka tre fjärdedelar av ett genomsnittligt debiterat belopp.

Studier är ett vanligare skäl för nedsättning än inkomst

Något fler än 9 av 10 får sitt årsbelopp nedsatt på grund av studier, inkomst eller synnerliga skäl. För resterande låntagare är beslutet om nedsättning baserad på en kombination av olika skäl.

Diagram 5.5 Totalt minskade årsbelopp på annuitetslån, fördelat på skälen studier, inkomst och synnerliga skäl, miljoner kronor, 2003–2009

Både räknat i antal låntagare och i pengar står nedsättning på grund av studier för den största delen av nedsättningarna av annuitetslånet. Under 2009 hade 71 400 personer till ett sammanlagt belopp om knappt 400 miljoner kronor nedsättning av sin avgift på grund av att de studerade med studiemedel. De olika skäl som ligger till grund för besluten om nedsättning har andelsmässigt stått för en ganska konstant andel av det sammanlagt nedsatta beloppet åren 2003–2009, med undantag för 2005.

Tabell 5.2 Låntagare med minskade årsbelopp på annuitetslån, fördelade på kön, antal och andelar, 2009

	Kvinnor, antal	Kvinnor, andel (%)	Män, antal	Män, Andel (%)	Totalt
Studier	44 507	71	25 794	67	70 301
Inkomst	14 357	23	10 042	26	24 399
Synnerliga skäl	3 478	6	2 963	7	6 441
Totalt	62 342	100	38 799	100	101 141 ¹

¹Exklusive kombinationer av olika skäl.

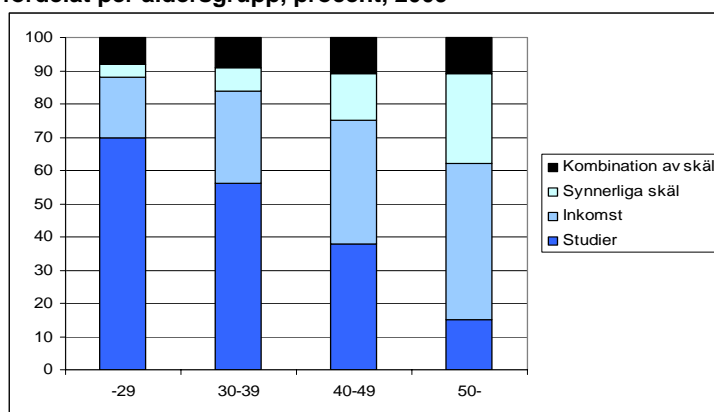
Det är fler kvinnor än män som får nedsättning oavsett skäl. Kvinnorna är dock bara överrepresenterade i förhållande till sin andel av de återbetalningsskyldiga låntagarna när det gäller nedsättning på grund av studier. När det gäller nedsättning på grund av inkomst är könsfördelningen i paritet med könsfördelningen bland samtliga återbetalningsskyldiga låntagare. Männen är något överrepresenterade bland dem som får nedsättning på grund av synnerliga skäl.

Tabell 5.3 Genomsnittlig minskning av årsbelopp på annuitetslån, helt och delvis bifall, fördelat på skäl, kronor, 2009

Skäl	Kronor
Studier	5 531
Inkomst	8 190
Synnerliga skäl	7 814

Den största minskningen av årsbeloppet 2009 skedde för dem som beviljades nedsättning på grund av inkomst.

Diagram 5.6 Skäl för nedsättning av årsbelopp på annuitetslån fördelat per åldersgrupp, procent, 2009

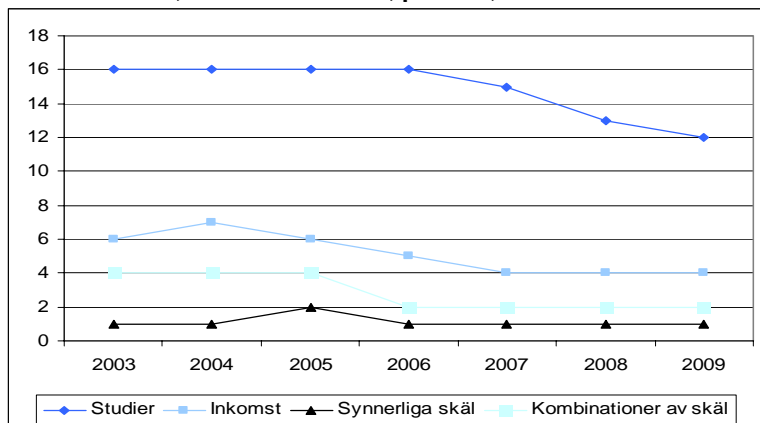

I takt med stigande ålder ökar andelen låntagare som har nedsättning med hänsyn till inkomst och synnerliga skäl. Yngre låntagare har oftare nedsättning på grund av att de studerar med studiemedel.

Låg inkomst är den vanligaste orsaken till nedsättning bland låntagare som är 50 år eller mer. De flesta som får nedsättning på grund av sin inkomst är dock yngre än 30 år.

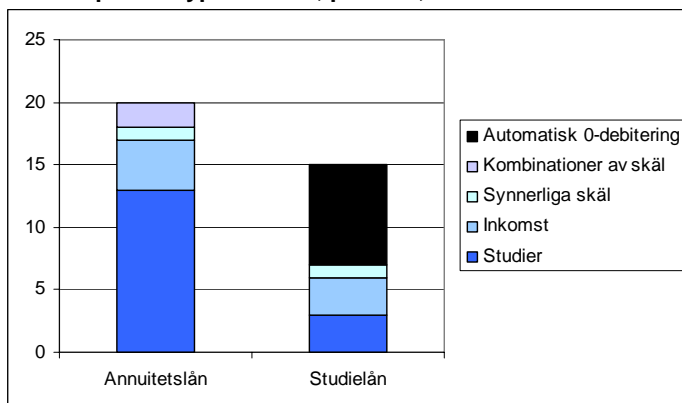
Även bland dem som får nedsättning med hänsyn till synnerliga skäl är låntagare yngre än 30 år den största gruppen. Åldersfördelningen är dock mer jämn bland dessa än bland dem som får nedsättning med hänsyn till studier eller inkomst. Detta är naturligt eftersom äldre låntagare oftare kan drabbas av exempelvis sjukdom, vilket i sin tur kan leda till att de har sjukersättning och därför kan få nedsättning av sitt årsbelopp.

Diagram 5.7 Andelen återbetalningsskyldiga låntagare med nedsatta årsbelopp på annuitetslån i förhållande till samtliga återbetalningsskyldiga av annuitetslån, fördelat efter skäl, procent, 2003–2009

Orsakerna till att låntagare beviljas nedsättning har inte förändrats så mycket under de år annuitetslånet har varit i bruk. Andelen låntagare som får nedsättning på grund av studier har dock minskat de senaste åren. Det är troligt att andelen studienedsättningar kommer att fortsätta minska successivt i takt med att låntagarna genomsnittligt blir äldre och mer sällan återgår till att studera med studiemedel.

Diagram 5.8 Andelen återbetalningsskyldiga låntagare med nedsatta årsbelopp i förhållande till samtliga återbetalningsskyldiga fördelat på lånetyp och skäl, procent, 2009

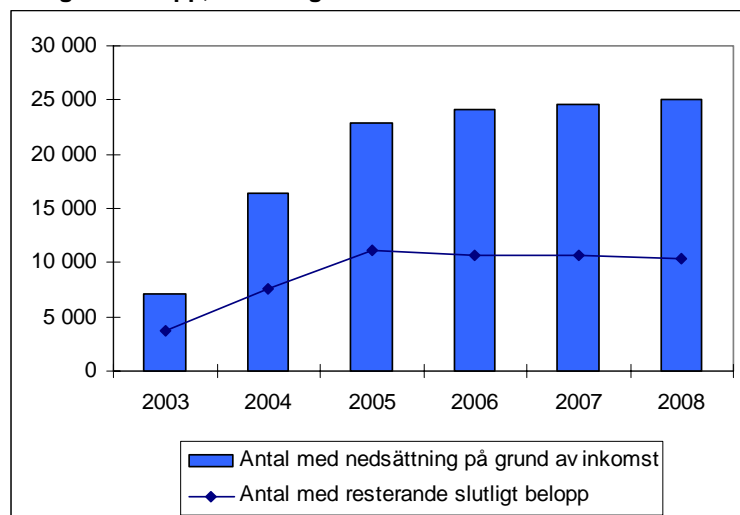
Andelen låntagare med nedsättning är större bland dem som har annuitetslån än bland låntagare med studielån – 20 jämfört med 7 procent. Den viktigaste förklaringen till det är att färre låntagare med studielån studerar och att låntagare med studielån har högre inkomster. I detta sammanhang är det dock nödvändigt att notera att de olika systemen är olika utformade. För studielånet fastställs årsbeloppet som andel av den senaste inkomsten. Låntagare som inte har haft någon inkomst debiteras därför inget årsbelopp (årsbeloppet blir 0 kronor). De låntagare som debiteras 0 kronor i årsavgift har således ingen anledning att ansöka om nedsättning. Dessa låntagare redovisas därför separat i diagrammet ovan (i stapeln för studielån).

Oavsett lånetyp är nya studier med studiemedel det vanligaste skälet för nedsättning följt av låg inkomst. Studier är dock ett mer dominerande skäl för nedsättning för dem som har annuitetslån än för låntagare med studielån.

Andelen låntagare som debiteras ett "resterande slutligt belopp" minskar

För personer som får helt eller delvis nedsatt årsbelopp på grund av inkomst sker en efterkontroll av inkomsten. Ett slutligt årsbelopp fastställs när taxeringen för avgiftsåret är klar. CSN hämtar uppgifterna från Skatteverket. Har årsbeloppet varit för lågt på grund av att inkomstuppgifterna varit felaktiga uppstår ett så kallat slutligt resterande belopp som låntagaren ska betala. Låntagaren debiteras då även en tilläggsavgift som är 6 procent av det resterande beloppet.

Diagram 5.9 Antal personer med nedsatta årsbelopp på annuitetslån på grund av inkomst och synnerliga skäl samt antal med resterande slutligt årsbelopp, betalnings- och inkomståren 2003–2008

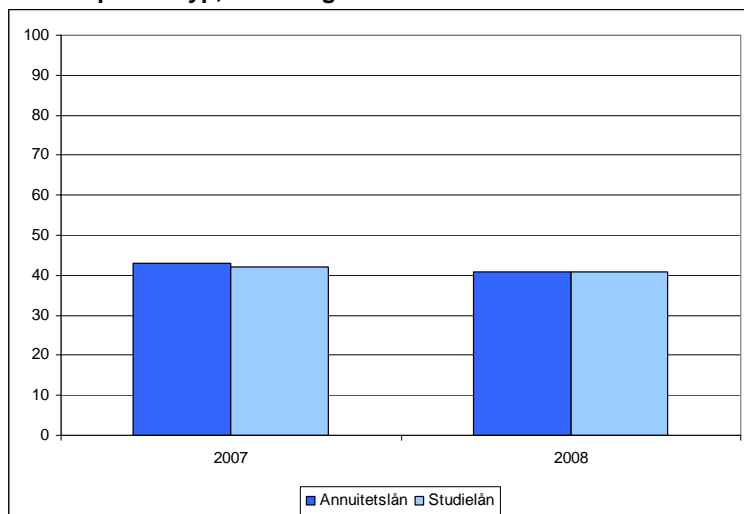

Antalet personer som debiteras resterande slutligt belopp på annuitetslån har minskat något mellan inkomståren 2005-2008 dvs. de senaste åren för vilka taxeringen har kunnat fastställas.

Ungefär 25 000 personer har de senaste åren haft nedsatta årsbelopp på grund av inkomst. Av dessa är det i genomsnitt knappt 11 000 personer som har blivit debiterade ett resterande slutligt belopp. Alltså är det genomgående något mindre än hälften av dem som beviljas nedsättning på grund av inkomst som i sin ansökan beräknar en för låg inkomst. Antalet låntagare som fastnar i efterkontrollen har emellertid varit relativt konstant – de senaste åren något minskande – trots att antalet låntagare med nedsättning har ökat. Denna utveckling måste anses positiv eftersom staten får in de korrekta beloppen tidigare och färre låntagare drabbas av extra och ofta oförutsedda utgifter. Andelen som fick resterande slutligt belopp att betala på annuitetslån minskade under perioden från 48 till 40 procent av samtliga som har fått nedsättning.

Antalet kvinnor som fick ett resterande slutligt belopp att betala var mer än dubbelt så många som antalet män både 2008 och 2009. Kvinnorna är således överrepresenterade även om man beaktar att fler kvinnor än män beviljas nedsättning av sina årsbelopp. Däremot är mäns resterande belopp i genomsnitt cirka 500 kronor högre än kvinnornas, vilket beror på att gapet mellan det nedsatta beloppet och det som skulle ha betalats är större för männen. Männen gör således mer felaktiga beräkningar av sina inkomster än kvinnorna. Det debiterade medianbeloppet var 2 100 kronor år 2008.

Diagram 5.10 Andel med slutligt resterande belopp i förhållande till samtliga med nedsättning på grund av inkomst och synnerliga skäl, fördelat på lånetyp, betalningsåren 2007 och 2008

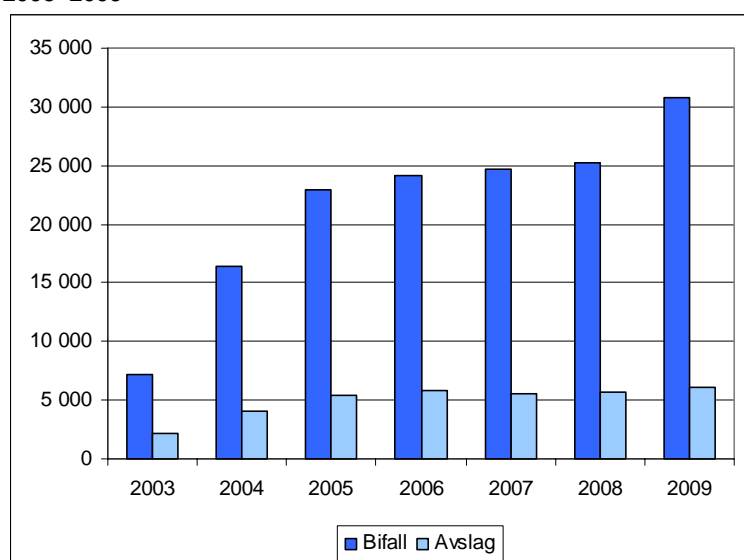

2006 gjordes en lagändring när det gäller att i efterhand kontrollera inkomsterna även för låntagare med studielån. För mellan 8 000 och 10 000 av dessa låntagare har efterkontrollen lett till att ett resterande belopp ska betalas. Under 2008 var det lika stor andel av dem med nedsättning på studielån som fick ett resterande belopp som de som hade nedsättning på annuitetslån. Karaktäristiskt för dem som fick ett resterande slutligt belopp att betala på sitt annuitetslån 2008 var att de var yngre än 30 år, hade inkomster under 200 000 kronor och att de bodde i Sverige.

Ansökningarna om nedsättning ökar – andelen bifall ökar

Låntagare som återupptar studier med studiemedel behöver inte ansöka om nedsättning – de beviljas nedsättning med automatik. Det är därför inte relevant att i detta avsnitt redovisa samtliga låntagare som får nedsättning. Vi begränsar oss istället till ansökningar om nedsättning med hänsyn till inkomst och synnerliga skäl. En ansökan om nedsättning kan leda till antingen hel eller delvis nedsättning eller till att ansökan avslås. Vid hel nedsättning sätts årsbeloppet ned till 0 kronor och vid delvis nedsättning minskas det ursprungliga årsbeloppet.

Diagram 5.11 Antal prövade nedsättningsärenden för annuitetslån avseende inkomst och synnerliga skäl, fördelade på bifall (helt och delvis) och avslag, 2003–2009¹

¹Inkomst och synnerliga skäl som ingår i kombinationer av skäl för nedsättning ingår inte i diagrammet.

Under 2009 lämnades det in knappt 37 000 ansökningar om nedsättning på grund av inkomst och synnerliga skäl. Av dessa avsåg ungefär 80 procent nedsättning på grund inkomst. Av samtliga ansökningar avsågs cirka 17 procent. Antalet avslag har varit relativt konstant under ett antal år, vilket innebär att den andel av de sökande som får avslag har minskat.

Vilka låntagare ansöker om nedsättning och vilka gör det inte?

Av samtliga återbetalningsskyldiga på annuitetslån 2008 var det 22 procent av låntagarna som ansökte om nedsättning eller automatiskt beviljades nedsättning. Under året beviljades 20 procent av de återbetalningsskyldiga låntagarna nedsättning.³⁶

Tabell 5.4 Återbetalningsskyldiga låntagare med annuitetslån, fördelade efter nedsättning och ej nedsättning, antal och procent, 2008

	Antal	Andel av samtliga återbetalningsskyldiga (%)
Samtliga återbetalningsskyldiga	496 379	100
Inte ansökt om nedsättning	387 919	78
– varav var berättigade till nedsättning med hänsyn till sin inkomst	45 966	9
Ansökningar samt vad som har beviljats automatiskt utifrån CSN: s registeruppgifter utan inkommen ansökan	108 460	22
Beviljats nedsättning (samtliga skäl)	99 821	20
Beviljats nedsättning på grund av inkomst och synnerliga skäl	25 213	5
-varav inkomstnedsättning till 5 % av inkomsten	19 113	4
-varav inkomstnedsättning till 7 % av inkomsten	490	0
-varav synnerliga skäl	5 610	1
Avslag på ansökan	8 453	2

Knappt 46 000 personer eller 12 procent av dem som inte ansökte om nedsättning och 9 procent av samtliga återbetalningsskyldiga låntagare skulle, enligt tillgängliga inkomstuppgifter från Skatteverket, ha haft rätt till nedsättning enligt reglerna för nedsättning med hänsyn till inkomst. Det är alltså förhållandevis vanligt att låntagare avstår från att ansöka om nedsättning, trots att de skulle ha rätt att betala ett lägre belopp. Antalet kan jämföras med att knappt 100 000 låntagare beviljades nedsättning, varav bara 20 000 med hänsyn till inkomst. De som låter bli att ansöka om nedsättning är alltså fler än de som ansöker om nedsättning med hänsyn till sin inkomst. Dessa låntagare återkommer vi till senare i detta kapitel.

Tabell 5.5 Återbetalningsskyldiga låntagare med annuitetslån som ansökt om och beviljats nedsättning på grund av inkomst och synnerliga skäl, fördelade i inkomstintervall, procent, 2008

Inkomstintervall	Andel som ansökt om nedsättning av samtliga återbetalningsskyldiga i inkomstintervallet (%)	Andel av sökande i inkomstintervallet som beviljats nedsättning (%)
0	36	88
1-24 999	6	96
25 000-49 999	4	96
50 000-74 999	4	95
75 000-99 999	7	94
100 000-124 999	5	83
125 000-149 999	5	70
150 000-174 999	5	61
175 000-199 999	4	35
200 000-224 999	3	47
225 000-249 999	2	51
250 000-274 999	2	53
275 000-299 999	2	53
300 000-	2	46

³⁶ För att ha rätt till nedsättning 2008 skulle nedsättning till 5 procent av inkomsten ha lett till en minskning av årsbeloppet med minst 1 230 kronor.

Av alla återbetalningsskyldiga låntagare med annuitetslån ansökte 6 procent under 2008 om nedsättning på grund av inkomst eller synnerliga skäl. Av dessa beviljades 88 procent nedsättning. De flesta ansökningar – 78 procent – gäller nedsättning på grund av inkomst. Det är mycket vanligare att låntagare med låga inkomster ansöker om och även beviljas nedsättning, jämfört med dem som har högre inkomster. Detta är givetvis helt i linje med intentionerna att nedsättning ska ges till personer med lägre inkomster som har svårt att klara sin ordinarie återbetalning. Även personer med relativt hög inkomst kan dock beviljas nedsättning om de även har höga årsbelopp.

Tabell 5.6 Återbetalningsskyldiga låntagare med annuitetslån, som ansökt om och beviljats nedsättning på grund av inkomst och synnerliga skäl, fördelade efter storleken på det ursprungliga årsbeloppet, procent, 2008

Årsbeloppintervall	Andel som sökt nedsättning av samtliga återbetalningsskyldiga i årsbeloppintervall (%)	Andel av sökande som beviljats nedsättning i årsbeloppintervall (%)
1-1 999	7	36
2 000-2 999	11	28
3 000-3 999	13	33
4 000-4 999	15	36
5 000-5 999	14	38
6 000-6 999	20	16
7 000-7 999	24	24
8 000-8 999	24	24
9 000-9 999	25	26
10 000-14 999	29	38
15 000-	89	64

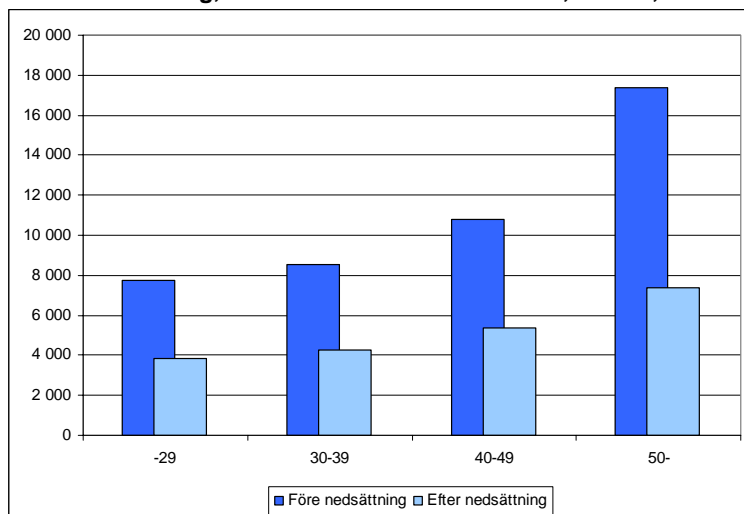
Ju högre årsbelopp, desto vanligare är det att låntagarna ansöker om och beviljas nedsättning med hänsyn till inkomst eller synnerliga skäl. Detta är naturligt eftersom det givetvis är en tyngre ekonomisk börda att betala högre årsbelopp och med anledning av att låntagare som debiteras ett högt årsbelopp har större möjligheter att beviljas nedsättning än en studerande med ett lägre årsbelopp, vid lika inkomst. Även personer med låga årsbelopp kan dock beviljas nedsättning med hänsyn till sin inkomst förutsatt att inkomsten är mycket låg.

Tabell 5.7 Inkomster och årsbelopp för återbetalningsskyldiga låntagare som inte ansökte om nedsättning respektive beviljades alla typer av nedsättning, kronor, 2008

	Genomsnittlig inkomst	Genomsnittligt årsbelopp	Genomsnittligt ursprungligt årsbelopp	Genomsnittligt minskat årsbelopp	Genomsnittligt aktuellt årsbelopp
Låntagare som inte har ansökt om nedsättning	172 352	6 923	-	-	-
Låntagare som har beviljats nedsättning	71 804	-	8 146	5 982	2 163

Låntagare som inte ansöker om nedsättning har i genomsnitt klart högre inkomster och lägre årsbelopp än de låntagare som beviljas nedsättning. Det innebär att de låntagare som kan antas ha svårast att betala sina årsbelopp också, generellt sett, är de som beviljas nedsättning. På en övergripande nivå kan man alltså säga att nedsättning beviljas för den målgrupp som avsågs med nedsättningsreglerna.

Diagram 5.12 Genomsnittliga årsbelopp före och efter beslut om alla typer av nedsättning för låntagare med annuitetslån som beviljats delvis nedsättning, fördelade efter åldersintervall, kronor, 2008

Många låntagare beviljas nedsättning med en del av årsbeloppet. Det aktuella årsbelopp som ska betalas varierar med låntagarnas ålder, där äldre låntagare får ett större belopp att betala än yngre. Detta beror framför allt på att äldre låntagare har högre inkomster. Det är också vanligare att yngre har nedsättning på grund av studier. För den som studerar halva året med studiemedel minskas exempelvis årsbeloppet med hälften.

Av samtliga som beviljades nedsättning under 2008 hade 81 procent eftergymnasiala studier som sin högsta utbildningsnivå med studiemedel, 18 procent hade gymnasieutbildning som högsta utbildningsnivå och 1 procent hade grundskolestudier som högsta utbildningsnivå med studiemedel.

Tabell 5.8 Antal och andel låntagare efter högsta utbildningsnivå med studiemedel³⁷, fördelat efter nedsättning p.g.a. inkomst och synnerliga skäl och ej nedsättning, 2008

Högsta utbildningsnivå med studiemedel	Samtliga återbetalningsskyldiga låntagare	Beviljats nedsättning p.g.a. Inkomst eller synnerliga skäl (andel av samtliga återbetalningsskyldiga på respektive nivå)	Ansökt om nedsättning men fick avslag	Inte ansökt om nedsättning men skulle ha kunnat få det med hänsyn till inkomst (andel av samtliga återbetalningsskyldiga på respektive nivå) ³⁸
Grundskolenivå	4 505	748 (17 %)	117 (3 %)	1 285 (28 %)
Gymnasienivå	88 268	8 175 (9 %)	2 107 (2 %)	12 147 (14 %)
Eftergymnasial nivå	403 546	16 289 (4 %)	6 229 (2 %)	32 531 (8 %)

Låntagare med högst grundskolestudier beviljas nedsättning oftare än låntagare som studerat på högre nivåer. Studerande med grundskoleutbildning är också de som har den största andelen återbetalningsskyldiga låntagare som inte ansöker om nedsättning, men som enligt tillgängliga inkomststoppgifter skulle ha rätt till det.

Nedsättning, betalning och betalningsproblem

I detta avsnitt analyseras hur låntagare med respektive utan nedsättning klarar sin återbetalning. I avsnittet lägger vi särskilt fokus på de studerande som avstod från att ansöka om nedsättning trots att de med hänsyn till sin inkomst skulle ha rätt att få betala ett lägre belopp.

³⁷ Med högsta utbildningsnivå avses här och i övriga tabeller i detta avsnitt den högsta utbildningsnivå som studiemedel varit beviljat för. Ingen hänsyn tas till hur länge en person har varit beviljad studiemedel på de olika utbildningsnivåerna.

³⁸ Uppgift om högsta utbildningsnivå saknas för tre personer.

Med betalningsproblem avses här att låntagaren antingen har fått ett krav från CSN eller att CSN har överlämnat hela eller delar av årsbeloppet för 2008 till Kronofogdemyndigheten för indrivning.³⁹ Det innebär att betalningsproblemen för dem som beviljats nedsättning både kan ha inträffat före och efter ett beslut om nedsättning. När det gäller dem som beviljas nedsättning med hänsyn till inkomst eller synnerliga skäl redovisar vi dock även uppgifter om hur stor andel av låntagarna som hade problem att betala årsbeloppet 2008 även efter beslutet om nedsättning, dvs. när det lägre beloppet var fastställt.

Tabell 5.9 Betalningsproblem och aktuellt årsbelopp för återbetalningsskyldiga låntagare med annuitetslån som inte ansökte respektive ansökte om nedsatt årsbelopp, procent, 2008

	Andel med betalningsproblem på 2008 års belopp (%)	Andel med betalningsproblem efter bifall på ansökan om nedsättning av 2008 års belopp (%)	Genomsnittligt aktuellt årsbelopp, kronor
Låntagare som inte ansökt om nedsättning	7	-	6 923
Låntagare som inte ansökt om nedsättning men som skulle kunna beviljas nedsättning med hänsyn till inkomst	29	-	7 569
Ansökt om nedsättning – fått avslag	8	-	7 330
Beviljats nedsättning 5 %	9	6	2 425
Beviljats nedsättning 7 %	10	8	4 787
Beviljats nedsättning pga. synnerliga skäl	15	8	4 541

Av samtliga återbetalningsskyldiga låntagare som fick ett CSN- eller kronofogdekrav på sitt årsbelopp avseende 2008 fick 7 procent någon gång under året ett belopp överlämnat till Kronofogdemyndigheten. Av dem som fick nedsättning enligt femprocentsregeln, dvs. personer som var högst 49 år gamla, var det 6 procent som trots det hade betalningsproblem. Nio procent hade betalningsproblem innan de beviljades nedsättning. Detta innebär att möjligheten att få nedsättning sannolikt har betydelse för många låntagare med låga inkomster och/eller höga årsbelopp. Däremot var det en högre andel, 8 procent, av låntagarna över 49 år som hade betalningsproblem även efter att de hade fått årsbeloppet nedsatt. Detta innebär att nästan var tionde person över 49 år som hade nedsättning trots det hade betalningsproblem. Det är omöjligt att veta hur stor andel av dem med nedsättning som hade haft betalningsproblem om de inte hade kunnat få nedsättning. Det kan dock antas att antalet låntagare med betalningsproblem skulle ha varit betydligt högre utan nedsättningsmöjligheterna.

Andelen låntagare med studielån som beviljades nedsättning till 4 procent av sin aktuella inkomst och som hade betalningsproblem någon gång under året var 5 procent. Det var alltså färre om man jämför med dem som hade nedsättning på sitt annuitetslån. Det kan därmed antas att det nedsatta beloppets andel av inkomsten har betydelse för möjligheten att betala årsbeloppet.

En annan indikation på att många av dem som beviljas nedsättning verkligen är hjälpta av detta, är att många av dem som skulle kunna beviljas nedsättning, men som inte ansöker om det, har betalningsproblem. Hela 29 procent av dessa – ca 13 400 personer – har problem att betala sitt årsbelopp.

³⁹ Denna definition av betalningsproblem avviker alltså från den andel av låntagarna som får krav på ett årsbelopp överlämnat till Kronofogdemyndigheten.

Tabell 5.10 Återbetalningsskyldiga låntagare med betalningsproblem som inte sökt nedsättning men hade rätt till det på grund av sin inkomst, fördelade efter högsta utbildningsnivå⁴⁰ med studiemedel, antal och andelar, 2008

Högsta utbildningsnivå	Antal	Andel av samtliga återbetalningsskyldiga per högsta studienivå (%)
Grundskolenivå	1 083	24
Gymnasial nivå	7 328	8
Eftergymnasial nivå	4 957	1

Av dem som inte ansökte om nedsättning trots att de skulle ha kunna beviljas ett lägre årsbelopp var det framför allt studerande med högst grundskoleutbildning som fick betalningsproblem. Hela 24 procent av de återbetalningsskyldiga låntagarna med högst grundskoleutbildning hade både problem med sina betalningar och skulle ha kunnat beviljas nedsättning. Antalsmässigt var det dock fler studerande med högst gymnasial respektive eftergymnasial utbildning som hade betalningsproblem och skulle ha kunnat beviljas nedsättning. Sammanlagt var det cirka 13 400 låntagare som hade betalningsproblem som eventuellt hade kunnat undvikas om de hade ansökt om nedsättning av sina årsbelopp.

Tabell 5.11 Återbetalningsskyldiga låntagare med betalningsproblem som inte ansökt om nedsättning men som på grund av inkomst var berättigade till nedsättning, fördelade efter kön, antal och andelar, 2008

Kön	Antal	Andel av samtliga återbetalningsskyldiga kvinnor och män (%)
Kvinnor	6 125	2
Män	7 244	4

Männen var överrepresenterade bland de låntagare med betalningsproblem som skulle ha varit berättigade till nedsättning, men som inte ansökte om det.

Tabell 5.12 Återbetalningsskyldiga med betalningsproblem som inte ansökt om nedsättning men som på grund av inkomst var berättigade till nedsättning, fördelade i inkomstintervall, antal och andelar, 2008

Inkomstintervall, kronor	Antal	Andel av samtliga återbetalningsskyldiga i respektive inkomstintervall (%)
0	5 664	17
1-24 999	1 859	5
25 000-49 999	1 492	3
50 000-74 999	1 564	4
75 000-99 999	1 730	5
100 000-124 999	404	1
125 000-149 999	244	1
150 000-174 999	132	0
175 000-199 999	104	0
200 000-224 999	64	0
225 000-249 999	45	0
250 000-274 999	34	0
275 000-299 999	21	0
300 000-399 999	8	0
400 000-	4	0

Merparten av dem som hade betalningsproblem och som skulle ha kunnat få nedsättning var låntagare med låga inkomster. De allra flesta hade inkomster under 100 000 kronor.

⁴⁰ Uppgift om högsta utbildningsnivå saknas för en person.

Tabell 5.13 Återbetalningsskyldiga med betalningsproblem som inte ansökt om nedsättning men som var berättigade till nedsättning, fördelade i åldersintervall, antal och andelar, 2008

Aldersintervall	Antal	Andel av samtliga återbetalningsskyldiga i respektive intervall (%)
29 år eller yngre	7 521	3
30–39 år	3 873	2
40–49 år	1 654	3
50 år eller äldre	321	5

De flesta låntagare med betalningsproblem som skulle ha kunnat ansöka om och beviljas nedsättning, var yngre låntagare. Mer än hälften var under 30 år gamla.

Nedsättning och risker för avskrivning

Nedsättningsreglerna innebär att låntagarna får betala lägre årsbelopp, jämfört med den ordinarie betalningsplanen. Detta innebär att riskerna för avskrivning på grund av ålder ökar – låntagare som har nedsättning under lång tid kan riskera att inte hinna betala tillbaka lånet innan de blir 68 år. Det har ännu inte skett några avskrivningar av åldersskäl, varför det är svårt att dra några säkra slutsatser om nedsättningsreglernas betydelse. I kapitel 8 analyseras dock annuitetslånets osäkerhet, bland annat mot bakgrund av trygghetsreglernas utformning.

Diskussion och slutsatser

Både andelen låntagare som ansöker om och beviljas nedsättning och det belopp som sätts ned i förhållande till vad som debiteras, har minskat sedan 2004. Av de låntagare som blivit återbetalningsskyldiga är det nu 20 procent som beviljas nedsättning och 17 procent av det debiterade beloppet sätts ned. Kvinnor är överrepresenterade bland dem som är hjälpta av möjligheten till nedsättning och en klar majoritet av låntagarna som beviljas nedsättning är unga.

Det måste anses övervägande positivt att en större andel av låntagarna klarar att betala sina årsbelopp utan att detta belopp behöver sättas ned. Ju fler som betalar enligt sin betalningsplan, desto billigare blir det både för den enskilde låntagaren och för staten.

Låntagare som inte ansöker om nedsättning har i genomsnitt avsevärt högre inkomster och lägre årsbelopp än de låntagare som beviljas nedsättning. Det innebär att de låntagare som kan antas ha svårast att betala sina årsbelopp också, generellt sett, är de som beviljas nedsättning. På en övergripande nivå kan man alltså säga att nedsättning beviljas för den målgrupp som avsågs med nedsättningsreglerna.

Under 2008 avstod 46 000 låntagare från att ansöka om nedsättning trots att de enligt CSN:s beräkningar skulle ha rätt till det. Detta antal ska jämföras med att sammanlagt knappt 100 000 av 496 000 återbetalningsskyldiga låntagare beviljades nedsättning. Av dessa var det bara ungefär 20 000 stycken som hade nedsättning på grund av inkomst. Det innebär alltså att många med i förhållande till årsbeloppet låga inkomster, avstår från att ansöka om nedsättning. Av dem som avstår från att ansöka om nedsättning betalar merparten – 71 procent – av på sina lån i den takt som har planerats. Det innebär att låntagarna betalar mer per år än de skulle ha behövt göra och då även att de betalar av sin skuld snabbare än om de skulle ha ansökt om nedsättning. Detta är positivt eftersom det blir billigare för låntagarna sett över tid. Det blir även billigare för staten.

I kapitel 4 kunde det visas att 70 procent av låntagarna inte kände till trygghetsreglerna när de tog studielån. Det är därför rimligt att anta att många av de 46 000 låntagare som avstod att ansöka om nedsättning 2008 trots att de hade rätt till det, inte heller kände till möjligheten att få nedsättning. Detta antagande får stöd av att 60 procent av dem som inte ansökte om nedsättning trots att de skulle ha rätt till det var under 29 år, dvs. i stort sett i samma åldersgrupp som de låntagare som tillfrågades i enkätundersökningen i kapitel 4.

Att låntagare väljer att betala det belopp som debiteras, trots att de kan ansöka om nedsättning, visar på en avgörande skillnad mellan ett inkomstbaserat lån och ett mer konventionellt lån som annuitetslånet. Om lånet hade varit inkomstrelaterat hade alltså en stor grupp låntagare med låga inkomster per automatik fått betala ett lägre belopp. Det hade ökat kostnaderna både för låntagarna och för staten.

Att låntagarna avstår från att ansöka om nedsättning är dock inte enbart positivt. I de fall de låntagare som avstår från nedsättning drabbas av betalningsproblem kan det anses negativt att de inte har ansökt om nedsättning. Ett lägre årsbelopp hade kunnat hjälpa många att klara sina betalningar. Av dem som inte ansökte om nedsättning trots att de skulle ha kunna beviljas ett lägre årsbelopp var det framför allt studerande med högst grundskoleutbildning som fick betalningsproblem. Hela 24 procent av de återbetalningsskyldiga låntagarna med högst grundskoleutbildning hade både problem med sina betalningar och skulle ha kunnat beviljas nedsättning. Antalsmässigt var det dock fler studerande med högst gymnasial respektive eftergymnasial utbildning som hade betalningsproblem och skulle ha kunnat beviljas nedsättning. Sammanlagt var det 13 400 låntagare som hade betalningsproblem som eventuellt hade kunnat undvikas om de hade ansökt om nedsättning av sina årsbelopp. En viktig uppgift för CSN är att ta reda på varför dessa låntagare inte ansöker om nedsättning och att nå dem med korrekt information.

5.3 Avskrivning

En studieskuld, eller delar av den, kan i vissa situationer skrivas av. Avskrivning av annuitetslån kan göras på grund av ålder, vid dödsfall eller om det finns synnerliga skäl. Annuitetslån kan även skrivas av om lån tagits vid behörighetsgivande studier och om låntagaren sedan fortsätter att studera på högskolenivå. Dessutom kan en studerande som blir sjuk få lånet avskrivet från den 31:a sjukdagen som en form av sjukförsäkring. Avskrivningsmöjligheterna är i stort sett likartade för de tre lånetyperna annuitetslån, studielån och studiemedel.

Regler för avskrivning

Avskrivning på grund av ålder

Annuitetslånet skrivs av vid ingången till det år då låntagaren fyller 68 år. Om låntagaren ligger efter med obetalda årsbelopp sedan tidigare skrivs dock inte dessa av.

Avskrivning på grund av dödsfall

Annuitetslån skrivs av om låntagaren avlider.

Avskrivning på grund av synnerliga skäl

Annuitetslån kan skrivas av om det finns synnerliga skäl. Möjligheterna att beviljas avskrivning på grund av synnerliga skäl är dock begränsade. Exempel på synnerliga skäl är att en studerande har tvingats avbryta sin utbildning på grund av sjukdom eller olycka eller att utbildningstiden blir förlängd på grund av funktionshinder. Det betraktas även som ett synnerligt skäl om låntagaren har permanent sjukersättning på en mycket låg nivå.

Avskrivning när studerande blir sjuka

En studerande som blir sjuk under pågående studier kan, som en form av sjukförsäkring, behålla sina studiemedel och dessutom få lånedelen avskriven från och med den 31:a sjukdagen. Denna avskrivning sker automatiskt när Försäkringskassan godkänner att en studerande är helt oförmögen att bedriva studier. En ny regel om avskrivning av lån vid vård av barn och närstående trädde i kraft 1 juli 2010. Regeln innebär att en studerande vid vård av sjukt barn eller sjuk närstående inte behöver betala tillbaka lån som han eller hon har fått från och med den 31:a frånvarodagen. Sjukförsäkringen inom studiemedelssystemet finansieras inom socialförsäkringssystemet genom att Försäkringskassan årligen betalar en summa som motsvarar

avskrivningarna till CSN. Avskrivningen av lån vid sjukdom utgör därmed ingen kostnad inom utgiftsområdet studiestöd.

Avskrivning på grund av sjukdom eller vård av barn eller närstående under studietiden behandlas inte i denna rapport.

Avskrivning av lån för behörighetsgivande studier

Den som har studerat med annuitetslån för att få behörighet till högskolestudier kan få en sjättedel av det då lånade beloppet inklusive ränta avskrivet för varje godkända 60 högskolepoäng. De lån som togs vid de behörighetsgivande studierna kan dock maximalt skrivas av till hälften.

Avskrivning vid behörighetsgivande studier kan inte sägas vara en trygghetsregel. Avsikten med bestämmelsen är dels att rekrytera vuxenstuderande vidare till högskolestudier, dels att hålla nere skuldsättningen för studerande som påbörjar sina studier på en relativt låg nivå och har en lång sammanlagd studietid. Av detta skäl behandlas avskrivning vid behörighetsgivande studier i kapitel 4.

Förändringar 2001

I samband med studiestödsreformen 2001 övervägdes hur ett lånesystem skulle utformas som både kunde rekrytera till studier och göra det möjligt för lite äldre personer att studera, och samtidigt minska riskerna för avskrivningar av lån. Ett tydligt uttalat mål med reformen var att subventioner i form av avskrivning skulle undvikas. Sådana subventioner innebär att lånen i mindre utsträckning betraktas som lån och att ett ökat låneutnyttjande belönas. Lösningen blev att vissa möjligheter till avskrivning kom att finnas kvar, men att reglerna för avskrivning skärptes. Ett viktigt motiv att behålla vissa möjligheter till avskrivning var att främja rekryteringen till studier.

En annan förändring var att gränsen för avskrivning på grund av ålder höjdes från 65 till 68 år. Detta motiverades dels av att det samtidigt blev möjligt att ta lån högre upp i åldrarna⁴¹, dels av att pensionsåldern gjordes mer flexibel. Ytterligare en förändring av reglerna för avskrivning av lån var att reglerna som rör avskrivning vid behörighetsgivande studier ändrades. Tidigare räckte det att bedriva studier på högskolan under tre terminer – nu ställs det krav på avklarade högskolepoäng. Denna senare fråga behandlas i kapitel 4.

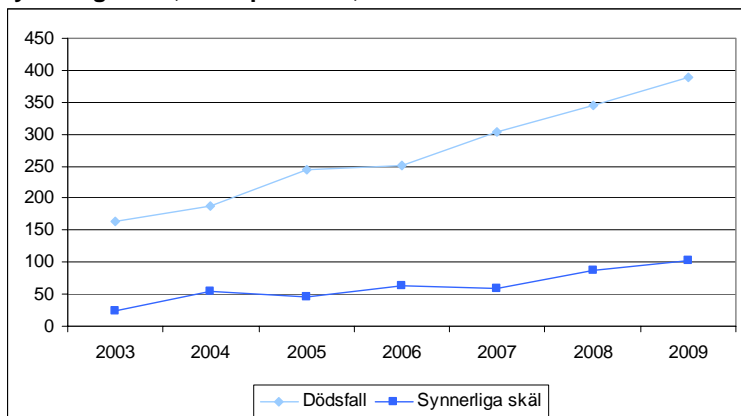
Utveckling

Relativt få personer har hittills fått avskrivning

Det är hittills relativt få låntagare med annuitetslån som har beviljats avskrivning av sina lån, med undantag för avskrivning vid behörighetsgivande studier. Ingen låntagare med annuitetslån har ännu blivit 68 år gammal. Därför har ännu ingen fått avskrivning på grund av ålder. Åldersgränsen för att få studiemedel var 50 år när annuitetslånet infördes 2001. Det innebär att de första avskrivningsärendena på grund av ålder skulle bli aktuella 2019. Det finns dock enstaka låntagare som har konverterat äldre lån till annuitetslån. Ungefär 50 personer över 60 år har i dag annuitetslån och avskrivning kan i enstaka fall bli aktuell 2014.

⁴¹ För att minska riskerna för avskrivning infördes förvisso större möjligheter att låna även i lite högre åldrar, men även en lånebegränsning för personer över 41 år (senare ändrat till 45 år).

Diagram 5.13 Avskrivning av annuitetslån på grund av dödsfall och synnerliga skäl, antal personer, 2003–2009

Det är bara ett fåtal personer som har fått avskrivning på grund av synnerliga skäl. Antalet låntagare som beviljades avskrivning överskred under 2009 för första gången 100 personer. Antalet kan dock förväntas öka i takt med låntagarnas stigande ålder. Antalet personer med annuitetslån som avlider ökar i proportion till det ökande antalet låntagare. Under 2009 var det 388 låntagare som avled och där skulden skrevs av i sin helhet.

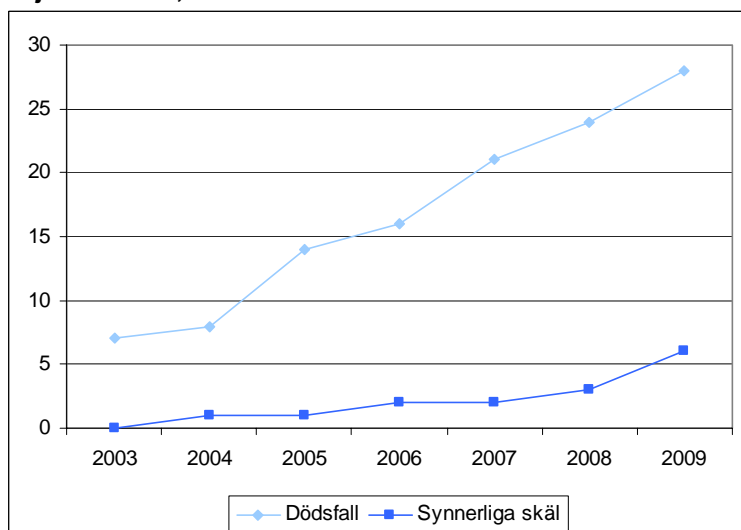
Det är något mindre vanligt att låntagare med annuitetslån får avskrivning med hänsyn till synnerliga skäl vid en jämförelse med de låntagare som har studielån. Under 2009 fick 500 låntagare studielån avskrivet på grund av synnerliga skäl jämfört med 100 låntagare som fick annuitetslån avskrivet. Antalet återbetalningsskyldiga låntagare var ungefär lika stort för de båda lånen. Grupperna är inte fullt jämförbara eftersom de som har studielån är äldre. Äldre personer kan oftare antas ha synnerliga skäl för avskrivning. Det finns dock i nuläget inget som tyder på att avskrivning på grund av synnerliga skäl skulle bli en vanligare företeelse för annuitetslånet än det har varit för studielånet.

En större andel kvinnor får avskrivning på grund av synnerliga skäl jämfört med andelen män. När det gäller avskrivning på grund av dödsfall är förhållandet det omvända dvs. det är en större andel män som avlider.

De genomsnittliga avskrivningsbeloppen ökar

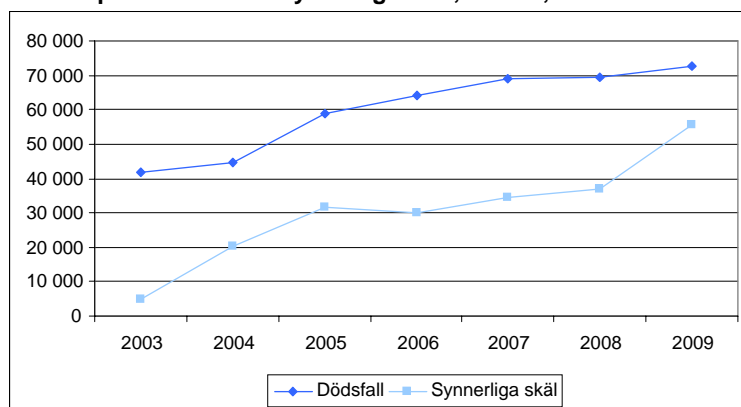
Totalt avskrivna studiestödsbelopp på annuitetslån har ökat från drygt 20 miljoner kronor till cirka 150 miljoner kronor mellan 2003 och 2009.

Diagram 5.14 Avskrivet annuitetslån, fördelat på dödsfall och synnerliga skäl, miljoner kronor, 2003–2009

Avskrivningarna av annuitetslån har ökat i och med ett ökande antal låntagare.

Diagram 5.15 Genomsnittligt avskrivna annuitetslån per person och år, fördelat på dödsfall och synnerliga skäl, kronor, 2003–2009

Vid dödsfall skrivs hela studieskulden av. När det handlar om avskrivning på grund av synnerliga skäl kan i vissa fall hela skulden skrivas av. Inte sällan skrivs en relativt stor del av studieskulden av. Vid dödsfall uppgick det i genomsnitt avskrivna beloppet till drygt 73 000 kronor under 2009. Samma år skrevs i genomsnitt 57 000 kronor av när det rörde sig om synnerliga skäl. I båda fallen har genomsnittsbeloppen ökat de senaste åren i takt med att den genomsnittliga skulden har ökat.

De genomsnittliga avskrivningsbeloppen vid dödsfall och synnerliga skäl är lägre inom annuitetslånet än inom studielånet. Under 2009 var exempelvis avskrivningen vid synnerliga skäl närmare 120 000 kronor inom studielånet. De högre beloppen beror till stor del på att låntagare med studielån har högre genomsnittliga studieskulder. Den genomsnittliga studieskulden för studerande med annuitetslån kommer dock även framöver att vara mindre än den är för låntagarna med studielån, vilket bland annat beror på att bidragsdelen höjdes och lånedelen minskade i samband med reformen 2001. Detta innebär att de genomsnittliga avskrivningsbeloppen också i en framtid kommer att vara lägre inom annuitetslånet, förutsatt att låntagarnas skuldsättning inte ökar avsevärt.

Antalet avslag ökar något

För att CSN ska bevilja avskrivning av annuitetslån krävs bara i vissa fall en ansökan om avskrivning. I de flesta fall prövar emellertid CSN automatiskt rätten till avskrivning, exempelvis vid 68 års ålder och i nästan samtliga fall vid behörighetsgivande studier. Det är därmed inte relevant att redovisa bifall och avslag när det gäller ansökningar om avskrivning, utom när det gäller synnerliga skäl. För att kunna pröva rätten till avskrivning vid synnerliga skäl krävs alltid en ansökan från låntagaren.

Mellan 2003 och 2009 har i genomsnitt 83 procent av ansökningarna om avskrivning på grund av synnerliga skäl avslagits.

Låntagare som ansöker om avskrivning på grund av synnerliga skäl

Annuitetslån kan skrivas av om det finns synnerliga skäl. Möjligheterna att beviljas avskrivning på grund av synnerliga skäl är dock mycket begränsade. Exempel på synnerliga skäl är att låntagaren har permanent nedsatt arbetsförmåga och sjukersättning på en mycket låg ersättningsnivå eller att en studerande har tvingats avbryta sin utbildning på grund av sjukdom eller en olycka.

I detta avsnitt går vi igenom samtliga de ansökningar om avskrivning med hänsyn till synnerliga skäl som beslutades av CSN under 2008. År 2008 har valts för att det även ska gå att få en bild av vad som hänt med låntagarna och deras återbetalning efter ansökan om avskrivning.

CSN fattade under 2008 beslut om 487 ansökningar om avskrivning med hänsyn till synnerliga skäl. Endast 89 av de sökande fick bifall på sin ansökan. Beslutsstatistiken visar alltså på en restriktiv prövning.

Tabell 5.14 Låntagare som ansökt om avskrivning av annuitetslån med hänsyn till synnerliga skäl, antal och procent, 2008

	Antal	Andel (%)
Antal personer som ansökt om avskrivning	487	100
Bifall	89	18
Avslag	398	82
Genomsnittlig ålder hos sökande		36 år
Genomsnittligt avskrivet belopp	56 000 kronor	

Andelarna kvinnor och män som ansökte om avskrivning motsvarar kvinnors och mäns andel av samtliga låntagare. Av dem som ansökte om avskrivning var 52 procent över 35 år och bara ett mindre antal var under 25 år gamla. Åldersfördelningen var i stort sett densamma för kvinnor och män.

Tabell 5.15 Andel bifall respektive avslag fördelat efter kön och ålder, procent, 2008

	Andel bifall (%)	Andel avslag (%)
Kvinnor	18	82
Män	19	81
24 år eller yngre	0	100
25-34 år	14	86
35-44 år	28	72
45 år eller äldre	20	80

Kvinnor och män som ansöker om avskrivning beviljas detta i lika hög utsträckning. Under 2008 var det ingen sökande under 25 år som beviljades avskrivning med hänsyn till synnerliga skäl. Sannolikt beror detta på att det är svårt att fastställa att yngre personer är permanent arbetsoförmögna eller kommer att ha permanent låg inkomst på grund av sjukdom.

Genomgången av ansökningarna om avskrivning tar sin utgångspunkt i vad låntagarna själva har anfört som skäl i ansökan om avskrivning. En sökande kan anföra "låg inkomst" i sin ansökan utan att ha anfört arbetslöshet, även om arbetslöshet är det bakomliggande skälet till den låga inkomsten. I sådana fall har enbart "låg inkomst" tagits upp som ett skäl. Skälen har därefter grupperats utifrån de vanligare motiv som anförs. Gruppen "Övrigt" består av olika typer av mindre vanliga skäl, t.ex. att låntagaren blivit utsatt för brott, att CSN begått fel i hanteringen av lånet, hög ålder eller missbruksproblem tidigare i livet.

Det är mycket vanligt att låntagarna anför flera olika skäl för avskrivning. Därav följer att summan av de angivna skälen överstiger antalet ärenden. I genomsnitt anger låntagarna två skäl för avskrivning i en ansökan.

Tabell 5.16 Anförda skäl vid ansökan om avskrivning som andel av samtliga ärenden och andel bifallsbeslut för de anförda skälen, procent, 2008

Skäl	Andel av ansökningarna där skälet anförts (%)	Andel av bifallsbesluten där skälet anförts (%)
Låg inkomst	25	0
Många eller stora skulder	4	0
Allmänna betalningsproblem	11	0
Arbetslöshet	7	0
Sjukdom eller skada ⁴²	63	22
Funktionshinder	5	20
Sjuk- eller aktivitetsersättning ⁴³	46	31
Familjeförhållanden	8	0
Merskulsättning under studietid	3	8
Utbildningen inte användbar ⁴⁴	11	2
Övrigt	16	22

Det skäl som oftast anföras är sjukdom. Många som är sjuka anför även att de har sjuk- eller aktivitetsersättning. Ibland används sjuk- och aktivitetsersättningen som ett sätt att styrka sjukdomen eller ett funktionshinder och dess varaktighet, ibland används den för att även påvisa en låg inkomst.

Tabell 5.17 Anförda skäl i ansökningar om avskrivning som beslutats med bifall, procent, 2008

	Anförda skäl, andel av bifallsärendena (%)
Låg inkomst	0
Många eller stora skulder	0
Allmänna betalningsproblem	0
Arbetslöshet	0
Sjukdom eller skada	74
Funktionshinder	6
Sjuk- eller aktivitetsersättning	77
Familjeförhållanden	0
Merskulsättning under studietid	1
Utbildningen inte användbar	1
Övrigt	19

I åtta ärenden av tio där CSN beslutar om bifall på en ansökan om avskrivning är skälet att den studerande är sjuk eller har ett funktionshinder och är helt och varaktigt arbetsoförmögen. De flesta av dessa låntagare i denna situation har även sjuk- eller aktivitetsersättning med en låg ersättningsnivå. I några fall har låntagare beviljats avskrivning på grund av sjukdom utan att ha varit beviljad sjuk- eller aktivitetsersättning.

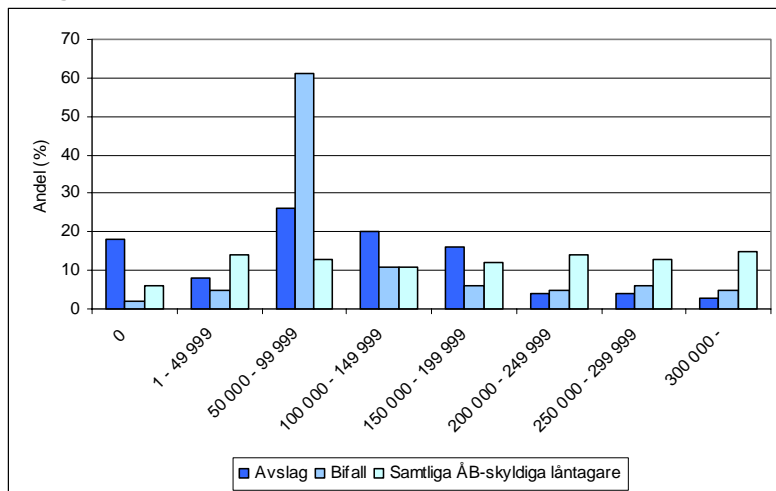
Jämfört med dem som får bifall på sin ansökan är det en större andel av dem som får avslag som anför ekonomiska skäl, och en mindre andel som anför sjukdom eller funktionshinder.

⁴² Sjukdom/skada och funktionshinder kan i vissa fall vara svåra att skilja åt på ett korrekt sätt

⁴³ Att låntagaren uppbär sjuk- eller aktivitetsersättning förs fram både för att styrka sjukdom och för att visa på en låg inkomst. Sjuk- och aktivitetsersättning redovisas som ett särskilt skäl pga. att sådan ersättning ofta har en avgörande betydelse för prövningen av ansökan om avskrivning.

⁴⁴ Att utbildningen inte är användbar kan framför allt bero på sjukdom eller skada under pågående studier som gjort att studierna avbrutits, sjukdom senare i livet, att utbildningen lades ner eller var av undermålig kvalitet.

Diagram 5.16 Inkomster för låntagare som ansökt om avskrivning, fördelat på avslag och bifall, jämfört med samtliga återbetalningsskyldiga låntagare, procent, 2008¹

¹Varje grupp (avslag, bifall resp. samtliga) summerar till 100 procent.

De låntagare som ansöker om avskrivning har generellt sett lägre inkomster än de som inte ansöker om avskrivning. Bland dem som har ansökt om avskrivning och dessutom fått bifall på sin ansökan är inkomsterna koncentrerade till inkomstintervallet 50 000–99 999 kronor per år. De låntagare som fick avslag på sin ansökan hade en något lägre genomsnittlig inkomst än dem som fick bifall. Detta beror på att de lägsta ersättningsnivåerna för sjuk- och aktivitetsersättningen – vilka är ersättningar som styrker varaktigheten i en nedsatt arbetsförmåga – under 2008 låg strax under 100 000 kronor. Detta visar på en relativt strikt praxis som i nästan samtliga fall kräver beviljad ersättning på dessa ersättningsnivåer. De låntagare som har beviljats avskrivning trots högre inkomster har många gånger fått små belopp avskrivna i samband med slutbetalning av skulden.

Den genomsnittliga skulden för dem som beviljades avskrivning var knappt 47 000 kronor 2008. De som ansökte om avskrivning men fick avslag hade en genomsnittlig skuld på 87 000 kronor.

Ganska många av dem som ansöker om avskrivning har betalningsproblem innan de lämnar in sin ansökan.⁴⁵ En del av dem som fick avslag hade även ett krav på studielån i augusti 2010, dvs. vid tidpunkten för undersökningen.

Tabell 5.18 Andel med betalningsproblem m.m. av dem som ansökt om avskrivning, fördelat på bifall och avslag, procent, 2008

Beslut	Kronofogde- eller inkassokrav innan ansökan om avskrivning (%)	Kronofogde- eller inkassokrav augusti 2010 (%)	Skuldsanering augusti 2010 (%)	Avskrivning senare än 2008 (%)	Slutbetalat sin skuld (%)
Avslag	23	21	3	6	8
Bifall	22	-	-	-	-

Andelen låntagare med betalningsproblem före ansökan om avskrivning var ungefär densamma för dem som fick bifall respektive avslag på ansökan. Många av dem med betalningsproblem som fick avslag på sin ansökan hade problem med betalningen både före och efter ansökan om avskrivning. Sammanlagt hade ungefär 90 låntagare betalningsproblem innan de lämnade sin ansökan och 80 hade betalningsproblem efter avslagsbeslutet. Av dessa låntagare var det 60 som hade bestående betalningsproblem, dvs. både innan de under 2008 lämnade in sin ansökan och i augusti 2010.

⁴⁵ Betalningsproblem har här definierats som att det finns krav på betalning överlämnade till Kronofogdemyndigheten eller till ett inkassoföretag.

Man kunde befara att de som får avslag på sin ansökan om avskrivning senare skulle få betalningsproblem. Kanske kunde man förvänta sig att betalningsproblemen ökar vid ett avslag. En möjlig förklaring till att så inte är fallet kan vara att många kom i kontakt med CSN i samband med sin ansökan om avskrivning. De kan då ha fått hjälp med att istället ansöka om nedsättning av sina årsbelopp. På så sätt kan en ansökan om avskrivning i vissa fall leda till ett positivt utfall för både låntagaren och CSN, även om ansökan avslås.

Av de 487 låntagare som ansökte och fick beslut om avskrivning av sina lån under 2008 har åtta personer senare avlidit.

Diskussion och slutsatser

Avskrivningarna av annuitetslån ligger – om man bortser från avskrivningen vid behörighetsgivande studier – på en mycket låg nivå, både sett till antalet låntagare som får avskrivning och till det totalt avskrivna beloppet. Detta beror på att låntagarna ännu inte är så gamla att någon avskrivning med hänsyn till ålder har skett.

Avskrivningen på grund av ålder är den typ av avskrivning som är mest oförutsebar och som i störst utsträckning påverkar statens kostnader för annuitetslånet. Det är därför egentligen för tidigt att uttala sig om avskrivningsvolymerna. Riskerna för avskrivningar har dock minskat markant i och med införandet av annuitetslånet. Se mer om riskerna för avskrivningar och statens kostnader i kapitel 8.

Det är mycket få låntagare som ansöker om avskrivning på grund av synnerliga skäl. De data som har presenterats visar också att prövningen är mycket restriktiv. De flesta som beviljas avskrivning på grund av synnerliga skäl är låntagare som är sjuka eller har ett funktionshinder och som dessutom har varaktigt nedsatt arbetsförmåga och en varaktigt låg inkomst.

6 Attityder till lån för studier – hur låntagarna ser på lånet och återbetalningen

6.1 Inledning

Detta avsnitt fokuserar på låntagarnas inställning till lån för studier och återbetalningen av dessa lån. De frågor som tas upp är vilken attityd låntagarna har till lånet och om det finns skillnader mellan dem som befinner sig i studier och dem som har blivit återbetalningsskyldiga för lånet. I fokus står personer som nu befinner sig i studier med hjälp av annuitetslånet. Deras attityd jämförs med attityden hos personer som har varit återbetalningsskyldiga för annuitetslånet ett antal år. På en övergripande nivå jämförs även återbetalare av annuitetslån med återbetalare av studielån för att upptäcka eventuella skillnader som kan kopplas till lånens olika utformning.

Låntagarnas synpunkter har samlats in med hjälp av en enkät där respondenterna på en femgradig skala fick markera om de instämde i ett antal påståenden om lånen och återbetalningen av dessa. Enkäten skickades ut till tre grupper av låntagare: personer som studerade med annuitetslån höstterminen 2010, personer som var återbetalningsskyldiga för annuitetslån och personer som var återbetalningsskyldiga för studielån under 2010. Ytterligare uppgifter om enkätundersökningen finns i bilaga 1.

Det är viktigt att iaktta en viss försiktighet i analysen av resultaten på grund av att de olika grupperna av låntagare delvis skiljer sig åt. Låntagarna med studielån är exempelvis äldre och har högre inkomster än de låntagare som har annuitetslån. Många låntagare som tog studielån har också hunnit slutbeta sina lån. Framför allt gäller det låntagare med låga skulder eller relativt höga inkomster. Detta kan påverka svaren på frågorna från låntagarna i de tre grupperna.

6.2 Attitydundersökningar och begreppet attityd

Attitydundersökningar används i stor utsträckning för att få en uppfattning om människors inställning i olika frågor. Att attityderna är intressanta att mäta beror på att de påverkar vårt förhållningssätt och agerande i olika situationer.

Inom sociologin anses attityd vara en över tid relativt varaktig inställning för eller emot något (attitydobjektet). En attityd anses vanligen bestå av tre komponenter. Den *kognitiva* komponenten syftar på vad en person tror eller tror sig veta om attitydobjektet. Den *affektiva* komponenten står för de känslor och styrkan i de känslor som personen har för eller emot attitydobjektet och den *intentionella* komponenten betecknar den handlingsberedskap personen har inför objektet.

Ett attitydobjekt kan vara allt från mer abstrakta eller generella fenomen i samhället till rent konkreta eller specifika företeelser. Attityderna anses kunna rangordnas i ett mer eller mindre sammanhängande system. På en övergripande nivå ligger de generella attityderna som är varaktiga och mer svårföränderliga inställningar till attitydobjektet. På lägre nivåer finns de mer specifika attityderna till objektet vilka också anses vara lättare att påverka och förändra. Generella attityder tenderar att ordna attityder på de lägre nivåerna.

Det är en omstridd fråga huruvida attitydundersökningar kan användas till att förklara och förutsäga en individs handlande eftersom handlandet är situationsbundet. Det är även viktigt att komma ihåg att attityderna som framträder vid en attitydmätning kan vara påverkade av mät-situationen. Individens handlingsutrymme kan också begränsas av omständigheter som gör att attityder får stå tillbaka.⁴⁶

⁴⁶ Brante, et al. (1998).

6.3 Respondenternas bakgrund

I detta avsnitt redogörs för ett antal bakgrundsvariabler, bland annat kön, ålder utbildningsnivå och skuldstorlek, som kan ha betydelse för respondenternas åsikter om lån för studier och återbetalningen av dessa lån.

Tabell 6.1 Låntagarna fördelade på kön, ålder och utbildningsnivå, procent

	Studerande med annuitetslån	Återbetalare annuitetslån	Återbetalare studielån
Kvinnor	64	62	60
Män	36	38	40
24 år eller yngre	52	-	-
25–34 år	36	72	16
35 år eller äldre	12	28	84
Grundskolenivå	1	1	0
Gymnasienivå	14	30	18
Eftergymnasial nivå	85	71	82
<i>varav eftergymnasial yrkesutbildning</i>	8	14	-
<i>varav högskoleutbildning</i>	77	57	-

Utifrån respondenternas sammansättning har resultaten från undersökningen viktats avseende bakgrundsvariablerna ålder och utbildningsnivå för att motsvara respektive grupps andel i populationerna. Detta har däremot inte gjorts med kön och skuldstorlek. Andelen kvinnor är något högre i undersökningen jämfört med samtliga studerande med, och återbetalare av annuitetslån där andelen var 62 respektive 57 procent. Generellt uppgår andelen kvinnor till 60 procent bland samtliga låntagare vilket stämmer bra med könsfördelningen bland återbetalarna av studielån i denna undersökning.

Tabell 6.2 Låntagarna fördelade på ålder, genomsnitt, median, lägsta och högsta ålder

	Genomsnitts-ålder	Medianålder	Lägsta	Högsta
Studerande med annuitetslån	27 år	24 år	19 år	54 år
Återbetalare med annuitetslån	33 år	30 år	25 år	55 år
Återbetalare med studielån	42 år	40 år	30 år	62 år

De som studerar med annuitetslån är av naturliga skäl den yngsta åldersgruppen. Åldersspridningen är också störst i denna grupp eftersom många börjar studera med studiemedel när de är 19 år samtidigt som det är möjligt att få studiemedel till och med 54 års ålder. För studerande med annuitetslån på grundskolenivå är medianåldern 32 år, på gymnasienivå 28 år och på eftergymnasial nivå 24 år.

Tabell 6.3 Låntagarna fördelade på skuldintervall¹, procent

	Studerande med annuitetslån	Återbetalare annuitetslån	Återbetalare studielån
49 999 kronor eller lägre	47	37	18
50 000–99 999 kronor	21	17	15
100 000–149 999 kronor	19	27	22
150 000–199 999 kronor	8	17	15
200 000 kronor eller mer	5	2	30

¹ För studerande med annuitetslån och återbetalare av studielån avses skuldbeloppet den 1 januari 2009. För återbetalarna av annuitetslån avser skuldbeloppet den skuld de hade den 10 juli 2010.

Respondenterna med studielån har den högsta andelen med höga studieskulder och den lägsta andelen med låga skulder. Det beror till viss del på att de har haft längre tid på sig att betala

tillbaka lånen vilket har medfört att många av dem som hade små studieskulder har slutbetalat dessa. Resultatet påverkas även av att urvalet avgränsades till en minsta studieskuld på 10 000 kronor för återbetalarna av studielån medan detta inte gjordes för de övriga grupperna.

Tabell 6.4 Låntagarna fördelade på utbildningsnivå genomsnitt-, median, lägsta och högsta skuldbelopp¹, kronor

	Genomsnittsskuld	Median	Lägsta belopp	Högsta belopp
Studierande med annuitetslån	87 808	77 408	10 191	347 979
Grundskolenivå	25 209	29 714	10 191	88 710
Gymnasienivå	44 595	27 100	11 930	225 685
Eftergymnasial nivå	91 910	77 604	10 301	347 979
Återbetalare, annuitetslån	98 772	100 502	10 047	483 510
Grundskole- och gymnasienivå	40 460	31 494	10 777	120 673
Eftergymnasial nivå	117 372	127 946	10 047	483 510
Återbetalare, studielån	126 380	134 190	10 170	1 003 881
Grundskole- och gymnasienivå	78 071	61 121	10 170	318 215
Eftergymnasial nivå	181 337	160 413	10 589	1 003 881

¹ Endast låntagare med en studieskuld på 10 000 kronor eller mer redovisas i denna tabell för att uppnå bättre jämförbarhet mellan de tre låntagargrupperna.

Studierande på eftergymnasial nivå har de högsta studieskulderna eftersom de oftast studerar på längre utbildningar. Några studierande på gymnasienivå har höga skuldbelopp vilket beror på att de har studerat på högskolenivå före studierna på gymnasienivå höstterminen 2010.

Återbetalarna med studielån har högre genomsnitt- och medianskulder jämfört med återbetalarna av annuitetslån vilket delvis beror på att de som hade små skulder i studielån redan har slutbetalat dessa. I studielånet var också bidragsdelen lägre jämfört med annuitetslånet vilket innebär att låntagarna lånade mer. Återbetalarna av studielån har också en högre andel med riktigt stora skulder jämfört med återbetalarna av annuitetslån.

Tabell 6.5 Låntagarnas upplevelse av den egna ekonomiska situationen, procent

	Studierande med annuitetslån	Återbetalare annuitetslån	Återbetalare studielån
Inte tolkningsbart	-	1	2
Mycket bra	3	8	10
Bra	16	35	30
Ganska bra	39	36	32
Ganska dålig	27	11	12
Dålig	9	4	7
Mycket dålig	6	5	7

De studierande upplever av naturliga skäl sin ekonomiska situation som sämre när de jämförs med de två grupperna av återbetalare. Av återbetalarna är andelen som upplever sin ekonomi som mycket bra högre bland dem som har studielån jämfört med dem som har annuitetslån. Samtidigt är andelarna som upplever att deras ekonomi är dålig eller mycket dålig också högre bland återbetalarna av studielån.

En jämförelse av lånen försvåras av att de befinner sig i olika faser

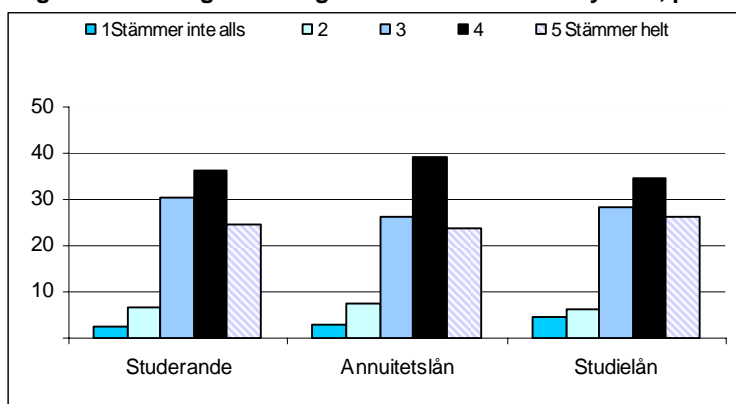
Det är viktigt att notera att jämförelser mellan återbetalare av annuitetslån och återbetalare av studielån försvåras av att lånen befinner sig i olika faser. Studielånen beviljades mellan år 1989 och den 30 juni 2001 då det ersattes av annuitetslånet. De som är återbetalare av studielån är därför äldre än dem som betalar på annuitetslånet, de har haft gott om tid att etablera sig på arbetsmarknaden och har därmed ofta också högre inkomster. Det innebär även att de som har

studielån har betalat på lånet under betydligt längre tid än dem som betalar på annuitetslånet. Betydligt fler av dem som beviljades studielån än av dem som beviljades annuitetslån har hunnit slutbetala lånet och försvunnit ur systemet. Av dem som fortfarande är återbetalningsskyldiga för studielånet har en större andel problem med sin återbetalning. Allt detta påverkar naturligtvis hur de har svarat på enkäten.

6.4 Generella attityder till lån för studier och återbetalning av lånen

I detta avsnitt redovisas enkätsvaren för ett antal allmänna påståenden om lån för studier och återbetalningen av dessa lån. Andelarna är beräknade utifrån det antal respondenter som har redovisat en åsikt i frågan. I de studerandes enkät fanns svarsalternativet ”Vet inte/ingen åsikt” vilket saknades i återbetalarnas enkät. I en not under diagrammen redovisas andelen studerande som valt svarsalternativet Vet inte/ingen åsikt.

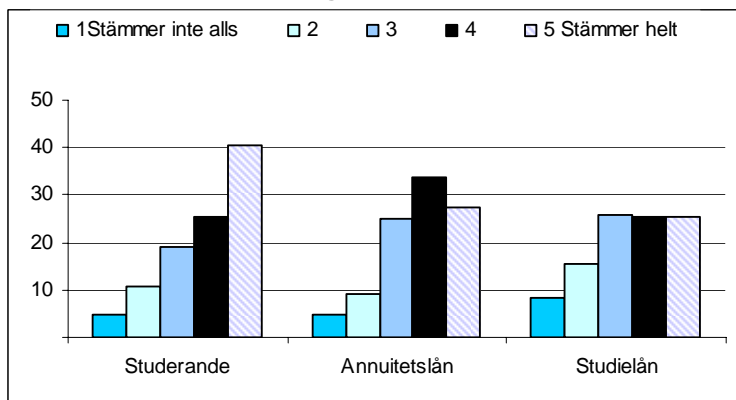
Diagram 6.1 Sverige har ett generöst studiemedelssystem, procent

Av de studerande har 2 procent svarat ”Vet inte/ingen åsikt”. I diagrammet redovisas andelen av samtliga studerande som har redovisat en åsikt i frågan exklusive ”Vet inte/ingen åsikt”.

Majoriteten av låntagarna anser att Sverige har ett generöst studiestödssystem och det skiljer inte mycket mellan de tre grupperna. Andelen som valt något av de två positiva alternativen är 63 procent bland återbetalarna av annuitetslån och 61 procent både bland studerande med annuitetslån och återbetalare av studielån. Återbetalarna av studielån har den högsta andelen som instämmer helt i påståendet (26 procent). Samtidigt har de också den högsta andelen som inte alls instämmer i påståendet.

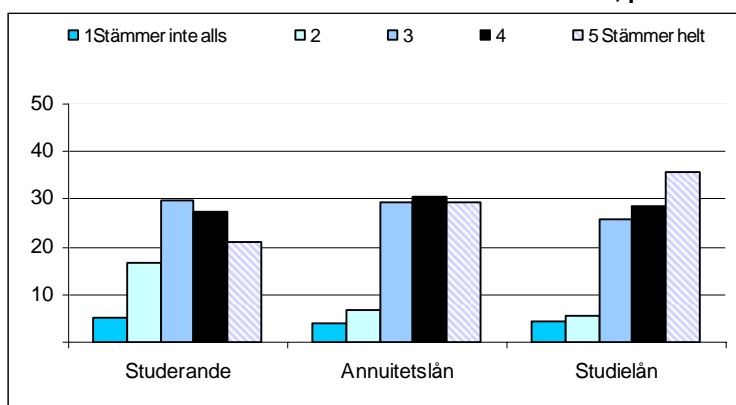
Diagram 6.2 Studiestödsbeloppet är för lågt – det borde vara möjligt att låna mer för den som vill göra det, procent

Av de studerande har 4 procent svarat ”Vet inte/ingen åsikt”. I diagrammet redovisas andelen av samtliga studerande som har redovisat en åsikt i frågan exklusive ”Vet inte/ingen åsikt”.

De som befinner sig i studier med annuitetslån skiljer sig från dem som betalar på sitt lån genom att de oftare instämmer helt i påståendet att studiestödet är för lågt och att det borde vara möjligt att låna mer för den som vill göra det. De som betalar på annuitetslånet instämmer inte i lika hög grad. Återbetalarna av studielån kan ha haft svårare att uttrycka en bestämd uppfattning om detta påstående eftersom det är länge sedan de studerade och tog lån. Värt att notera är att de har den högsta andelen som inte alls instämmer och den högsta andelen som delvis tar avstånd från påståendet. Skillnaderna mellan grupperna kan till en del bero på att återbetalarna, speciellt de med studielån, har lång erfarenhet av den ekonomiska belastning som återbetalningen av lånet innebär, vilket de studerande i de flesta fall saknar. Utmärkande för alla tre grupperna är att de med en mindre studieskuld (under 100 000 kronor) i större utsträckning instämmer helt i påståendet jämfört med dem som har en större studieskuld. Studerande på grundskole- och gymnasienivå instämmer i större utsträckning än studerande på eftergymnasial nivå vilket kan ha samband med att studerande på grundskole- och gymnasienivå är äldre. Tidigare studier har visat att äldre studerande har svårare att få studiemedlen att räcka till än yngre studerande.⁴⁷

Diagram 6.3 Det är bra att statens kostnader hålls nere genom att en del av studiemedlen är lån som ska betalas tillbaka, procent

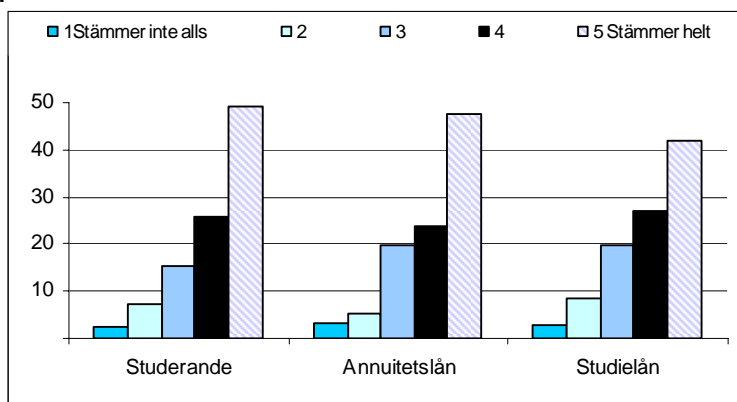

Av de studerande har 2 procent svarat "Vet inte/ingen åsikt". I diagrammet redovisas andelen av samtliga studerande som har redovisat en åsikt i frågan exklusive "Vet inte/ingen åsikt".

Studerande med annuitetslån har den lägsta andelen som instämmer helt i påståendet att det är bra att statens kostnader hålls nere genom att en del av studiemedlen är lån. De har också den högsta andelen som helt eller delvis tar avstånd från påståendet. Attityden i denna fråga verkar vara starkt förknippad med ålder. De studerande som i störst utsträckning instämmer helt i påståendet, är de som studerar på grundskolenivå (36 procent) vilka är äldre än övriga studerande. Av återbetalarna redovisar de med studielån, som också är äldre, en mer positiv inställning till att statens kostnader hålls nere. Bland dem är det främst män, äldre, och personer med eftergymnasiala studier som instämmer helt i påståendet. Av de återbetalare med studielån som har en studieskuld på 250 000 kronor eller mer är det dock endast 25 procent som helt instämmer i detta. Av återbetalarna av annuitetslån är det främst de som är 35 år eller äldre som instämmer helt i påståendet.

⁴⁷ Se t.ex. CSN (2010b).

Diagram 6.4 Det är viktigt att studielånen betalas tillbaka till staten, procent

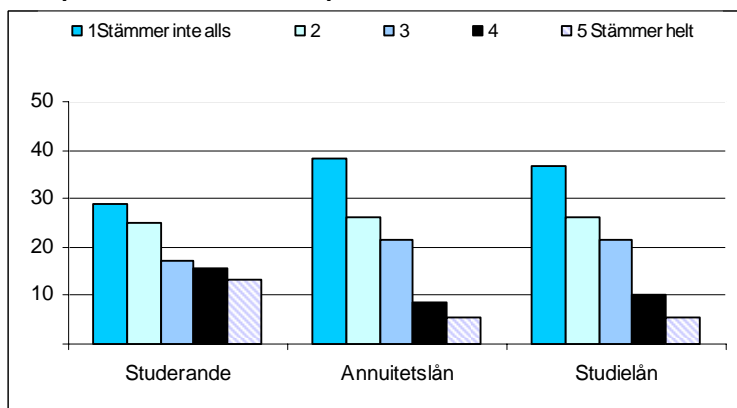

Av de studerande har 1 procent svarat ”Vet inte/ingen åsikt”. I diagrammet redovisas andelen av samtliga studerande som har redovisat en åsikt i frågan exklusive ”Vet inte/ingen åsikt”.

De låntagare som befinner sig i studier är mest angelägna att betala tillbaka lånet. Andelen som valt något av de två positiva alternativen är 75 procent bland de studerande, 72 procent bland återbetalarna av annuitetslån och 69 procent bland återbetalarna av studielån. Av de studerande som har instämt helt i påståendet är andelen högst bland studerande på grundskolenivå. Yngre studerande under 25 år instämmer i större utsträckning än äldre studerande och männen i något större utsträckning än kvinnorna.

Det är dock en relativt hög andel i alla tre låntagargrupperna, 25–30 procent, som inte tar ställning för att det är viktigt att lånen betalas tillbaka och denna andel är högst bland återbetalarna av studielån. Kvinnor och personer med en studieskuld på 250 000 kronor eller mer är överrepresenterade bland de återbetalare med studielån som valt att inte ta ställning för att det är viktigt att lånet ska betalas tillbaka.

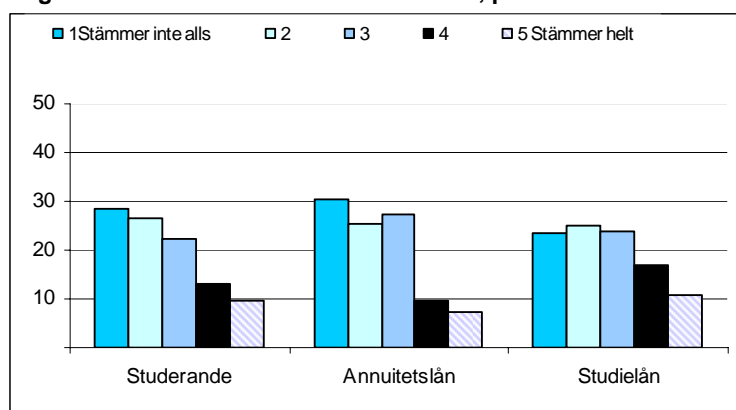
Diagram 6.5 Lånet borde vara ett bidrag som finansieras via högre skatt på framtida inkomster, procent

Av de studerande har 9 procent svarat ”Vet inte/ingen åsikt”. I diagrammet redovisas andelen av samtliga studerande som har redovisat en åsikt i frågan exklusive ”Vet inte/ingen åsikt”.

En majoritet av låntagarna tar helt eller delvis avstånd från påståendet att lånet borde vara ett bidrag. Detta gäller alla tre grupperna. I gruppen studerande finns det ändå en relativt hög andel som instämmer helt eller delvis i påståendet. Det är främst studerande på grundskole- och gymnasienivå som anser att lånet borde vara ett bidrag. Andelen som har instämt helt i påståendet är 25 procent på båda de nivåerna mot 12 procent bland studerande på eftergymnasial nivå. Det är mycket små åsiktsskillnader mellan återbetalarna av annuitetslån och återbetalarna av studielån.

Diagram 6.6 "Studielånet" är en skuldfälla, procent

Av de studerande har 10 procent svarat "Vet inte/ingen åsikt". I diagrammet redovisas andelen av samtliga studerande som har redovisat en åsikt i frågan exklusive "Vet inte/ingen åsikt".

Det är en betydligt högre andel av återbetalarna av studielån som instämmer helt eller delvis i påståendet att studielånet är en skuldfälla jämfört med studerande och återbetalare av annuitetslån. Detta kan ha samband med att återbetalningstiden för studielån kan bli längre speciellt för dem som har höga skulder och låga inkomster. Att lånen befinner sig i olika skeden av respektive låns livscykel inverkar säkert också på resultatet. En närmare analys visar att 25 procent av dem som har studerat på grundskole- eller gymnasienivå med studielån helt instämmer i påståendet. Motsvarande andel bland dem som studerat på eftergymnasial nivå är 8 procent. Av alla med studielån som instämmer helt har 57 procent svarat att deras ekonomiska situation är "Ganska dålig", "Dålig" eller "Mycket dålig". Av återbetalarna av studielån som instämt helt i påståendet att studielånet är en skuldfälla har 47 procent också instämt helt i påståendet att de ångrar att de studerade med studielån.

Andelen låntagare med annuitetslån som instämmer i påståendet att lånet är en skuldfälla är högre bland dem som studerar med lånet än bland dem som betalar tillbaka på det. Detta kan vara ett uttryck för en osäkerhet hos de studerande när det gäller framtida inkomster och möjligheten att betala tillbaka lånet. Bland dem som studerar med annuitetslån på grundskolenivå är andelen som instämmer helt i påståendet 30 procent oavsett vilken åldersgrupp de tillhör. Bland dem som studerar på eftergymnasial nivå är andelen som instämmer helt 8 procent totalt. Andelen ökar dock med stigande ålder och är 13 procent bland dem som är 35 år eller äldre.

6.5 Lånet under studietiden

Avsikten med annuitetslånet när det infördes var bland annat att alla ska hinna betala tillbaka sina lån och att den enskildes ansvar ska vara tydligt. Samtidigt ska studiestödet också verka främjande och möjliggöra studier. I detta avsnitt redovisas hur respondenterna under studietiden påverkas av och förhåller sig till att lånet ska betalas tillbaka när deras studier är avslutade.

Låntagarna med annuitetslån är mer restriktiva med hur mycket de lånar

Majoriteten av respondenterna har svarat att de är eller var i behov av att ta lån för att kunna genomföra sina studier. Av de studerande med annuitetslån instämmer 72 procent helt i påståendet att de inte hade haft råd att genomföra sin utbildning utan lån. Motsvarande andelar bland återbetalarna av annuitetslån och studielån är 57 respektive 65 procent. Kvinnorna är något överrepresenterade i alla tre grupperna bland dem som instämmer helt i detta påstående.

Av dem som studerar med annuitetslån har 2 procent instämt helt i påståendet "Jag lånar ett högre belopp än vad jag egentligen behöver". Motsvarande andel bland återbetalarna av annuitetslån är 3 procent och bland återbetalarna av studielån 7 procent. Påståendet var något annorlunda formulerat för återbetalarna, det löd: "Jag lånade ett högre belopp än vad jag egentligen behövde utan tanke på återbetalningen av lånet". Resultatet tyder på att låntagarna

med annuitetslån är mer återhållsamma med hur mycket de lånar jämfört med vad låntagarna av studielånet var. För återbetalarna fanns också ett påstående som löd ”Jag lånade ett högre belopp än vad jag egentligen behövde för jag räknade med att ändå aldrig hinna betala tillbaka hela lånet”. Även på detta påstående är det en högre andel av återbetalarna av studielån som instämmer helt, 5 procent mot endast 1 procent av återbetalarna med annuitetslån. Av återbetalarna av annuitetslån tar 80 procent helt avstånd från detta påstående jämfört med 70 procent av återbetalarna av studielån.⁴⁸

Studierande på yrkesinriktade utbildningar är mer påverkade av lånet

Andelen respondenter som anger att deras studieplaner har påverkats av att det lån de tar ska betalas tillbaka varierar mellan 18 och 23 procent. Andelen är högst bland studierande med annuitetslån och lägst bland återbetalare av studielån.

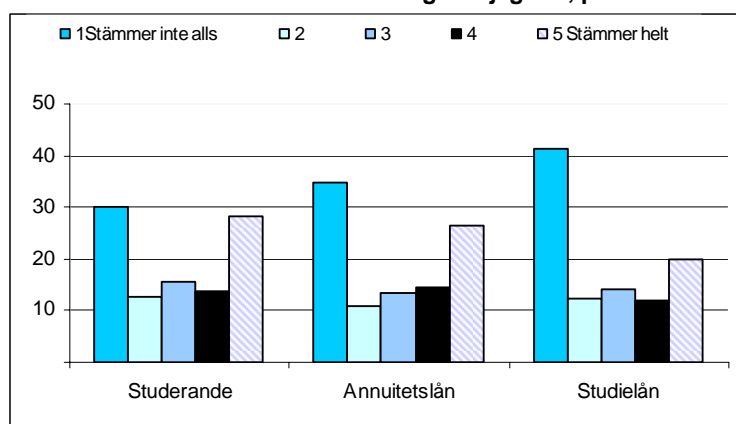
I enkäten fanns också tre påståenden om olika åtgärder för att begränsa skuldsättningen.

Tabell 6.6 Åtgärder för att begränsa skuldsättningen, andel som helt instämmer i påståendet, procent

	Studierande med annuitetslån (%)	Återbetalare annuitetslån (%)	Återbetalare studielån (%)
Jag arbetar/arbetade vid sidan av studierna för att inte behöva låna så mycket	5	10	5
Jag studerade/ har tidvis studerat utan lån eller planerar att tidvis studera utan lån för att inte få så hög studieskuld	18	9	9
Jag valde en kortare utbildning för att inte behöva låna så mycket	5	10	6

Det är en relativt låg andel i de tre grupperna som instämmer i att de har vidtagit någon av de uppräknade åtgärderna för att begränsa sin studieskuld. En viss skillnad kan skönjas mellan återbetalare av annuitetslån och återbetalare av studielån. De förra har i högre utsträckning arbetat och valt kortare utbildningar för att inte behöva låna så mycket. När det gäller påståendet att tidvis studera utan lån är resultatet inte helt jämförbart mellan studierande och återbetalare. Återbetalarna svarade på hur de faktiskt gjorde medan de studierande också fick räkna med om de planerar att studera utan lån. En djupare analys visar att andelen som instämmer helt i att de har valt en kortare utbildning för att inte behöva låna är högre – 14 procent – bland dem som studerar på eftergymnasiala yrkesutbildningar jämfört med hela gruppen studierande där andelen är 5 procent.

Diagram 6.7 Jag arbetar vid sidan av studierna för att studiestödet, inklusive fullt lån inte räcker till de utgifter jag har, procent

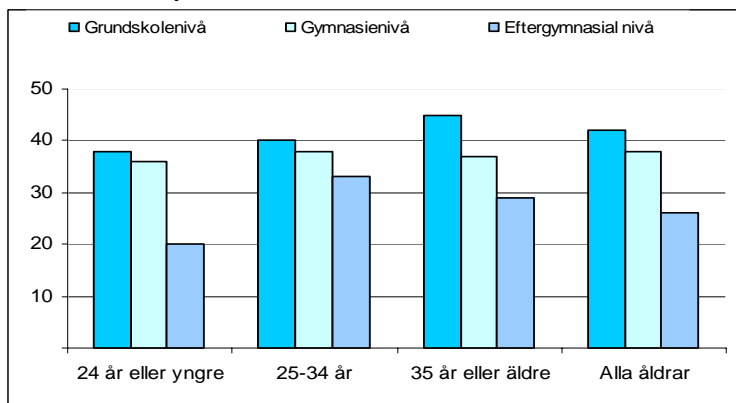
⁴⁸ Av låntagarna med studielån har 14 procent även studerat med annuitetslån. I dessa två påståenden är andelarna beräknade exklusive dem som haft annuitetslån.

Andelen som instämmer i att de arbetar eller arbetade för att studiestödet upplevdes otillräckligt är högre bland studerande med och återbetalare av annuitetslån jämfört med återbetalare av studielån. Om detta är ett uttryck för att studiemedlen inte längre förmår täcka de studerandes utgifter lika väl som tidigare är svårt att säga. Det kan också vara förväntningarna på den egna ekonomiska situationen som har förändrats. Ålderssammansättningen i grupperna vid studietillfället kan också ha varit olika då det blir allt vanligare att äldre personer studerar med studiestöd och äldre har ofta högre utgifter än yngre.

Hög andel på grundskolenivå känner stress av att studieskulden växer

Av dem som studerar med annuitetslån har 47 procent instämt helt eller delvis i påståendet ”Jag känner stress av att studieskulden växer”, 28 procent har instämt helt i påståendet. Resultatet visar att de som studerar på grundskolenivå med annuitetslån är den grupp som i störst utsträckning stressas av att studieskulden växer, 42 procent av dem instämmer helt i detta. Motsvarande andelar bland studerande på gymnasie- och eftergymnasial nivå är 38 respektive 26 procent. Andelen som inte alls instämmer i påståendet är däremot ungefär lika hög på alla tre utbildningsnivåerna, omkring 18 procent.

Diagram 6.8 Andel studerande med annuitetslån som instämmer helt i påståendet ”Jag känner stress av att studieskulden växer” fördelat på ålder och nivå, procent

På grundskolenivå ökar andelen som känner stress med stigande ålder. Bland dem som studerar på gymnasienivå och eftergymnasial nivå är det åldersgruppen 25–34 år som i störst utsträckning instämmer i påståendet.

Av alla som studerar med annuitetslån tror 45 procent att återbetalningen av lånet kommer att bli betungande.

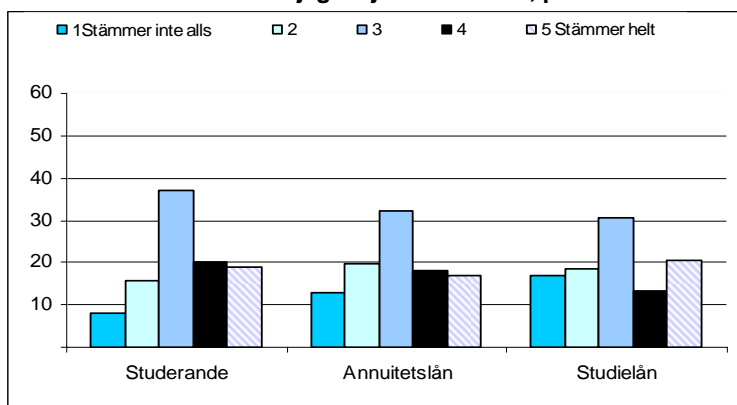
Störst intresse för reglerna om återbetalning finns på grundskolenivå

I Nordeas undersökning Studentpuls 2008, som vände sig till studenter i åldern 18–29 år i Norden, framkom att de studerande hade dålig kännedom om reglerna för återbetalning av lånen. Av de tillfrågade var det 70 procent som inte kände till hur lång återbetalningstiden var för deras studieskulder och hälften av de svenska studenterna oroade sig över att inte kunna betala tillbaka sina skulder.⁴⁹ Även tidigare i denna rapport har vi sett att det är många låntagare som inte känner till exempelvis trygghetsreglerna (se kapitel 6). Det kan därför vara intressant att ytterligare analysera om de studerande har försökt att sätta sig in i återbetalningsreglerna. Om de har använt CSN:s information och om de som har använt den känner sig tryggare med återbetalningen av lånet än dem som inte har gjort det. Frågorna om kännedom om regelverket för återbetalning ställdes inte i enkäten till återbetalarna av annuitetslån och studielån.

⁴⁹ Nordea (2008).

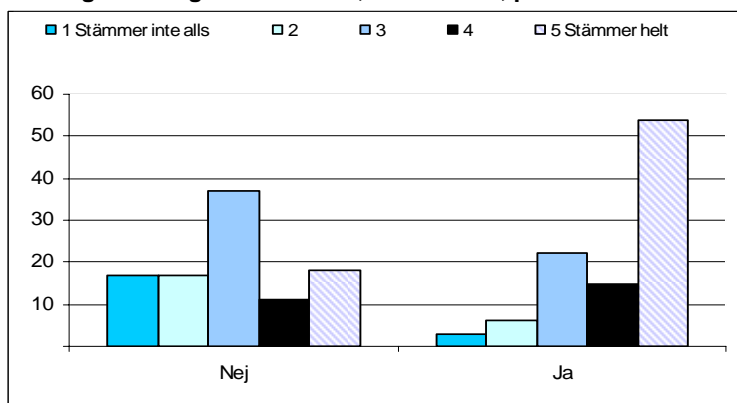
Av dem som studerar med annuitetslån instämmer 12 procent i att de har tagit reda på vilka regler som gäller för återbetalningen av lånet och 15 procent instämmer delvis i påståendet. En fjärdedel av de studerande har svarat att de har använt webbtjänsten ”Räkna ut” på www.csn.se för att ta reda på hur återbetalningen av lånet kan komma att se ut för dem. Studerande på grundskolenivå är de som i störst utsträckning har tagit reda på vilka regler som gäller för återbetalning av lånet och studerande på eftergymnasial nivå de som i minst utsträckning gjort detta. När det gäller användandet av ”Räkna ut” på www.csn.se är det också studerande på grundskole- och gymnasienivå som i störst utsträckning använt sig av denna e-tjänst.

Diagram 6.9 Jag tycker att det går bra att bedöma hur stor min studieskuld kommer att bli utifrån hur jag väljer att studera, procent

Endast två av tio instämmer helt i att det går bra att bedöma hur stor deras studieskuld kommer att bli. Denna fråga ställdes även till återbetalarna. I deras enkät var påståendet formulerat: ”Jag tycker att det under studietiden gick bra att bedöma hur stor studieskulden skulle bli utifrån mina studieplaner”. Återbetalarna av studielån har den högsta andelen som inte alls instämmer och studerande med annuitetslån den lägsta. Att andelen är lägst bland de studerande kan delvis bero på att de ännu inte har något facit på skulden vilket återbetalarna har. Det skulle även kunna bero på att informationen om återbetalningsreglerna har förbättrats eller att reglerna är enklare att förstå. Resultatet ger en liten antydning om att annuitetslånet kan vara något lättare att överblicka för den studerande än vad studielånet var.

Diagram 6.10 Jag tycker att det går bra att bedöma hur stor min studieskuld kommer att bli fördelat på om de har tagit reda på vilka regler som gäller eller inte, studerande, procent

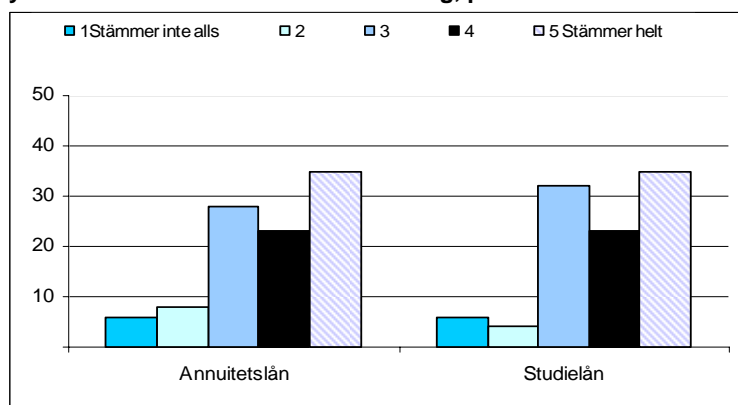
De som har tagit reda på vilka regler som gäller tycker att det går lättare att bedöma studieskuldens storlek, jämfört med dem som inte tagit reda på vilka regler som gäller. De grupper som har undersökts är studerande med annuitetslån som svarat ”Stämmer inte alls” och ”Stämmer helt” på påståendet om de har tagit reda på vilka regler som gäller för återbetalningen av lånet.

Av de studerande instämmer 13 procent i att de oroar sig för hur de ska hinna betala tillbaka lånet. Andelen som inte alls instämmer i påståendet är betydligt högre – 36 procent. Det är ingen skillnad mellan de som har svarat att de har tagit reda på vilka regler som gäller för återbetalningen och de som inte har gjort det. Mest oroade är i fallande ordning grundskolestuderande, studerande med skulder på 250 000 kronor eller mer, studerande på gymnasienivå och studerande på eftergymnasial nivå som är 35 år eller äldre. Minst oroade för att inte hinna betala tillbaka sitt lån är män som studerar på eftergymnasial nivå.

6.6 Återbetalningen av lånet

I detta avsnitt presenteras resultatet över ett antal påståenden som berör synen på återbetalningen av lånet och reglerna för återbetalning av lån för studier.

Diagram 6.11 Jag betalar gärna tillbaka ”studielånet” t.ex. eftersom jag tycker att det har varit värdefullt för mig, procent

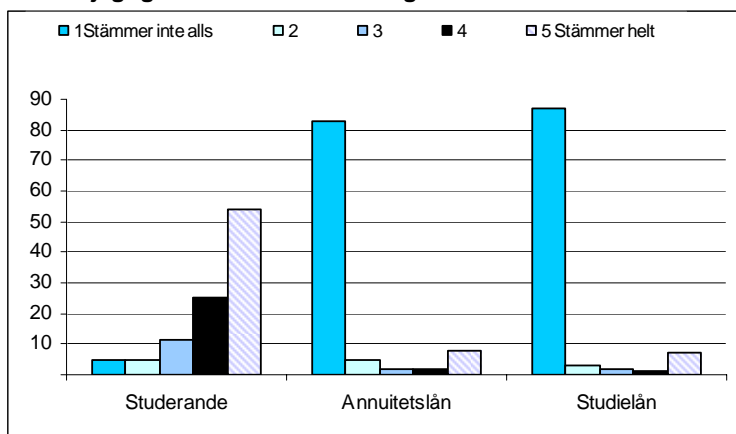

Det är exakt lika stora andelar i båda grupperna av återbetalare som instämmer helt eller delvis i att de gärna betalar tillbaka lånet – 35 respektive 23 procent. Även andelarna som inte alls instämmer är lika stora.

Av dem som studerat på grundskole- eller gymnasienivå är andelen som instämmer helt i påståendet högre bland återbetalarna av annuitetslån (40 procent) än bland återbetalarna av studielån (32 procent). Bland dem som har studerat på eftergymnasial nivå är andelen som instämmer helt däremot något högre bland återbetalarna av studielån jämfört med dem som betalar på ett annuitetslån – 35 procent jämfört med 33 procent. Skillnaderna kan bero på att det kan kännas mer betungande att under lång tid betala på ett lån för studier på grundskole- eller gymnasienivå. Däremot kan det kännas bättre att betala för eftergymnasiala studier som i många fall kan ha lett till ett arbete med bättre inkomster.

Det är en något högre andel av annuitetslånets återbetalare som har valt något av de två negativa svarsalternativen. Hälften av återbetalarna med annuitetslån som helt tagit avstånd från påståendet att de gärna betalar tillbaka lånet har även instämt helt i att de ångrar att de har studerat med lån. Motsvarande andel bland återbetalarna av studielån är 21 procent.

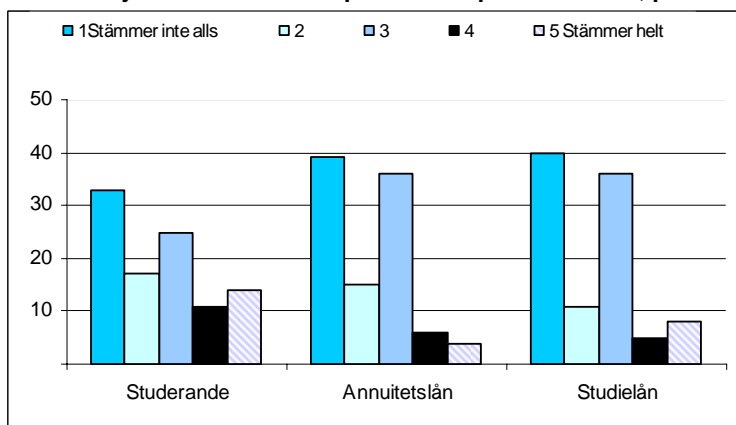
Diagram 6.12 Jag kommer att försöka betala tillbaka mitt "studielån" så fort som möjligt genom extra inbetalningar när min ekonomi tillåter det¹, procent

¹ I enkäten till återbetalarna var frågan formulerad: ”Jag har gjort extra inbetalningar på mitt ”studielån” för att fortare bli av med det”.

Majoriteten av dem som studerar med annuitetslån har goda ambitioner när det gäller att försöka betala tillbaka sitt lån så fort som möjligt, 54 procent av dem har instämt helt i detta påstående. Av dem som är återbetalare instämmer endast 8 respektive 7 procent att de faktiskt har gjort extra inbetalningar. Detta kan ses som ett tecken på hur verkligheten sätter gränser för låntagarens handlingsutrymme även om intentionerna är goda. Det kan också vara ett uttryck för en insikt om att CSN-lånet är relativt förmånligt och att det kan vara mer lönande att använda sina pengar till andra investeringar. En del av skillnaden mellan de studerande och de som är återbetalare kan också förklaras av att vissa låntagare redan har slutbetalat sina lån genom förtida inbetalningar och därför inte finns med bland de återbetalningsskyldiga. En tidigare studie visar att det är relativt vanligt att främst återbetalare med små studieskulder slutbetalar sitt lån innan de hinner bli återbetalningsskyldiga eller kort efter att de har blivit det.⁵⁰ De som har gjort detta har alltså redan försvunnit ur återbetalningssystemet och deras åsikter fångas därför inte i enkätundersökningen.

Diagram 6.13 Jag skulle betala på "studielånet" om jag en månad skulle behöva välja mellan att betala på det eller på ett banklån, procent

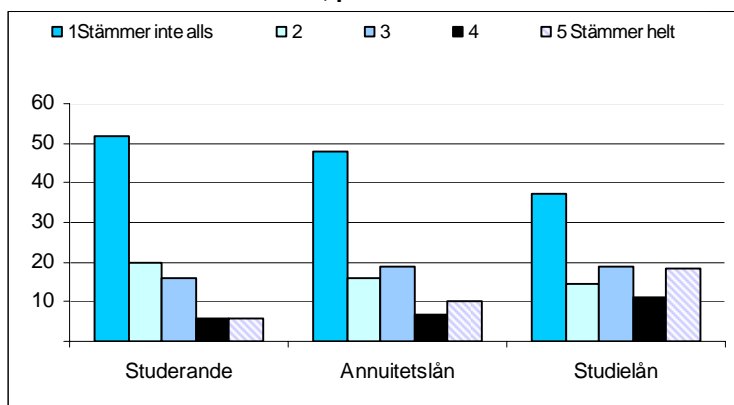
Av de studerande har 43 procent svarat ”Vet inte/ingen åsikt”. I diagrammet redovisas andelen av samtliga studerande som har redovisat en åsikt i frågan exklusive ”Vet inte/ingen åsikt”.

Resultatet visar tydligt att låntagarna inte jämför lån för studier med banklån när det gäller hur viktiga de är att betala. De studerande har dock en något mer positiv attityd till att betala på studielånet, vilket kanske beror på att detta är mer av en hypotetisk fråga för dem i nuläget. På kort sikt är det dyrare att låta bli att betala på CSN-lånet eftersom det redan efter fem dagar

⁵⁰ CSN (2009a).

påförs en påminnelseavgift på 200 kronor. Vad som gör att fler ändå skulle välja att betala banklånet är okänt, men frågan är intressant och skulle behöva utredas vidare.

Diagram 6.14 Jag bryr mig inte om ifall jag kommer att hinna betala tillbaka hela mitt "studielån", procent

Av de studenter har 9 procent svarat "Vet inte/ingen åsikt". I diagrammet redovisas andelen av samtliga studenter som har redovisat en åsikt i frågan exklusive "Vet inte/ingen åsikt".

Det är nästan en dubbelt så stor andel av återbetalarna av studielån jämfört med återbetalarna av annuitetslån som instämmer helt i påståendet att de inte bryr sig om ifall de kommer att hinna betala tillbaka hela sitt lån. Jämfört med de studenter är andelen tre gånger så stor bland återbetalarna av studielån. De studenter är alltså de som oftast tar helt avstånd från påståendet. I detta diagram redovisas återbetalarna med studielån exklusive dem som även har studerat med annuitetslån. Om dessa inkluderas blir skillnaden att andelen som helt tar avstånd från påståendet ökar till 40 procent och alternativ 3 och 4 minskar med 1 procentenhet vardera. Detta talar kanske för att låntagare med annuitetslån har en något högre återbetalningsvilja än låntagare med studielån vilket även kan vara en effekt av lånen befinner sig i olika skeden inom respektive låns livscykel.

Tabell 6.7 Jag tror att jag kommer att hinna betala tillbaka hela mitt "studielån", procent

	1 Stämmer inte alls	2	3	4	5 Stämmer helt
Återbetalare av annuitetslån	5	2	9	15	69
Återbetalare av studielån	16	9	13	13	49

Det är en betydligt högre andel av återbetalarna av annuitetslån som tror att de kommer att hinna betala tillbaka sitt lån jämfört med återbetalarna av studielån. Andelen som svarat "Stämmer inte alls" är drygt tre gånger så hög bland återbetalarna av studielån. Kvinnor äldre än 34 år är överrepresenterade bland återbetalarna av studielån som inte tror att de kommer att hinna betala tillbaka hela sitt lån. Även resultatet på denna fråga har förmodligen påverkats av att lånen befinner sig i olika faser inom respektive låns livscykel, vilket bland annat innebär att många låntagare med studielån redan har slutbetalat sin studieskuld.

Tabell 6.8 Jag ångrar att jag studerade med "studielån", procent

	1 Stämmer inte alls	2	3	4	5 Stämmer helt
Återbetalare av annuitetslån	58	10	18	7	7
Återbetalare av studielån	59	8	12	10	11

Andelen som instämmer i påståendet att de ångrar att de studerade med studielån är något högre bland dem som studerade med studielån. Andelen som inte ångrar sig är dock ungefär lika hög i de båda grupperna av återbetalare.

Av dem som instämt helt i att de ångrar att de studerade med lån finns det en överrepresentation av kvinnor, personer som studerat på grundskole- och gymnasienivå samt personer som är beviljade nedsättning av årsbeloppet. Detta gäller både låntagare med annuitetslån och studielån. Bland återbetalarna av annuitetslån är också personer i åldersgruppen över 35 år överrepresenterade samt återbetalare med låga skulder.

Årsbeloppet är lagom men flexibiliteten kunde vara större

Alla tre grupperna av låntagare fick ta ställning till ett antal påståenden om regelverket kring återbetalningen av lånet. Påståendena rörde bland annat årsbeloppets storlek och längden på återbetalningstiden.

Tabell 6.9 Jag skulle hellre betala ett lägre belopp per år och ha längre återbetalningstid än att betala enligt nuvarande regler, procent

	1 Stämmer inte alls	2	3	4	5 Stämmer helt	Vet inte/ ingen åsikt
Studering med annuitetslån	16	8	14	11	19	33
Återbetalare av annuitetslån	31	13	20	10	25	- ¹
Återbetalare av studielån	31	15	25	13	17	- ¹

¹ Detta svarsalternativ saknades i enkäten till återbetalarna.

Bland de studerande är det en viss övervikt för att vilja betala ett lägre belopp per år och hålla på längre med återbetalningen. Det är dock en hög andel av studerande med annuitetslån som valt svarsalternativet "Vet inte/ingen åsikt". Det innebär att de inte tar ställning till årsbeloppets storlek och återbetalningstidens längd. Det kan bero på att många studerande inte vet hur stort deras årsbelopp kommer att bli när de ska börja betala tillbaka på lånet. I enkäten till återbetalarna fanns inte detta "vet-ej-alternativet" med eftersom de antogs ha bättre förutsättningar att kunna ta ställning i frågan.

I de två grupperna av återbetalare är andelarna som tar avstånd från påståendet högre än andelarna som tar ställning för påståendet. Det innebär att de flesta inte skulle vilja förlänga återbetalningstiden.

Tabell 6.10 Jag betalar hellre ett högre belopp per år och har kortare återbetalningstid än att betala enligt nuvarande regler, procent

	1 Stämmer inte alls	2	3	4	5 Stämmer helt	Vet inte/ ingen åsikt
Studering med annuitetslån	27	11	15	7	7	32
Återbetalare av annuitetslån	46	14	25	8	7	- ¹
Återbetalare av studielån	33	19	27	12	9	- ¹

¹ Detta svarsalternativ saknades i enkäten till återbetalarna.

Även när det gäller påståendet om högre årsbelopp och kortare återbetalningstid är det en hög andel av dem som studerar som har valt svarsalternativet "Vet inte/ingen åsikt". Till viss del kan också frågans formulering ha inverkat på svaren då det inte framgår av påståendet hur mycket högre beloppet i så fall skulle kunna vara. Av dem som har svarat tar större delen avstånd från påståendet.

Bland återbetalarna tar majoriteten i båda grupperna avstånd från att betala ett högre belopp och därmed få kortare återbetalningstid. Andelen som inte instämmer är lägre bland återbetalarna av studielån. Det kan bero på att återbetalningen av studielån baseras på återbetalarens årsinkomst vilket inte är fallet för annuitetslånet. Återbetalarna av studielån är också äldre och befinner sig därmed i större utsträckning i en annan livssituation än de som betalar på annuitetslånet. De har exempelvis ofta arbetat längre och därmed fått högre inkomster och de har i större utsträckning perioden med familjebildning och allt vad det innebär bakom sig.

Årsbeloppet i annuitetslånet verkar vara ganska väl avvägt

Återbetalarna fick också ta ställning till två påståenden om storleken på det belopp de betalar tillbaka årligen på sitt lån.

Tabell 6.11 Jag betalar årligen på mitt studielån med ett belopp som är för högt i förhållande till mina inkomster, procent

	1 Stämmer inte alls	2	3	4	5 Stämmer helt
Återbetalare av annuitetslån	31	16	22	12	18
Återbetalare av studielån	43	18	20	8	10

De som betalar på ett annuitetslån instämmer oftare helt i att de årligen betalar ett belopp som är för högt i förhållande till sin inkomst, jämfört med dem som betalar på ett studielån. Det är ändå en minoritet av återbetalarna av annuitetslån som anser att årsbeloppet är för högt. Detsamma gäller för återbetalarna av studielån.

Tabell 6.12 Jag skulle egentligen kunna betala ett högre belopp per år än vad jag gör nu, procent

	1 Stämmer inte alls	2	3	4	5 Stämmer helt
Återbetalare av annuitetslån	47	16	20	10	8
Återbetalare av studielån	36	17	19	14	13

Det är följdenligt en högre andel av återbetalarna av studielån än av annuitetslån som instämmer i att de skulle kunna betala ett högre belopp per år än vad de gör nu. Sammantaget verkar annuitetslånets nivå på årsbeloppet ändå vara ganska väl avvägd för att lånet ska bli återbetalt utan att återbetalningen ska vara alltför betungande för låntagaren.

Majoriteten av låntagarna kan tänka sig större flexibilitet i återbetalning av lånet

I enkäten fanns också ett påstående om ökad flexibilitet i återbetalningen av lånet utifrån den enskildes livssituation. I det norska återbetalningssystemet för studielån finns exempelvis en sådan möjlighet. Återbetalningen sker där kvartalsvis och den återbetalningsskyldige kan ansöka om halv nedsättning av kvartalsbeloppet i sammanlagt sex år (24 återbetalningstillfällen) eller hel nedsättning av beloppet i sammanlagt tre år (12 återbetalningstillfällen). Den återbetalningsskyldige behöver inte ange något skäl för att få avgiftsnedsättning. Återbetalningstiden förlängs när återbetalaren nyttjar denna förmån, om inte den återbetalningsskyldige väljer att betala högre belopp under andra perioder av den återstående återbetalningstiden.⁵¹ Under 2009 nyttjade 17 procent av de norska återbetalarna möjligheten till avgiftsnedsättning.⁵²

Tabell 6.13 Jag tycker att återbetalningen borde vara mer flexibel t.ex. när det gäller hur mycket jag vill amortera på lånet under olika perioder i livet, procent

	1 Stämmer inte alls	2	3	4	5 Stämmer helt	Vet inte/ingen åsikt
Studerande med annuitetslån	1	1	8	21	59	9
Återbetalare av annuitetslån	6	7	18	24	46	– ¹
Återbetalare av studielån	5	2	17	26	48	– ¹

¹ Detta svarsalternativ saknades i enkäten till återbetalarna.

Majoriteten instämmer helt eller delvis i att återbetalningen av lånet borde vara mer flexibel. Andelen är högst bland dem som studerar med annuitetslån och lägst bland de som betalar på ett annuitetslån. Även andelen som tar helt eller delvis avstånd från påståendet är högst bland återbetalarna av annuitetslån.

⁵¹ Lånekassen (2010).

⁵² Lånekassen (2010).

I alla tre låntagargrupperna är det en högre andel av kvinnorna som är 25 år eller äldre som anser att återbetalningen borde vara mer flexibel jämfört med männen i samma ålder. Däremot är det ingen skillnad mellan könen bland dem som studerar med annuitetslånet och är under 25 år. Åsiktsskillnaden mellan männen och kvinnorna som är äldre kan ha ett samband med att kvinnor i större utsträckning än män går ner i inkomst när de får barn.⁵³ De kan därför ha ett större behov av att periodvis kunna minska sina utgifter för lånet.

6.7 Diskussion och slutsatser

På en övergripande nivå har majoriteten av låntagarna en övervägande positiv attityd till studiestödet och återbetalningen av lånen. De flesta instämmer i att Sverige har ett generöst studiestödssystem, att det är bra att statens kostnader hålls nere genom att en del av stödet är ett lån och att det är viktigt att lånen betalas tillbaka till staten.

Men det finns också de som är av en annan uppfattning. Omkring en fjärdedel av låntagarna med annuitetslån tar inte ställning för att det är viktigt att lånen betalas tillbaka. Det finns också minoriteter som anser att studielånet borde vara ett bidrag i stället för lån och att lånet är en skuldfälla som de ångrar att de studerade med. Denna inställning verkar vara mer utbredd inom studielånet, vilket delvis kan vara en effekt av studielånet befinner sig längre fram i sin livscykel, men den förekommer även bland låntagare med annuitetslån. Det kan vara faktorer som den enskilde inte råar över, exempelvis sjukdom eller långvarig arbetslöshet, som gör att utbildningen inte fick planerad effekt på ekonomin och livsbetingelserna. För denna grupp är trygghetsreglerna viktiga.

Det är främst de som studerar på grundskole- och gymnasienivå som anser att lånet borde vara ett bidrag. Denna grupp har också en högre andel som känner stress av att skulden växer under utbildningstiden. De oroar sig även mer för att inte hinna betala tillbaka lånet, jämfört med studerande på eftergymnasial nivå.

Mindre än fyra av tio anser att det går bra eller ganska bra att bedöma hur stor deras studieskulden kommer att bli beroende på hur de väljer att studera. Det kan bero på att intresset för att sätta sig in i återbetalningsreglerna inte är så stort i gruppen som helhet. Det är bara en dryg fjärdedel som svarar att de åtminstone delvis har tagit reda på vad som gäller för återbetalningen av lånet. Av dem som har gjort detta upplever drygt hälften att det går bra att bedöma hur stor studieskulden kommer att bli. En slutsats är att det kan finnas anledning att se över informationen om reglerna för återbetalning och fundera över hur denna information ska nå ut till fler låntagare medan de befinner sig i studier.

Annuitetslånets syfte verkar ha uppnåtts i så måtto att de studerande verkar vara väl medvetna om att lånet är ett lån som ska betalas tillbaka. Det är ytterst få som påstår att de lånar mer än vad de behöver, andelen är betydligt lägre än vad den är bland låntagarna med studielån. Detta verkar ändå inte begränsa dem som tar lån i deras studieplaner. Det är endast 5–10 procent av dem som instämmer i att de har valt en kortare utbildning för att de inte vill låna så mycket. Det är också en betydligt högre andel av dem som betalar på ett annuitetslån som tror att de kommer att hinna betala tillbaka hela sitt lån jämfört med återbetalarna av studielån.

Majoriteten av återbetalarna tar avstånd från påståendet att det årsbelopp de betalar är för högt i förhållande till sina inkomster. Andelen som instämmer i att de skulle kunna betala ett högre belopp årligen är 18 procent. Det årsbelopp som ska betalas verkar således vara ganska väl avvägt när det gäller annuitetslånet. Låntagarna kan dock tänka sig en större flexibilitet i återbetalningen av lånet när det gäller exempelvis hur mycket de vill amortera på lånet under olika perioder i livet.

⁵³ Enligt SCB:s rapport *På tal om kvinnor och män 2010* (SCB [2010b]) tar män endast ut 22 procent av föräldradagarna och kvinnor som har barn under 17 år arbetar deltid i betydligt större utsträckning än män som befinner sig i samma livssituation.

7 Annuitetslånet - skillnader mellan kvinnor och män

7.1 Inledning

Kvinnor som är återbetalningsskyldiga för annuitetslån har de senaste åren haft en högre genomsnittlig skuld än männen. Under 2009 var kvinnornas medelskuld 119 239 kronor, att jämföra med männens 116 970 kronor.

Inkomstskillnaden mellan de kvinnor och män som är återbetalningsskyldiga för annuitetslån har kontinuerligt ökat från och med inkomståret 2004. Under 2008 utgjorde kvinnornas medelinkomst 87 procent av männens.⁵⁴

Under 2009 genomförde CSN en studie av inkomstskillnader mellan könen bland låntagarna. Resultatet visade bland annat att inkomstskillnaden ökar med stigande ålder och att kvinnor respektive män i stor utsträckning väljer en traditionellt könsbunden inriktning på sina studier. Vidare tydde resultatet på att en längre könsneutral utbildning tycks vara det mest ekonomiskt gynnsamma valet för kvinnorna.

Studien omfattade samtliga tre lånesystem – studiemedel, studielån respektive annuitetslån och var begränsad till analys av registerdata. Därmed fattades en hel del faktorer som kan tänkas ha inverkan på inkomstskillnaderna mellan könen, som till exempel sysselsättning, arbetets omfattning, familjesituation med mera.⁵⁵

Syftet med detta kapitel är att analysera skillnader mellan kvinnor och män bland låntagare som är återbetalningsskyldiga för annuitetslån.

7.2 Samhällsutvecklingen

Traditionsbundna utbildnings- och yrkesval

Statistik från Skolverket visar att ungdomar i stor utsträckning väljer traditionellt kvinnliga respektive manliga studieinriktningar redan i gymnasiet. Bland dem som avslutade gymnasiet 2009 fanns en klar överrepresentation av kvinnor på gymnasieprogrammen hantverk, omvårdnad respektive barn- och fritid. De minst jämställda programmen var dock el- respektive energiprogrammen, där en mycket liten andel av de studerande var kvinnor. Mest jämställt var naturvetenskapsprogrammet.⁵⁶

SCB:s yrkesregister visar att kvinnor och män väljer helt olika yrken. Av statistiken över de 30 vanligaste yrkena under 2008 framgår att den kvinnliga överrepresentationen var särskilt tydlig inom yrkesgrupperna undersköterskor/sjukvårdsbiträden respektive grundskollärare. Minst jämställt var det bland byggnadsträarbetare/inredningssnickare, där bara några få procent var kvinnor. Mest jämställt var det bland universitets- och högskollärare.⁵⁷

Många har ett arbete som inte helt överensstämmer med examen

Enligt SCB saknar en stor andel av de högutbildade ett arbete som överensstämmer med examen. Utbildade inom humaniora, natur-, språk- respektive statsvetenskap har en relativt låg andel arbetande inom examensområdet.

⁵⁴ CSN (2010d).

⁵⁵ CSN (2009b).

⁵⁶ SCB (2010b).

⁵⁷ SCB (2010b).

Av dem som hade ett arbete utanför sitt examensområde uppgav majoriteten att de var överkvalificerade för sina arbetsuppgifter. De hade också i stor utsträckning en lägre arbetsinkomst jämfört med dem som hade ett arbete inom sitt examensområde. Trots detta var flertalet nöjda med sitt arbete.⁵⁸

Samma yrke men olika lön

Av Medlingsinstitutets statistik över medellönen i de tio vanligaste yrkesgrupperna under 2008 framgår att den högsta medellönen bland kvinnorna fanns inom yrkesgruppen dataspecialister. Där var medellönen 35 600 kronor per månad. Männerna i samma yrkesgrupp tjänade i genomsnitt 3 000 kronor mer.

Lägst medellön bland kvinnorna hade de som arbetade som byggnadshantverkare, det vill säga inom den minst jämställda yrkesgruppen enligt SCB:s yrkesregister. Dessa kvinnor tjänade knappt 21 000 kronor per månad, medan männen fick 24 500 kronor.

Den lägsta medellönen bland männen fanns bland vård- och omsorgspersonal, 21 400 kronor per månad. Kvinnorna i samma yrkesgrupp tjänade i genomsnitt 400 kronor mindre. Denna yrkesgrupp hade minst löneskillnader av de tio yrkesgrupper som statistiken omfattade.

De högst betalda männen återfinns i yrkesgruppen företagsekonomer/marknadsförare och personaltjänstemän. Medellönen var där 42 900 kronor. Kvinnorna i samma yrkesgrupp tjänade 33 900 kronor per månad.⁵⁹ Det ska påpekas att en del av skillnaderna kan förklaras med lönepåverkande faktorer som inte beror på kön – det vill säga yrke, utbildning, ålder samt arbetets omfattning. Inom en del av de yrkesgrupper som nämnts finns ett stort antal olika yrken med särskilda utbildningskrav.

Medel- och medianinkomsten varierar för olika grupper

Medelinkomsten för heltidsanställda varierar med åldersgrupp och kön.

Tabell 7.1 Medelinkomst för året, fördelat på åldersgrupp och kön, kronor, 2008¹

	Kvinnor	Män	Skillnad mellan könen
20–24 år	228 200	265 900	37 700
25–34 år	281 400	339 400	58 000
35–44 år	316 300	401 300	85 000
45–54 år	319 400	414 100	94 700
55–64 år	326 400	392 200	65 800

¹ Källa: SCB

I medelinkomsten ingår löneinkomst, företagarkomst, sjukpenning, föräldrapenning samt ersättning för militär utbildning och tjänstgöring inom totalförsvaret. Skillnaden mellan kvinnors och mäns medelinkomst är störst i åldersgruppen 45–54 år.

De sociala ersättningarna och bidragen ökade under 2009

Sedan 2008 finns en trend som innebär ökade sociala ersättningar och bidrag. Efter en nedgång under perioden 2004 till 2008 ökade antalet personer som försörjs med sjukpenning, sjuk- och aktivitetsersättning, ersättning vid arbetslöshet samt ekonomiskt bistånd under 2009.⁶⁰ Enligt SCB är var åttonde person i arbetsför ålder beroende av bidrag i någon form, beaktande att minst hälften av nettoinkomsten består av arbetsmarknadsstöd, sjukpenning, sjuk- och aktivitetsersättning, bostadsbidrag eller ekonomiskt bistånd.

⁵⁸ SCB (2009a)

⁵⁹ SCB (2009a)

⁶⁰ SCB (2010a)

I Sverige är var sjätte person född i ett annat land, men bland arbetslösa och långvarigt sjuka är var tredje person utlandsfödd.⁶¹

Stora skillnader i arbetskraftstillhörighet och vård av barn

Det fanns stora skillnader mellan kvinnor och män i fördelningen på arbetskraftstillhörighet under 2009.

Tabell 7.2 Arbetskraftstillhörighet, fördelat på kön, procent, 2009¹

	Kvinnor	Män
Heltidsarbete	52	72
Deltidsarbete	24	10
Arbetslöshet	5	6
Ej i arbetskraften	19	12

¹ SCB (2010b)

Försäkringskassan redovisar hur uttagen andel i föräldrapenning respektive tillfällig föräldrapenning är fördelad mellan könen.

Tabell 7.3 Vård av barn, fördelat på kön, procent, 2009¹

	Kvinnor	Män
Föräldrapenning	78	22
Tillfällig föräldrapenning	65	35

¹ SCB (2010b)

Männen tog under 2009 ut en avsevärt mindre andel av antalet utbetalda dagar med föräldrapenning respektive tillfällig föräldrapenning, jämfört med kvinnorna.

Tillvägagångssätt, avgränsning och urval i undersökningen

I den första delen av detta kapitel görs en kortare registeranalys av en specifik grupp låntagare med annuitetslån.

- Låntagaren ska inte ha någon annan lånetyp än annuitetslån.
- Återbetalningsskyldigheten ska ha uppstått under åren 2003–2006.
- Inget studiestöd ska ha betalats ut efter att återbetalningsskyldigheten har uppstått.
- Det ska finnas en kvarvarande skuld på annuitetslånet den 31 juli 2010.
- Låntagaren ska vara folkbokförd och bosatt i Sverige.
- Någon folkbokföringssekretess får inte finnas.

Den andra delen av kapitlet – huvudstudien – är en enkätundersökning som bygger på samma population. Ett slumpmässigt urval gjordes.

Ytterligare uppgifter om undersökningen finns i bilaga 1.

7.3 Analys av populationen - registerstudie

Kvinnor studerar i högre åldrar och under längre tid än män

Registerstudien omfattar 54 022 låntagare som blev återbetalningsskyldiga under åren 2003-2006. Dessa låntagare har enbart annuitetslån och påbörjade därmed sina studier tidigast höstterminen 2001. Av dessa är 29 175 kvinnor (54 procent) och 24 847 män (46 procent).

⁶¹ SCB (2009b)

Tabell 7.4 Åldersgrupp, procent, 2010

	Kvinnor	Män
29 år eller yngre	38	41
30–39 år	41	45
40–49 år	16	11
50 år eller äldre	5	3

Kvinnorna har större andelar än männen i de högre åldersgrupperna och mindre andelar i de lägre. Detta beror dels på att kvinnorna, i större utsträckning än männen, studerar i högre åldrar och dels på att deras studietid ofta är längre. Kvinnorna i populationen har en medelålder på 34 år och männens medelålder är 33 år.

Andelen kvinnor har ökat för varje år. Bland dem som blev återbetalningsskyldiga 2003 var andelen kvinnor 48 procent. Motsvarande andel bland dem som blev återbetalningsskyldiga 2006 var 57 procent. Detta kan förklaras med att kvinnor som grupp har längre studietid än män. De låntagare i populationen som blev återbetalningsskyldiga 2003 hade studerat i högst tre terminer med lån.

Kvinnorna har högre skuld än männen direkt efter avslutade studier

CSN:s officiella statistik redovisar låntagarnas skuldstorlek oavsett tidpunkt för återbetalningsskyldighet. I detta material fokuseras hur stor skuld låntagaren hade när han eller hon blev återbetalningsskyldig.

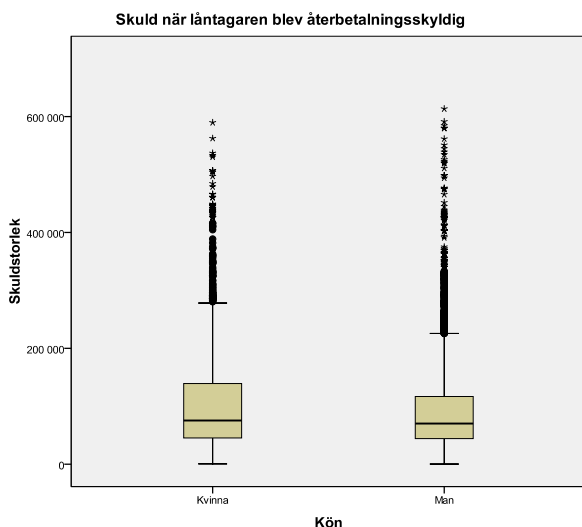
Tabell 7.5 Skuldstorlek när låntagaren blev återbetalningsskyldig, procent, 2003–2006

Skuldstorlek	Kvinnor (%)	Män (%)
Upp till 9 999 kr	2	3
10 000–49 999 kr	32	36
50 000–99 999 kr	30	32
100 000–149 999 kr	20	18
150 000–199 999 kr	13	9
200 000 kr eller mer	3	2

Bland såväl kvinnorna som männen gäller att majoriteten i populationen hade en skuld som var lägre än 100 000 kronor när de blev återbetalningsskyldiga. Fördelningen på skuldstorlek visar att en större andel av de kvinnliga låntagarna återfinns i de högre skuldintervallen. Detta tydliggör att kvinnorna som grupp har längre studietid än männen, vilket resulterar i en högre skuldsättning.

Kvinnornas medelskuld när återbetalningsskyldigheten inträdde var 90 800 kr, att jämföra med männens 82 900 kr. Även skillnaden i medianskuld är relativt liten mellan könen (75 300 kronor för populationens kvinnor och 70 000 kronor för männen). Däremot finns en tydlig skillnad i datamaterialet när det gäller fördelningen av skuldstorlek.

Diagram 9.1 Skuldstorlek när låntagaren blev återbetalningsskyldig, kronor, 2003–2006

Strecket i mitten av ”lådan” är medianen och lådans topp- och botten är den nedre respektive den övre kvartilen. Detta innebär att 50 procent av observationerna befinner sig i lådan. Som framgår är ”lådan” för männen mindre, vilket innebär att fördelningen av skuldstorlek är mer koncentrerad för denna grupp.

Utbildningsnivå och skolform – många likheter och få men tydliga skillnader

Längre studietid och högre skuldsättning beror ofta på att låntagaren läst på såväl gymnasial- som eftergymnasial nivå. Av tabellen framgår fördelningen på olika utbildningsnivåer/skolformer och kombinationer av dessa.

Tabell 7.6 Utbildningsnivå/skolform, procent¹

Utbildningsnivå	Kvinnor (%)	Män (%)
Enbart grundskolenivå	1	2
Grundskole- och gymnasienivå	5	5
Enbart gymnasienivå	31	31
Gymnasienivå och eftergymnasial nivå (utom högskola/universitet)	3	3
Enbart eftergymnasial nivå (utom högskola/universitet)	11	17
Gymnasienivå och högskola/universitet	6	6
Enbart högskola/universitet	39	33
Övriga kombinationer	4	3

¹ Med ”eftergymnasial nivå utom högskola/universitet” avses svenska eftergymnasiala utbildningar (avdelning B1 i bilagan till studiestödsförordningen) som inte regleras av högskoleförordningen.

Den största andelen av såväl kvinnorna som männen har studerat enbart på nivån högskola/universitet, följt av enbart på gymnasienivå. Skillnaderna mellan könen är tydliga bland dem som studerat enbart på eftergymnasial nivå respektive enbart vid högskola. I övrigt är skillnaderna mycket små eller obefintliga.

Majoriteten av de kvinnor och män som studerat enbart på grundskolenivå hade en skuld på mellan 10 000 och 50 000 kronor när de blev återbetalningsskyldiga – 74 procent av kvinnorna

respektive 73 procent av männen. Även bland dem som studerade enbart på gymnasienivå återfanns den största andelen av kvinnorna respektive männen i detta skuldintervall.

För övriga utbildningsnivåer – utom enbart högskola/universitet respektive övriga kombinationer – var det vanligast med en skuld på mellan 50 000 och 100 000 kronor för dem som blev återbetalningsskyldiga. De som studerat enbart vid högskola/universitet eller finns i gruppen övriga kombinationer hade en skuld i intervallet 100 000–149 999 kronor när de blev återbetalningsskyldiga. Dock finns en större spridning på såväl högre som lägre skuldintervall för dem som studerat enbart vid högskola/universitet, jämfört med övriga utbildningsnivåer.

Låg betalningsförmåga⁶² – männens andel är större än kvinnornas

Skulden har ökat i stället för minskat för var tionde person i populationen. En anledning till att skulden ökade utan att ytterligare studiestöd betalades ut är att låntagaren beviljats nedsättning av årsbeloppet.

Som framgår av resultatet i kapitel 5 är kvinnorna något överrepresenterade bland dem som får nedsättning av årsbeloppet. Dessutom får kvinnorna som grupp nedsättning med ett större belopp än männen. Det är vanligare att yngre låntagare får nedsättning eftersom de oftast har lägre inkomster än äldre låntagare.

En annan anledning till att skulden ökar är att låntagaren fått betalningsproblem men ändå inte ansöker om nedsättning. Dessa låntagare hamnar förr eller senare hos Kronofogden. Som kapitel 5 visar är männen överrepresenterade bland de låntagare med betalningsproblem som skulle vara berättigade till nedsättning, men inte ansökt om det. Därutöver finns ett samband mellan utbildningsnivå och betalningsproblem.

Tabell 7.7 Låg betalningsförmåga, fördelat på utbildningsnivå/skolform, procent

Utbildningsnivå	Kvinnor (%)	Män (%)
Enbart grundskolenivå	64	67
Grundskole- och gymnasienivå	32	38
Enbart gymnasienivå	14	20
Gymnasienivå och eftergymnasial nivå (utom högskola/universitet)	8	7
Enbart eftergymnasial nivå (utom högskola/universitet)	2	3
Gymnasienivå och högskola/universitet	4	4
Enbart högskola/universitet	1	2
Övriga kombinationer	6	4

Sambandet mellan låg betalningsförmåga och utbildningsnivå och skolform är tydligt, vilket även är ett resultat som framkom i kapitel 3 och 6. I de flesta fall är andelen med låg betalningsförmåga större bland männen än bland kvinnorna, oavsett utbildningsnivå och skolform. Den låga betalningsförmågan tycks dock avta med tiden. I gruppen med låg betalningsförmåga blev var tredje låntagare återbetalningsskyldig 2006. Andelarna är lägre ju fler år låntagarna varit återbetalningsskyldiga. En omständighet som kan förklara detta är svårigheten att komma in på arbetsmarknaden och få stadiga inkomster direkt efter att studierna avslutats. Detta gäller kanske framför allt männen eftersom de som grupp har kortare studietid och är yngre än kvinnorna när de blir återbetalningsskyldiga.

⁶² Låg betalningsförmåga definieras här som att skulden har ökat i stället för minskat trots att inget ytterligare studiestöd har betalats ut sedan låntagaren blev återbetalningsskyldig.

7.4 Analys av urvalet - enkätundersökning

Urvalsundersökningen omfattar 363 låntagare som besvarat en särskild enkätundersökning. Av dessa personer är 195 kvinnor (54 procent) och 168 män (46 procent), vilket innebär att könsfördelningen exakt överensstämmer med populationen.

Även när det gäller övriga viktiga variabler – låntagarnas medelålder och skuldens storlek – är överensstämmelsen mellan urvalet och populationen god. Yngre låntagare upp till 29 år liksom de som studerat på lägre utbildningsnivåer har dock mindre representation bland dem som svarat på enkäten än i populationen som helhet. Medel- och medianskulden är högre bland dem som besvarat enkäten än i populationen.

Redovisningen bygger på enkätens frågor. I några fall har dock svarsalternativ grupperats eller presenterats på ett något annorlunda sätt än frågan var formulerad. Viss sekundärdata som hämtats ur CSN:s dataregister redovisas också.

Var fjärde låntagare är småbarnsförälder

Låntagarnas familje- och boendesituation antas ha stor inverkan på hur de upplever att återbetalningen av annuitetslånet påverkar deras ekonomi (som redovisas längre fram i avsnittet).

Tabell 7.8 Familjesituation/boende, procent

	Kvinnor (%)	Män (%)
Bor ensam	12	16
Bor tillsammans med egna barn som är under 22 år	7	6
Make/maka/sambo	22	28
Make/maka/sambo samt egna eller partners barn som är under 22 år	55	45
Annan situation ¹	4	5

¹ Som exempel på "annan situation" kan nämnas att låntagaren bor hos föräldrarna, med make/maka/sambo och vuxna barn, bor med barn på helger, med kompis eller i kollektiv.

Majoriteten av kvinnorna liksom den största andelen av de män som besvarat enkäten är gifta eller sambo och bor tillsammans med barn under 22 år. Andelarnas storlek skiljer sig ganska mycket åt mellan könen för tre av de fem svarsalternativen.

Tabell 7.9 Barnens ålder, procent

	Kvinnor (%)	Män (%)
5 år eller yngre	39	42
6–12 år	24	14
13–18 år	16	5
19–21 år	7	2

På denna fråga kunde flera svarsalternativ anges

Ungefär var fjärde låntagare som besvarat enkäten har barn i åldern 0–5 år. Skillnaden mellan könen är minst avseende barn i den yngsta åldersgruppen. Övriga skillnader tydliggör det faktum att kvinnor, i större utsträckning än män, studerar i högre ålder.

Små skillnader avseende invandring

Första generationens invandrare kan tänkas ha svårare att komma in på arbetsmarknaden trots högre utbildning.

Tabell 7.10 Invandring, procent

	Kvinnor	Män
Har inte invandrat	81	80
Första generationens invandrare	9	11
Andra generationens invandrare	0	1

Bland de män som själva invandrat till Sverige har den största andelen kommit från ett land utanför Europa (6 procent av samtliga män som besvarat enkäten). Kvinnorna har lika stor andel som invandrat från ett land i Europa som ett land utanför Europa (4 procent av samtliga kvinnor som besvarat enkäten). Frågan om invandring hade relativt stort bortfall. Omkring 10 procent av låntagarna har inte svarat på frågan om de själva invandrat. Andelen som inte svarat på om föräldrarna invandrat är ännu högre. Cirka 14 respektive 12 procent har utelämnat svar på om deras mamma respektive pappa har invandrat till Sverige. Det stora bortfallet begränsar möjligheten till några djupare analyser utifrån aspekten invandring.

Föräldrarnas utbildningsnivå – påverkas männen mer?

Valet att studera på högre utbildningsnivåer liksom benägenheten att skuldsätta sig för studier antas ha ett samband med föräldrarnas utbildningsnivå.

Tabell 7.11 Föräldrarnas utbildningsnivå, procent

Utbildningsnivå	Mammas utbildningsnivå		Pappas utbildningsnivå	
	Kvinnor (%)	Män (%)	Kvinnor (%)	Män (%)
Har inte studerat	4	5	3	4
Grundskola/motsvarande	29	25	37	24
Gymnasieskola/motsvarande	38	33	28	31
Högskola/motsvarande	25	29	23	32
Vet inte eller utelämnat svar	4	8	9	9

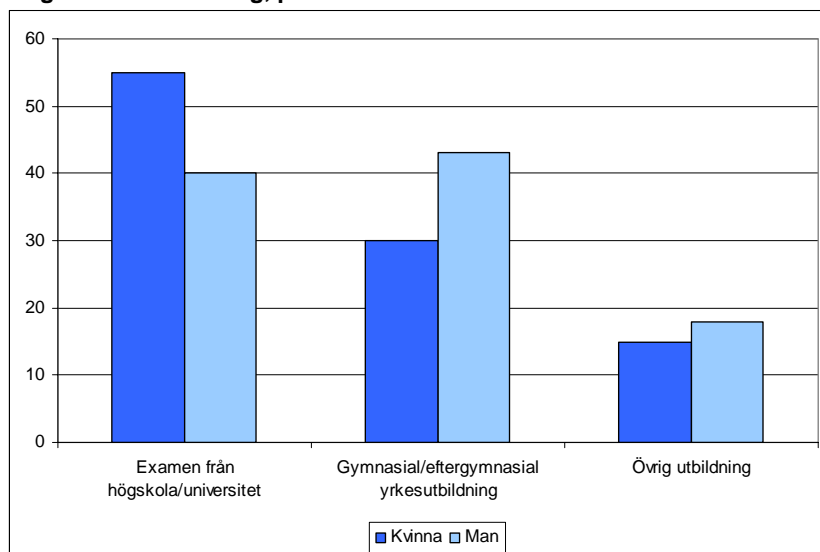
Skillnaderna mellan könen är relativt stora för samtliga svarsalternativ utom ”har inte studerat”. Kvinnorna har i högre grad än männen svarat att mammas utbildningsnivå är högst gymnasieskola/motsvarande. När det gäller pappans utbildningsnivå är skillnaderna mellan könen ännu större. Kvinnorna har en avsevärt större andel som svarat ”grundskola/motsvarande” än männen medan det motsatta gäller för svarsalternativet ”högskola/motsvarande”.

Resultatet visar en tendens att det krävs en högre utbildningsnivå hos föräldrarna för att män ska skuldsätta sig för studier.

Skillnader i valet av utbildningsform

Möjligheten att snabbt få det arbete låntagaren tänkt sig efter avslutade studier kan variera med vilken typ utbildning som valts.

Diagram 7.2 Utbildning, procent

Skillnaden mellan könen är påtaglig när det gäller utbildningsform. Majoriteten av de kvinnor som besvarat enkäten har en examen från högskola/universitet. Skillnaden mellan könen är något större bland dem med examen från högskola/universitet än bland dem med gymnasial eller eftergymnasial yrkesutbildning.

Majoriteten av såväl männen som kvinnorna med examen från högskola/universitet har läst en könsneutral studieinriktning. De vanligaste enskilda inriktningarna är ekonomi för männen och lärare för kvinnorna. Enligt SCB:s yrkesregister är grundskollärare ett av de vanligaste yrkena bland kvinnor. Andelen män som läser en traditionellt manlig högskoleutbildning är större än andelen kvinnor som läser en traditionellt kvinnlig studieinriktning.

Kvinnorna väljer en lång högskoleutbildning eller en kort yrkesutbildning – männen gör tvärtom

Den största andelen av såväl kvinnorna (35 procent) som männen (30 procent) med en examen från högskola/universitet har studerat sex terminer på denna utbildning. Medan den näst största andelen av kvinnorna uppgett att de läst sju terminer (17 procent) har den näst största andelen av männen svarat att de studerat fyra terminer (22 procent). Resultaten visar att kvinnor studerar under längre tid än män.

När det gäller dem som har en gymnasial eller eftergymnasial yrkesutbildning är skillnaderna mellan könen betydligt större. Bland männen är andelen som har gått en traditionellt manlig studieinriktning mer än tre gånger större än andelen som läst en könsneutral yrkesutbildning. Fördelningen bland kvinnorna är betydligt jämnare. Knappt hälften har en traditionellt kvinnlig studieinriktning och 40 procent har läst en könsneutral yrkesutbildning. De vanligaste enskilda studieinriktningarna är polis för männen och undersköterska för kvinnorna.

Bland dem med en gymnasial eller eftergymnasial yrkesutbildning har den största andelen av såväl kvinnorna (32 procent) som männen (36 procent) studerat fyra terminer på denna utbildning. Den näst största andelen av kvinnorna har uppgett att de läst två terminer (30 procent), att jämföra med den näst största andelen av männen (19 procent) som studerat sex terminer. Resultatet visar alltså att män studerar under längre tid än kvinnor på gymnasiala eller eftergymnasiala yrkesutbildningar.

Skillnaderna mellan kvinnliga och manliga låntagare består efter studierna

I stor utsträckning väljer, som resultatet visar, både kvinnor och män en längre utbildning som leder till ett specifikt yrke.

Tabell 7.12 Sysselsättning sedan studierna avslutades, procent

	Kvinnor	Män
Arbete	91	95
Föräldraledig	26	10
Sjukskriven	9	4
Arbetslös	20	24
Utlandsvistelse	3	4
Annan sysselsättning	5	6

På denna fråga kunde flera svarsalternativ anges

När det gäller sysselsättningen efter studierna kan de största skillnaderna mellan könen ses i alternativen ”föräldraledig” respektive ”sjukskriven” där kvinnornas andel är mer än dubbelt så stor som männens.

Männen arbetar heltid – kvinnorna arbetar deltid eller är föräldralediga

Läntagarnas sysselsättning förutsätts påverka deras ekonomiska situation.

Tabell 7.13 Huvudsaklig sysselsättning under 2010, procent

	Kvinnor (%)	Män (%)
Arbete på heltid	56	82
Arbete på deltid	12	1
Studier	1	1
Föräldraledig	15	2
Sjukskriven	4	2
Arbetslös	6	5
Annan sysselsättning	3	3
Utelämnat svar	3	4

Skillnaderna mellan könen är påtagliga. Majoriteten av männen arbetar på heltid under 2010, att jämföra medan strax över hälften av kvinnorna. Störst skillnad mellan könen finns dock för alternativen ”arbete på deltid” respektive ”föräldraledig”, där kvinnornas andel är tolv respektive nästan åtta gånger större än männens. Som exempel på ”annan sysselsättning” kan nämnas eget företag, förtidspension och säsongarbete.

Såväl kvinnornas som männens andel i heltidsarbete är högre bland läntagarna än i SCB:s statistik över arbetskraftstillhörighet. Dessa omständigheter kan framför allt förklaras med åldersstrukturen i grupperna. SCB:s statistik innefattar samtliga personer i arbetsför ålder medan gruppen som här undersöks har betydligt mindre åldersspridning.

Skillnaderna mellan könen följer dock samma mönster när det gäller heltidsarbete, deltidsarbete och arbetslöshet. I både SCB:s statistik och i denna enkätundersökning är skillnaden störst avseende andelen i deltidsarbete, något mindre vad gäller heltidsarbete och marginell avseende arbetslöshet.

Den stora andelen kvinnor i deltidsarbete respektive föräldraledighet kan förklara varför kvinnor oftare än män beviljas nedsättning av årsbeloppet (se även kapitel 5). Bland dem som besvarat enkäten hade 14 procent av kvinnorna och 10 procent av männen någon gång haft nedsättning sedan de blev återbetalningsskyldiga. De flesta av dem har dock bara haft nedsättning under något eller ett par år, oftast i början av återbetalningsskyldigheten. Några få kvinnor och män har kontinuerligt haft nedsättning av årsbeloppet i princip varje år sedan de blev återbetalningsskyldiga.

Även män tar ut föräldrapenning – men i avsevärt mindre omfattning

De inkomster och ersättningar låntagarna har antas ha inverkan på hur betungande de upplever att återbetalningen av annuitetslånet är.

Tabell 7.14 Inkomster, ersättningar och bidrag under 2010, procent

	Kvinnor (%)	Män (%)
Lön	80	90
Föräldrapenning	25	23
Sjukpenning	6	5
Aktivitetsstöd	5	4
A-kasseersättning	6	7
Barnbidrag	40	17
Bostadsbidrag	4	1
Underhållsstöd	6	0
Försörjningsstöd	2	1
Annan ersättning	5	4

På denna fråga kunde flera svarsalternativ anges

För många av alternativen är skillnaderna mellan könen relativt små. Detta gäller dock inte lön, barnbidrag och underhållsstöd. Bland männen har en större andel uppgett att de har lön under 2010, jämfört med kvinnorna. Det motsatta förhållandet gäller för barnbidrag och underhållsstöd.

Många har utelämnat svaret på frågan om de har barnbidrag. Hela 57 procent av de låntagare som besvarat enkäten har uppgett att de bor tillsammans med barn men endast 29 procent har fyllt i uppgiften om barnbidrag. Bland de kvinnor som bor tillsammans med barn har 64 procent även uppgett att de får barnbidrag. Motsvarande andel bland männen är 34 procent. Denna skillnad kan förklaras med att det i de allra flesta fall är kvinnan som är mottagare av barnbidraget.

Skillnaden mellan könen är liten när det gäller ersättning i form av föräldrapenning. Detta tyder på att en nästan lika stor andel av männen tar ut föräldrapenning någon gång under året men i avsevärt mindre omfattning än kvinnorna.

Ingen av kvinnorna och endast 4 procent av männen har svarat att de betalar underhåll för egna barn de inte bor tillsammans med. I genomsnitt betalar dessa män 1 434 kronor per månad i underhåll.

Hur väl överensstämmer arbetsuppgifterna med utbildningen?

Enligt SCB har många högutbildade ett arbete som inte helt överensstämmer med examen.

Tabell 7.15 Arbetsuppgifternas överensstämmelse med utbildningen, procent

	Examen från högskola/universitet		Gymnasial/eftergymnasial yrkesutbildning	
	Kvinnor (%)	Män (%)	Kvinnor (%)	Män (%)
Inte alls	6	7	11	17
Till viss del	10	19	19	15
Till stor del	18	20	27	20
Helt	40	31	32	38
Har ingen anställning	4	1	11	9
Utelämnat svar	22	22	0	1

I gruppen med examen från högskola/universitet har en större andel av kvinnorna, jämfört med männen, uppgett att deras arbetsuppgifter helt överensstämmer med utbildningen. Denna omständighet kan förklaras med att kvinnor i större utsträckning än männen läser yrkesinriktade högskoleutbildningar. Det motsatta förhållandet gäller i gruppen med gymnasial/eftergymnasial yrkesutbildning.

Inom båda utbildningsgrupperna har dock majoriteten av såväl kvinnorna som männen arbetsuppgifter som helt eller till stor del överensstämmer med utbildningen.

På frågan om i vilken utsträckning arbetsuppgifterna överensstämmer med utbildningen var bortfallet stort bland dem med examen från högskola/universitet. Tillförlitligheten i resultatet på denna fråga får betraktas som relativt låg på grund av det stora bortfallet.

Upplevelsen av den ekonomiska situationen – fler skillnader än likheter

Som resultatet visar finns en stor skillnad mellan könen när det gäller huvudsaklig sysselsättning under 2010. Detta antas ha stor inverkan på hur den ekonomiska situationen upplevs.

Tabell 7.16 Upplevelse av den ekonomiska situationen under 2010, procent

	Kvinnor (%)	Män (%)
Mycket bra	5	14
Bra	32	36
Ganska bra	30	26
Ganska dålig	14	12
Dålig	4	4
Mycket dålig	12	7
Utelämnat svar	3	1

En avsevärt större andel av männen upplever den ekonomiska situationen under 2010 som ”mycket bra”. Det motsatta förhållandet gäller för alternativet ”mycket dålig”. För de flesta övriga svarsalternativ är skillnaden mellan könen mindre men ändå påtaglig.

Återbetalningen upplevs betungande under föräldradighet

Hur den ekonomiska situationen upplevs påverkas till en del av återbetalningen av annuitetslånet.

Tabell 7.17 Återbetalningen av annuitetslånet upplevs betungande, procent

	Kvinnor (%)	Män (%)
Inte alls	20	24
Till viss del	49	55
Till stor del	15	11
I allra högsta grad	11	9
Vet inte	4	1
Utelämnat svar	1	0

En något större andel av männen upplever att återbetalningen inte alls är betungande för ekonomin. En större andel av kvinnorna än männen uppger att återbetalningen är betungande.

Majoriteten av såväl kvinnor som män med examen från högskola/universitet eller yrkesutbildning har uppgett att de upplever återbetalningen till viss del betungande. Näst största andelen har uppgett svarsalternativet ”inte alls” bortsett från kvinnor med yrkesutbildning, som svarat ”till stor del”.

Sett till låntagarnas familjesituation följer kvinnor och män samma svarsmönster, men män som är gifta/sambo utan barn har avsevärt högre andel svarande på alternativet ”inte alls” jämfört med kvinnorna. Bland låntagare som är gifta/sambo utan barn har 32 procent av männen och 23 procent av kvinnorna uppgett detta svarsalternativ.

Även i gruppen gift/sambo med barn är skillnaderna påtagliga, 26 procent av männen och 19 procent av kvinnorna har uppgett att återbetalningen ”inte alls” är betungande. Var fjärde kvinna i gruppen gift/sambo med barn har uppgett något av alternativen ”till stor del” eller ”i allra högsta grad”, att jämföra med var sjätte man. En tredjedel av dessa kvinnor är föräldralediga under större delen av 2010.

Ungefär lika stora andelar av de kvinnor och män som är i heltidsarbete under 2010 har svarat ”inte alls” på frågan om återbetalningen är betungande – 26 procent av kvinnorna och 28 procent av männen. Ännu jämnare är andelarna på svarsalternativet ”till viss del” – 59 procent av kvinnorna och 58 procent av männen.

I slutet av enkäten hade låntagarna möjlighet att lämna sina övriga synpunkter. Här redovisas ett urval av dessa:

Jobbade tidigare som undersköterska med arbetstider varannan helg + kvällar. Detta gav stora inkomster i OB-tillägg. Tjänar knappast mer idag med 3,5 års utbildning när lånet är borträknat. (Kvinna, 54 år)

Möjlighet till snabbare amortering önskas. (Man, 31 år)

Man har ju sett till att spara pengar så att det inte ska kännas betungande men självklart känns det tuffare att lägga undan nu när man är föräldraledig. (Kvinna, 33 år)

Som arbetslös med a-kassa peng och, underhållpeng, hyra och uppehälle, är det mycket svårt att kunna betala på CSN och andra räkning som t.ex. tandläkarebesök. (Man, 49 år)

Föräldraledighet, sjukskrivning och deltidarbete håller nere de kvinnliga låntagarnas inkomstutveckling

Inkomstutvecklingen avser bara de låntagare som blev återbetalningsskyldiga 2006. Först vid denna tidpunkt är låntagarna tillräckligt många (110 kvinnor och 91 män) för att det ska vara möjligt att göra en tillförlitlig analys av inkomsterna ur ett könsmissigt perspektiv.

Tabell 7.18 Medelinkomst för samtliga som blev återbetalningsskyldiga 2006, fördelat på inkomstår, kronor, 2006–2010¹

	Kvinnor	Män	Skillnad mellan könen
2006	219 496	239 900	20 404
2007	231 514	276 824	45 310
2008	251 786	304 477	52 691
2009	220 179	311 053	90 874
2010	240 883	312 699	71 816

¹ För 2009 och 2010 bygger inkomstuppgifterna på de svar som lämnats i enkäten. Taxeringsuppgifter är ännu inte tillgängliga för dessa år. Detta gör jämförelsen mellan åren t.o.m. 2008 och åren därefter osäker.

Inkomstskillnaderna mellan könen är signifikant för samtliga inkomstår utom 2006.

Inkomsterna för 2008 kan jämföras med SCB:s statistik för åldersgruppen 25–34 år. Medelinkomsterna är lägre bland låntagarna. Detta kan förklaras med att SCB:s statistik omfattar

enbart heltidsanställda medan låntagarnas medelinkomst är oberoende av vilken sysselsättning de hade under 2008. Trots detta är inkomstskillnaden mellan könen mindre bland låntagarna än i SCB:s inkomststatistik, vilket kan tyda på att studier bidrar till att utjämna inkomstskillnaderna.

Kvinnornas medelinkomst har ökat med 21 387 kronor under de fem år som gått sedan de blev återbetalningsskyldiga. Motsvarande ökning bland männen är 72 799 kronor. Under åren 2006–2009 är andelen kvinnor som varit föräldraledig nästan tre gånger större än motsvarande andel bland männen. Även när det gäller sjukskrivning är kvinnornas andel mer än dubbelt så stor som männens. Båda dessa omständigheter resulterar i lägre inkomster, vilket förstås starkt påverkar kvinnornas medelinkomster. På frågan om huvudsaklig sysselsättning under 2010 är andelen kvinnor som uppgett att de är föräldralediga åtta gånger större än motsvarande andel bland männen.

Tabell 7.19 Medelinkomst för samtliga som blev återbetalningsskyldiga 2006, fördelat på inkomstår och utbildningsform, kronor, 2006–2010¹

	Examen från högskola/universitet			Gymnasial/eftergymnasial yrkesutbildning		
	Kvinnor	Män	Skillnad	Kvinnor	Män	Skillnad
2006	246 281	249 255	2 974	169 503	224 399	54 896
2007	257 588	287 525	29 937	189 719	262 672	72 953
2008	271 299	322 590	51 291	227 541	286 220	58 679
2009	255 863	338 667	82 804	161 358	282 967	121 609
2010	269 306	332 019	62 713	189 446	285 396	95 950

¹ För 2009 och 2010 bygger inkomstuppgifterna på de svar som lämnats i enkäten. Taxeringsuppgifter är ännu inte tillgängliga för dessa år.

Skillnaden mellan kvinnors och mäns medelinkomst bland dem med examen från högskola/universitet är signifikant för åren 2008–2010. Inom gruppen med gymnasial/eftergymnasial yrkesutbildning är skillnaden signifikant för samtliga år.

Resultatet visar att inkomstskillnaden är mindre i gruppen med examen från högskola/universitet än i gruppen med gymnasial/eftergymnasial yrkesutbildning. Detta är positivt ur ett jämställdhetsperspektiv eftersom kvinnorna föredrar denna utbildningsform. Under 2008–2010 har skillnaden mellan kvinnors och mäns medelinkomst ökat med 11 422 kronor i gruppen med examen från högskola/universitet. Detta kan jämföras med en ökning på 37 271 kronor under samma period bland dem med gymnasial/eftergymnasial yrkesutbildning.

För att analysen ska ge en mer rättvisande bild redovisas även utvecklingen av medelinkomsterna för dem som arbetat hela tiden sedan de blev återbetalningsskyldiga (och inte haft någon annan sysselsättning). I denna grupp ingår 46 kvinnor och 53 män.

Tabell 7.20 Medelinkomst för dem som arbetat hela tiden sedan de blev återbetalningsskyldiga, fördelat på inkomstår, kronor, 2006–2010¹

	Kvinnor	Män	Skillnad mellan könen
2006	252 746	268 507	15 761
2007	269 053	305 270	36 217
2008	281 981	333 891	51 910
2009	285 208	346 273	61 065
2010	308 188	356 181	47 993

¹ För 2009 och 2010 bygger inkomstuppgifterna på de svar som lämnats i enkäten. Taxeringsuppgifter är ännu inte tillgängliga för dessa år.

Skillnaderna mellan könen när det gäller medelinkomsten är signifikant för inkomståren 2008–2010.

Kvinnornas medelinkomst har ökat med 55 442 kronor under dessa fem år som gått sedan de blev återbetalningsskyldiga. Motsvarande ökning bland männen är 87 674 kronor. Även bland låntagare som arbetat hela tiden sedan de blev återbetalningsskyldiga är skillnaden mellan könen stor när det gäller medelinkomstens utveckling. Till viss del kan denna skillnad antagligen förklaras med att en avsevärt större andel av kvinnorna arbetar deltid. Under 2010 är andelen kvinnor som arbetar deltid tolv gånger större än andelen män som arbetar deltid.

7.5 Diskussion och slutsatser

Kvinnor och män som tar annuitetslån väljer olika form och inriktning på sin utbildning. Såväl kvinnor som män föredrar yrkesinriktade utbildningar, men medan kvinnorna studerar länge vid högskola/universitet väljer männen oftare en kortare gymnasial eller eftergymnasial utbildning.

Den vanligaste inriktningen bland männen med examen från högskola/universitet är ekonomi, det vill säga inom ett av de yrkesområden som ger de högsta lönerna. Kvinnorna däremot läser i stor utsträckning till lärare.

Bland dem med en gymnasial eller eftergymnasial yrkesutbildning dominerar utbildning till undersköterska för kvinnorna. Inom vårdrutina finns de lägsta lönerna för både kvinnor och män. Dessutom är karriärmöjligheten liksom inkomstutvecklingen begränsad.

Inkomstskillnaderna är betydligt mindre bland låntagare som studerat på högskolenivå jämfört med dem som valt en kortare gymnasial eller eftergymnasial yrkesutbildning. Ur ett inkomstperspektiv tycks kvinnor som tar lån därför göra rätt när de väljer en längre utbildning vid högskola eller universitet.

Låntagarna med annuitetslån följer samma mönster som samhället i stort när det gäller andelen i arbete, föräldraledighet och arbetslöshet. Andelen kvinnor i deltidsarbete är dock mindre bland låntagarna vid en jämförelse med samtliga kvinnor i landet. Däremot finns stora skillnader mellan könen bland låntagare i deltidsarbete.

Lika andelar bland heltidsarbetande kvinnor och män tycker inte alls att återbetalningen av annuitetslånet är betungande. Detta resultat är positivt ur ett könsperspektiv. Kvinnor som gått en kortare gymnasial eller eftergymnasial yrkesutbildning upplever däremot i högre grad att återbetalningen är betungande. Det tycks alltså vara mer lönsamt för kvinnor som studerar på högskolenivå att skuldsätta sig för studier. I övrigt påverkar av naturliga skäl familjesituation och sysselsättning hur betungande återbetalningen av annuitetslånet upplevs av låntagarna. I och med att kvinnor exempelvis i högre utsträckning är föräldralediga anser också fler kvinnor att återbetalningen är betungande.

8 Hushållning med statens medel

8.1 Bakgrund

När annuitetslånet infördes den 1 juli 2001 var intentionen att lån ska återbetalas och att lånesystemet ska bära sina egna kostnader. Men man uttalade också följande: ”För att låntagaren inte skall belastas alltför hårt under perioder med mindre goda ekonomiska förhållanden bör emellertid systemet innehålla skyddsregler som möjliggör lindring i återbetalningsbördan i sådana fall. Det medför att även det nya systemet kan innehålla ett visst inslag av subvention i form av avskrivning.”⁶³

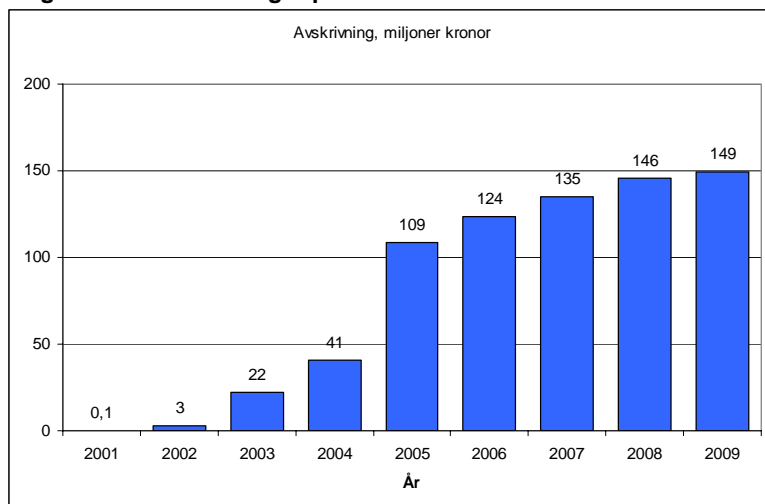
Intentionerna ska ses mot bakgrund av att det föregående studielånesystemet, lån tagna mellan 1989–30 juni 2001 byggde på en inkomstrelaterad betalning där låntagaren betalar 4 procent av inkomsten varje år. Detta leder till att stora belopp skrivs av om betalningarna inte räcker för att hinna betala hela beloppet till 65 års ålder. Så blir fallet i de fall då skulderna är höga och inkomsterna är låga under lång tid.

Genom att, till skillnad mot tidigare lånesystem, fastställa en maximal återbetalningstid på 25 år och att sätta en gräns vid 60 års ålder finns en tydlig normal slutpunkt för varje lån. Det årsbelopp som ska betalas kan dock efter ansökan om nedsättning anpassas till aktuell inkomst även inom annuitetslånet. Beloppet som ska betalas är normalt 5 procent av inkomsten. Från 50 års ålder höjs denna nivå till 7 procent av inkomsten. Om trygghetsreglerna leder till att betalning fördröjs finns sju år, från 61 till 67 års ålder, för återbetalning av resterande belopp innan någon avskrivning aktualiseras. Hela den återstående skulden debiteras under denna tid för varje år, men nedsättningsreglerna, att man maximalt behöver betala 7 procent av inkomsten, gör att beloppet efter ansökan kan fördelas på flera år. Åldern för avskrivning höjdes 2001 från 65 till 68 års ålder.

8.2 Avskrivning av annuitetslån

Statens förluster till följd av avskrivningar har hela tiden ökat sedan annuitetslånen infördes 2001. Ökningstakten har dock minskat de senaste åren.

Diagram 8.1 Avskrivningar på annuitetslån 2001–2009

⁶³ Prop. 1999/2000:10.

8.3 Osäkra fordringar

Annuitetslånet ser ut att kunna leva upp till förväntningarna om ett mer hållbart lånesystem som kan hålla statens förluster nere på en lägre nivå än föregående lånesystem. Denna bedömning grundas på att CSN varje år beräknar osäkra fordringar som kan medföra förluster på lång sikt.

De osäkra fordringarna beräknas för annuitetslånen uppgå till 3,4 miljarder kronor, vilket är cirka 4 procent av den utestående fordran vid utgången av 2009. Som jämförelse redovisas motsvarande osäkra fordringar på studielånen. Dessa är drygt fem gånger så stora, trots att de totala fordringarna är av samma storleksordning.

Tabell 8.1 Osäkra fordringar 2009 fördelat på orsak och annuitetslån respektive studielån.¹

Orsak till osäkert belopp	Annuitetslån Belopp, mnkr	Studielån Belopp, mnkr
Bristande betalning	660,4	3 399,3
Avskrivning vid dödsfall	716,6	2 330,7
Regelverket		
– varav avskrivning vid behörighetsgivande studier	536,0	66,0
– varav avskrivning p.g.a. synnerliga skäl	262,6	544,0
– varav beslut om nedsättning till 0 kronor	85,4	
– varav obetalda belopp vid 68 respektive 65 års ålder	1 152,7	12 099,3
Summa	3 413,7	18 439,3
Total fordran	88 747,3	85 203,6

¹Administrativa avgifter ingår inte.

Av de beräknade förlusterna beror ca 0,7 miljarder kronor på framtida förväntade dödsfall. Ungefär lika mycket beror på att en del låntagare missköter sina lån. Den större delen av de beräknade framtida förlusterna beror på avskrivningar vid behörighetsgivande studier och att trygghetsreglerna antingen genom avskrivningar på grund av synnerliga skäl eller genom nedsättningsbeslut medför att en del låntagare med mycket låga inkomster under långa perioder inte kan slutbetala sin skuld. Dessa förluster beräknas till 2 miljarder kronor.

Vid beräkningen av de framtida avskrivningarna antas att låntagarna betalar så lite som de har rätt till enligt regelverket. Det innebär att samtliga låntagare som har rätt till nedsättning till 5 respektive 7 procent antas ansöka nedsättning och betala ett lägre belopp. Det har tidigare framkommit (se kapitel 5) att många som har rätt till nedsättning inte söker det. Om detta beteende inte ändras kommer de faktiska avskrivningarna att bli lägre än de som beräknas genom simuleringen av den osäkra fordran.

8.4 Missköta lån

Endast en mindre del av de osäkra fordringarna beror på att lånen varaktigt missköts. Förutsättningen för att klassificeras i kategorin ”bristande betalning” (se tabell 8.1) är tre år helt utan betalningar eller att mindre än 25 procent av årsbeloppet betalats på fem år.

Andelen osäkra fordringar till följd av den nämnda misskötseln var 12,7 procent för personer med adresser utomlands under 2009. Bland personer utan aktuell adress är andelen missköta lån 72,5 procent. För bosatta i Sverige är andelen bara 2,7 procent. Det kan alltså konstateras att låntagare boende utomlands är en stor risk för de framtida avskrivningarna.

8.5 Räntans inverkan på det beräknade osäkra beloppet

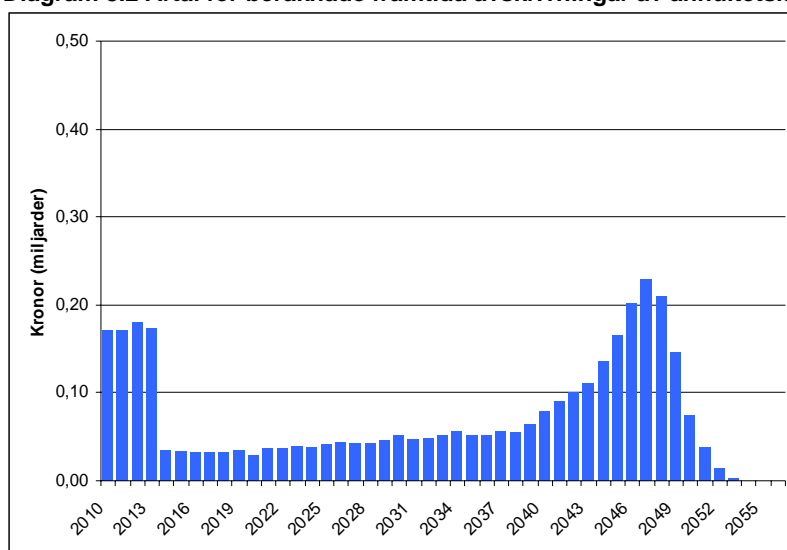
I samband med beräkningen av de osäkra fordringarna görs varje år jämförande beräkningar dels med föregående års ränta, dels med en högre räntenivå. De senaste åren har 3,5 procent använts för den högre räntenivån. Räntan påverkar framför allt simuleringarna av framtida skulder.

Utfallet av de jämförelser som gjordes i januari 2010 visar att en ökning av räntenivån från 2,4 procent till 2,5 procent ger en ökning av det totala osäkra beloppet med 460 miljoner kronor, fördelat på 57 miljoner för annuitetslånet och 404 miljoner för studielånet. Det innebär en ökning av det osäkra beloppet med 2,2 procent för båda lånetyperna. En ränteökning från 2,4 procent till 3,5 procent gör att det osäkra beloppet ökar med 491 miljoner kronor för annuitetslånet och 2,42 miljarder kronor för studielånet. Ökningen blir för annuitetslånet 19 procent och för studielånet 13 procent av ursprungligt beräknat osäkert belopp.

8.6 Beräknade avskrivningar i framtiden

I diagrammet redovisas en beräkning av framtida avskrivningar för annuitetslån fördelade på årtal.

Diagram 8.2 Årtal för beräknade framtida avskrivningar av annuitetslån

Data visar när avskrivningar beräknas ske för skuldstocken den 31 december 2009. Beloppen är beräknade i nuvärde för att kunna jämföras med skulderna nu.

De relativt stora avskrivningarna de närmaste fyra åren förklaras av beräknade avskrivningar för behörighetsgivande studier. Dessa avskrivningar sker normalt för att begränsa skulderna för vuxenstuderade när gymnasiestudier direkt följs av eftergymnasiala studier. Motsvarande avskrivningar kan förväntas även längre fram i tiden, men de som berörs av dessa har ännu inte påbörjat de gymnasiala studierna och några skulder för dessa ingår därför inte i den redovisade skuldstocken den 31 december 2009. I övrigt kommer en större andel av dagens osäkra fordran att omsättas till en reell kostnad ungefär från och med år 2040 då fler och fler av de första låntagarna med annuitetslån börjar uppnå 68 års ålder. Av diagrammet kan man förledas att tro att avskrivningarna kommer att minska dels 2014, dels från och med 2048. Eftersom det hela tiden tillkommer nya låntagare som får avskrivning vid behörighetsgivande studier och nya låntagare som kommer att uppnå 68 års ålder, kommer dessa minskningar emellertid inte att bli verklighet.

8.7 Osäkert belopp för goda betalare

Återbetalare med studielån som sköter sina inbetalningar till fullo och betalar enligt plan, kan trots det ha skulder kvar som blir avskrivna vid 65 års ålder. Det beror framför allt på att årsbeloppet fastställs till 4 procent av inkomsten. Om möjligheten till nedsättning av årsbeloppet för annuitetslånet, till 5 eller 7 procent av inkomsten, utnyttjas maximalt kan det ge motsvarande effekt.

Någon generell jämförelse mellan osäkra belopp för studielån och annuitetslån har inte kunnat göras. För att få en indikation av skillnaderna i osäkert belopp, kan man genom några exempel jämföra hur olika skuldstorlekar och inkomster påverkar det osäkra beloppet. Den inkomst som redovisas är en ”ingångslön” som justeras uppåt med ett årligt uppräkningsstal.

Exempel 1: Kvinna 35 år, med högst gymnasieutbildning.

Tabell 8.2 Osäkert belopp enligt annuitetslånets regler

Inkomst	100 000	200 000	300 000	400 000	500 000
Skuld					
100 000	0	0	0	0	0
200 000	0	0	0	0	0
300 000	40 411	0	0	0	0
500 000	241 401	0	0	0	0
1 000 000	741 891	482 775	221 751	0	0

Tabell 8.3 Osäkert belopp enligt studielånets regler

Inkomst	100 000	200 000	300 000	400 000	500 000
Skuld					
100 000	0	0	0	0	0
200 000	48 051	0	0	0	0
300 000	148 590	0	0	0	0
500 000	348 830	196 690	43 419	0	0
1 000 000	848 837	697 652	546 047	393 346	240 163

Av exemplet framgår att en låntagare med annuitetslån med en skuld på 300 000 kronor måste ha en så låg inkomst som 100 000 kronor för att det ska bli en skuldavskrivning med drygt 40 000 kronor. Om samma person istället har studielån blir avskrivningen högre än så redan vid en skuld på 200 000 kronor.

Exempel 2: Man, 45 år, med eftergymnasial utbildning

Tabell 8.4. Osäkert belopp enligt annuitetslånets regler.

Inkomst	100 000	200 000	300 000	400 000	500 000
Skuld					
100 000	0	0	0	0	0
200 000	14 517	0	0	0	0
300 000	115 027	0	0	0	0
500 000	315 754	129 541	0	0	0
1 000 000	815 931	631 478	445 504	259 057	72 497

Tabell 8.5 Osäkert belopp enligt studielånets regler.

Inkomst	100 000	200 000	300 000	400 000	500 000
Skuld					
100 000	3 779	0	0	0	0
200 000	104 254	7 535	0	0	0
300 000	204 535	108 044	11 293	0	0
500 000	404 584	308 850	212 294	115 550	18 805
1 000 000	904 576	809 152	713 650	617 679	521 214

Av detta exempel framgår att det krävs en relativt hög skuld och en låg inkomst för att avskrivning ska kunna bli aktuell för en låntagare med annuitetslån. Skillnaderna är även tydliga när man jämför samma skuldstorlek men olika inkomstlägen. Vid en skuld på 500 000 kronor får en låntagare med studielån ett belopp avskrivet vid en så hög lön som 500 000 kronor. Motsvarande skuld inom annuitetslånet kan komma att skrivas av först om inkomsten är så låg som drygt 200 000 kronor.

Sammantaget spelar det alltså stor roll att procentsatsen för rätt till nedsättning av annuitetslån är 5 respektive 7 procent av inkomsten jämfört med att årsbeloppet fastställs till 4 procent av inkomsten för dem som har studielån. En beräkning för de studielån som beräknats som osäkra,

trots att låntagaren sköter betalningarna enligt plan, tyder på att det totala osäkra beloppet skulle halveras för denna grupp om de i stället följt återbetalningsreglerna för annuitetslånet.

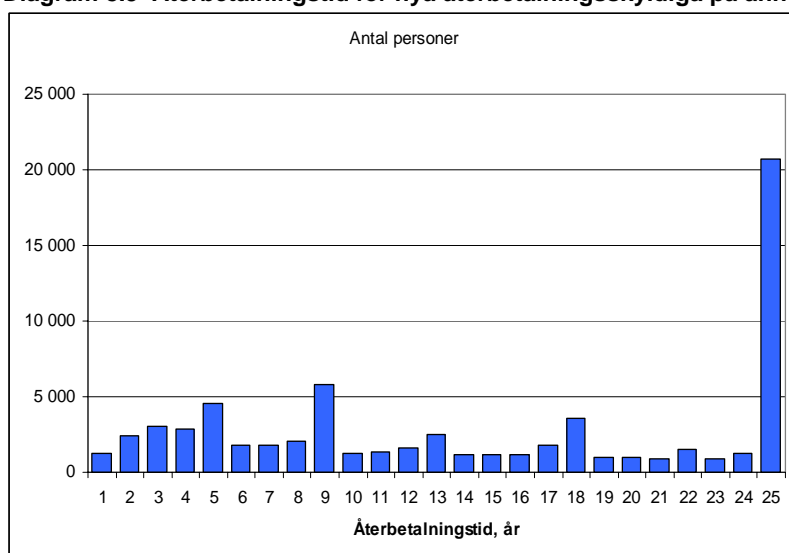
8.8 Hur fungerar återbetalningsplanen?

Återbetalningstiden på maximalt 25 år, dock längst t.o.m. 60 års ålder, är avvägd så att den årliga återbetalningsbördan i normala fall inte ska bli alltför stor för den enskilde låntagaren samtidigt som staten ska ha goda möjligheter att få tillbaka utlånade belopp.

Hur återbetalningstiden ser ut i praktiken går knappast att beskriva generellt. Men som exempel redovisas statistik som visar hur betalningsplanen ser ut för de drygt 68 000 personer som 2010 blev återbetalningsskyldiga första gången på annuitetslånen.

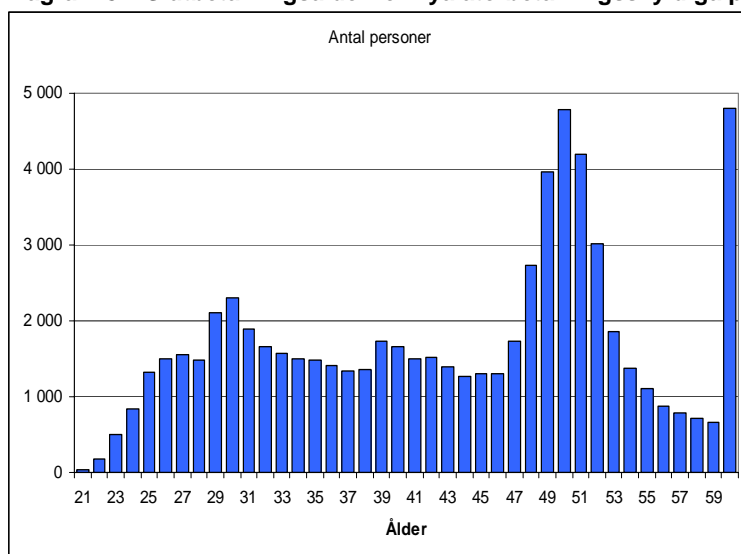
I diagram 8.3 redovisas hur lång återbetalningstiden är för dessa personer. I diagram 8.4 kombineras detta med låntagarnas ålder så att det framgår vid vilken ålder de slutbetalar skulden om de följer planen.

Diagram 8.3 Återbetalningstid för nya återbetalningsskyldiga på annuitetslån 2010.

Det är 30 procent av låntagarna som återbetalar sin skuld på 25 år, som är den maximala tiden som reglerna medger. I övrigt är återbetalningstiderna relativt jämnt fördelade med en viss övervikt för kortare tider. Mediantiden är 15 års betalningstid, dvs. hälften betalar längre tid och hälften betalar kortare tid.

Diagram 8.4 Slutbetalningsålder för nya återbetalningsskyldiga på annuitetslån 2010

Antalet unga som slutbetalar sina skulder ökar med stigande ålder upp till 30 år. Drygt 2 300 personer slutbetalar sin skuld vid 30 års ålder. I åldrarna däröver är det en ganska jämn fördelning. Mellan cirka 1 200 och 1 900 personer slutbetalar skulden i varje åldersgrupp. I åldrarna 48–53 år slutbetalar flera tusen i varje åldersgrupp med en topp på 4 779 personer vid 50 års ålder. Bland de äldre minskar antalet som slutbetalar sin skuld ganska snabbt och är mindre än 1 000 personer i åldrarna 56–59 år. Men det allra högsta antalet slutbetalare – 4 795 – finns vid 60 års ålder. Reglerna anger att det är sista året för betalning enligt den normala planen. Många äldre studerande kan alltså inte betala under den maximala återbetalningstiden 25 år utan har en kortare betalningsplan som avslutas vid 60. Enstaka personer kan få betala efter 60 års ålder med ett årsbelopp motsvarande hela den resterande skulden.

8.9 Diskussion och slutsatser

Målen för annuitetslånen innebär att lånen normalt ska återbetalas samtidigt som trygghetsregler för låntagarna gör att återbetalning i vissa fall inte behöver ske helt eller delvis. Det framgår av utvärderingen att målen i stor utsträckning ser ut att vara uppfyllda. De framtida förlusterna kommer i stor utsträckning att avse personer som drabbas av dödsfall eller som hela livet har begränsade ekonomiska resurser. Därutöver kan personer med extra stora skulder också få problem att betala tillbaka särskilt om de studerar i högre åldrar – detta kommer dock att höra till ovanligheterna.

De jämförelser vi i detta kapitel har gjort med studielånet visar att en betydligt större andel beräknas kunna betala annuitetslånen än de tidigare studielånen, om man jämför med samma ekonomiska förutsättningar. Den osäkra fordran för annuitetslån uppgår till cirka 4 procent, vilket ska jämföras med att över 20 procent av fordran på studielån anses osäker.

9 Slutsatser

Studiestödsreformen 2001 hade som ett huvudsakligt mål att införa ett över tiden stabilt lånesystem där lånevillkoren och den enskildes ansvar för upptagna lån skulle bli tydligare. Reformen skulle leda till att i princip alla lån ska betalas tillbaka. Studiestödets mål är också att rekrytera personer till studier och att verka utjämnande mellan individer och grupper i samhället. Det faktum att annuitetslånet ska betalas tillbaka får därmed inte leda till att lånet avskräcker från studier. Annuitetslånet innehåller ett antal trygghetsregler för att återbetalningen inte ska bli för betungande för framför allt låntagare med låga inkomster. Uppfyller annuitetslånet de uppsatta målen? I detta avsnitt lyfter CSN fram några av de viktigaste slutsatserna från uppföljningen av annuitetslånet.

- Annuitetslånet är långsiktigt hållbart.

Sedan 2001 har annuitetslånet successivt ökat i storlek och är nu den största lånetypen som CSN administrerar, både sett till antalet låntagare och till storleken på den utestående fordran. Studiemedelstagarnas benägenhet att ta annuitetslån har emellertid minskat varje år sedan annuitetslånet infördes 2001. Nu lånar 67,5 procent av studiemedelstagarna, vilket är den lägsta andelen på över 20 år. Den genomsnittliga skulden för de låntagare som har annuitetslån är i dag 112 000 kronor. För återbetalningsskyldiga låntagare är den genomsnittliga skulden 118 000 kronor. Detta innebär att inte enbart lånebenägenheten utan även skuldsättningen har minskat jämfört med de låntagare som har studielån, vilket bland annat beror på att bidragsdelen höjdes och lånedelen sänktes i samband med reformen.

Statens långsiktiga kostnader för annuitetslånet bedöms ha minskat kraftigt jämfört med de långsiktiga kostnaderna för studielånet. Detta beror framför allt på att de framtida förlusterna i form av avskrivning beräknas minska. De framtida förlusterna av annuitetslån kommer i stor utsträckning att avse personer som drabbas av dödsfall eller som hela livet har begränsade ekonomiska resurser. Därutöver kan personer med extra stora skulder också få problem att betala tillbaka särskilt om de studerar i högre åldrar – detta kommer dock att höra till ovanligheterna. De jämförelser CSN gör med studielånet visar att en betydligt större andel av låntagarna beräknas kunna betala annuitetslånen jämfört med de låntagare som har studielån, vid samma ekonomiska förutsättningar. Den osäkra fordran för annuitetslån beräknas i dagsläget till cirka 4 procent, vilket ska jämföras med att över 20 procent av fordran på studielån anses osäker. Riskerna i systemet har därmed reducerats avsevärt.

Bland vissa grupper av låntagare finns dock problem. Andelen osäkra fordringar till följd av misskötsel av återbetalningen var 12,7 procent för personer med adresser utomlands under 2009. Bland personer utan aktuell adress är andelen misskötta lån hela 72,5 procent. För bosatta i Sverige är andelen bara 2,7 procent. Statens kostnader ökar alltså om andelen utlandsbosatta ökar. Siffrorna visar också vikten av att CSN känner till var låntagarna bor.

- Annuitetslånet bidrar till att personer kan studera – men återbetalningsvillkoren påverkar sällan valet att läsa vidare.

Annuitetslånet som sådant har relativt stor betydelse för valet att studera. Av de låntagare som valt att fortsätta från gymnasiet till eftergymnasiala studier anger 51 procent att de inte eller troligen inte skulle ha påbörjat de eftergymnasiala studierna om de inte hade kunnat ta lån. Lånemöjligheten betydde mer för kvinnors än för mäns val att påbörja studier. Däremot har trygghetsreglerna, ränteberäkningen och avskrivningsmöjligheterna mycket liten betydelse för valet att studera vidare och att då ta lån. Exempelvis anger hela 70 procent av låntagarna att de inte kände till annuitetslånets trygghetsregler när de började studera. Det är få låntagare som säger att trygghetsreglerna hade någon betydelse för deras val att ta annuitetslån. En iakttagelse är därför att lånebeloppet som sådant tycks vara klart viktigare för valet att studera än de lättnader och subventioner som finns inom ramen för lånet i form av nedsättning, avskrivning och räntelättnader. Subventionerna är för många helt okända, samtidigt som lånebeloppet som

sådant för många är helt nödvändigt för att de ska kunna bedriva studier. Man kan därmed säga att omfördelningen av intäkter och utgifter över livscykelns är viktigare för rekryteringen till studier än att lånet genom subventioner gör priset på utbildning lägre. Vissa studerandegrupper lägger dock större vikt vid trygghetsreglerna än andra. Studerande med barn och studerande som har invandrat lägger större vikt vid trygghetsreglerna än andra studerande som lånar.

Det kan även konstateras att annuitetslånet bidrar till att minska den sociala snedrekryteringen till eftergymnasiala studier. Lånebenägenheten bland studerande från studieovana hem är visserligen lägre än bland studerande från studievana hem. Men samtidigt är andelen som inte skulle ha studerat om det inte fanns en möjlighet att få offentligt finansierade lån klart högre hos studerande från studieovana hem, 71 procent jämfört med 36 procent av de från studievana hem. Lånet är särskilt viktigt för studerande som har barn. Hela 78 procent av de låntagare som är föräldrar hade inte påbörjat studierna om det inte hade fått lån.

Totalt anger 6 procent av dem som inte har fortsatt sina studier efter gymnasiet att de hade avstått från vidare studier antingen på grund av att studiemedlen är för låga eller på grund av att de inte vill låna. CSN bedömer därför att utformningen av annuitetslånet inte kan sägas avhålla särskilt många studerande från att påbörja studier.

- Ju lägre nivå på studierna, desto större andel av låntagarna får betalningsproblem.

I genomsnitt har ungefär 7 procent av låntagarna problem att betala sitt årsbelopp. Det finns ett mycket tydligt samband mellan nivån på studierna och problem att betala tillbaka sina lån – ju lägre nivå på studierna, desto fler får problem med att betala tillbaka lånet. Över 50 procent av dem som tar lån för studier på grundskolenivå får någon gång ett årsbelopp eller en del av ett årsbelopp överlämnat till Kronofogdemyndigheten. Det är tio gånger vanligare att låntagare som har studerat på grundskolenivå får betalningsproblem, jämfört med dem som lånar för eftergymnasiala studier.

Betalningsproblemen går igen i låntagarnas attityder till annuitetslånet. Bland dem som studerar med annuitetslån på grundskolenivå är det exempelvis 30 procent av låntagarna som instämmer helt i påståendet att lånet är en skuldfälla. Bland dem som studerar på eftergymnasial nivå är andelen som instämmer helt i detta påstående 8 procent.

- Många låntagare utnyttjar inte möjligheten att få nedsättning – många med betalningsproblem borde göra det.

Trygghetsreglerna, och då framför allt möjligheten att få nedsättning, ska förhindra att låntagarna belastas över sin betalningsförmåga. Av de låntagare som har blivit återbetalnings-skyldiga är det 20 procent som beviljas nedsättning och 17 procent av det totalt debiterade beloppet sätts ned. Kvinnor är överrepresenterade bland dem som är hjälpta av möjligheten till nedsättning och en klar majoritet av låntagarna som beviljas nedsättning är unga. Både andelen låntagare som ansöker om och beviljas nedsättning och det belopp som sätts ned i förhållande till vad som debiteras, har minskat sedan 2004.

Under 2008 avstod 46 000 låntagare från att ansöka om nedsättning med hänsyn till sin inkomst trots att de enligt CSN:s beräkningar skulle ha rätt till nedsättning. Detta antal ska jämföras med att det var cirka 100 000 låntagare som hade nedsättning. Av dessa var det bara ungefär 20 000 låntagare som hade nedsättning på grund av inkomst. Det innebär alltså att en stor del av dem med i förhållande till årsbeloppet låga inkomster, avstår från att ansöka om nedsättning. Av dem som avstår från att ansöka om nedsättning betalar merparten – 71 procent – av på sina lån i den takt som har planerats. Det innebär att dessa låntagare betalar mer per år än de skulle ha behövt göra och då även att de betalar av sin skuld snabbare än om de skulle ha ansökt om nedsättning. Detta är positivt eftersom det blir billigare för låntagarna sett över tid. Det blir även billigare för staten.

Att låntagare väljer att betala det belopp som debiteras, trots att de kan ansöka om nedsättning, visar på en avgörande skillnad mellan ett inkomstbaserat lån – såsom det tidigare studielånet – och ett mer konventionellt lån som annuitetslånet. Om lånet hade varit inkomstrelaterat hade en stor grupp låntagare med låga inkomster per automatik fått betala ett lägre belopp. Det hade ökat kostnaderna både för låntagarna och för staten.

Att låntagare avstår från att ansöka om nedsättning är dock inte enbart positivt. I de fall de låntagare som avstår från nedsättning drabbas av betalningsproblem kan det anses negativt att de inte ansöker om nedsättning. Det är också en större andel av dem som skulle kunna få nedsättning men avstår från att ansöka om det som har betalningsproblem. Ett lägre årsbelopp hade sannolikt kunnat hjälpa många av dessa låntagare att klara sina betalningar. Av dem som inte ansökte om nedsättning trots att de skulle ha kunna beviljas ett lägre årsbelopp, var det framför allt studerande med högst grundskoleutbildning som fick betalningsproblem. Hela 24 procent av de återbetalningsskyldiga låntagarna med högst grundskoleutbildning hade både problem med sina betalningar och skulle ha kunnat beviljas nedsättning. Antalsmässigt var det dock fler studerande med högst gymnasial respektive eftergymnasial utbildning som hade betalningsproblem och skulle ha kunnat beviljas nedsättning. Sammanlagt var det 13 400 låntagare som hade betalningsproblem som eventuellt hade kunnat undvikas om de hade ansökt om nedsättning av sina årsbelopp. En viktig uppgift för CSN är att ta reda på varför dessa låntagare inte ansöker om nedsättning och att nå dem med korrekt och begriplig information om vilka möjligheter som finns.

- Medvetenheten om att lånet ska betalas tillbaka har ökat och de flesta låntagare anser att årsbeloppen är rimliga i förhållande till deras ekonomiska förutsättningar.

På en övergripande nivå har majoriteten av låntagarna en övervägande positiv attityd till studiestödet och återbetalningen av lånen. De flesta instämmer i att Sverige har ett generöst studiestödssystem, att det är bra att statens kostnader hålls nere genom att en del av stödet är ett lån och att det är viktigt att lånen betalas tillbaka. Det är dock en relativt hög andel av dem med annuitetslån, 25–30 procent, som inte tar ställning för att det är viktigt att lånen betalas tillbaka. Denna andel är dock ännu högre bland dem som återbetalar studielån.

Ungefär 15 procent av låntagarna med annuitetslån anser att lånet är en skuldfälla. Detta är en minskning jämfört med studielånet där en dubbelt så stor andel av låntagarna anser att lånet är en skuldfälla. Detta kan ha samband med att återbetalningstiden för studielån kan bli längre speciellt för dem som har höga skulder och låga inkomster. Att lånen befinner sig i olika skeden av respektive låns livscykel inverkar säkert också på resultatet. Det måste anses positivt att andelen som anser att lånet är en skuldfälla har minskat. Bland dem som studerar med annuitetslån på grundskolenivå är dock, som även nämns ovan, andelen hög.

Annuitetslånets syfte verkar ha uppnåtts i så måtto att de studerande är väl medvetna om att lånet är ett lån som ska betalas tillbaka. Det är ytterst få som lånar mer än vad de behöver, andelen är betydligt lägre än vad den var bland dem som tog studielån. Det är också en betydligt högre andel av dem som betalar på ett annuitetslån som tror att de kommer att hinna betala tillbaka hela sitt lån jämfört med återbetalarna av studielån. Detta bidrar till att statens kostnader för lånet hålls nere och att enskildas skuldsättning begränsas.

Majoriteten av återbetalarna tar avstånd från påståendet att det årsbelopp de betalar är för högt i förhållande till sina inkomster och andelen som instämmer i att de skulle kunna betala ett högre belopp är endast 18 procent. Mot bakgrund av låntagarnas åsikter verkar årsbeloppens storlek och återbetalningstiden vara ganska väl avvägda. Låntagarna kan dock tänka sig en större flexibilitet i återbetalningen av lånet när det gäller exempelvis hur mycket de vill amortera på lånet under olika perioder i livet.

- Annuitetslånet rekryterar till studier och leder därmed även till minskade inkomstskillnader mellan könen.

Låntagarna med annuitetslån följer samma könsmissiga mönster som samhället i stort när det gäller andelen i arbete, föräldraledighet och arbetslöshet. Av detta följer att kvinnor oftare än män tycker att återbetalningen av lån är betungande, vilket beror på att kvinnor har lägre inkomster och exempelvis oftare är föräldralediga. Emellertid tycker lika andelar bland heltidsarbetande kvinnor och män att återbetalningen av annuitetslånet inte alls är betungande.

Inkomstskillnaderna mellan kvinnor och män är mindre bland låntagare som studerat på högskolenivå jämfört med dem som valt en kortare gymnasial eller eftergymnasial yrkesutbildning. Ur ett inkomstperspektiv tycks kvinnor som tar lån därför göra rätt när de väljer en längre utbildning vid högskola eller universitet. Kvinnor som gått en kortare gymnasial eller eftergymnasial yrkesutbildning upplever relativt ofta att återbetalningen är betungande. CSN:s undersökning tyder på att inkomstskillnaden mellan könen är mindre bland låntagarna än bland samtliga individer i SCB:s inkomststatistik, vilket kan tyda på att studier bidrar till att utjämna inkomstskillnaderna. Annuitetslånet kan då sägas vara en faktor av många som bidrar till en utjämning.

- Målen med annuitetslånet har i huvudsak uppnåtts.

CSN:s sammantagna bedömning av annuitetslånet är att det i stora drag fungerar väl utifrån de intentioner som fanns när lånet infördes. Riskerna för framtida kostnader har minskat, de flesta är relativt nöjda med de årliga beloppen och längden på återbetalningstiden. Viljan att betala har ökat jämfört med det tidigare studielånet och det är mycket få som lånar mer än de har behov av.

Målen för annuitetslånen innebär att lånen normalt ska återbetalas samtidigt som trygghetsregler för låntagarna gör att återbetalning i vissa fall inte behöver ske helt eller delvis. Det framgår av utvärderingen att målen i stor utsträckning ser ut att vara uppfyllda.

De brister som har uppmärksammats avser framför allt kunskapen om lånet och dess regelverk. Många låntagare uppvisar bristande kunskaper om villkoren för lånet. Särskilt råder okunskap om trygghetsreglerna, vilket är en bidragande orsak till att många med rätt till nedsättning ändå inte ansöker om det, trots att de har problem att betala sina årsbelopp. En annan brist är att utlandsbosatta låntagare ofta missköter sin återbetalning. Det kan också diskuteras om särskilda insatser bör vidtas när det gäller låntagare som studerar på låga studienivåer eftersom dessa i betydligt högre utsträckning än övriga har svårt att betala tillbaka sin studieskuld.

Vissa delar av annuitetslånet har ännu inte kunnat utvärderas på grund av att lånet ännu inte funnits i mer än 10 år. Det är exempelvis fortfarande okänt hur det kommer att gå för de låntagare som inte har slutbetalat sin skuld vid 60 års ålder och därefter varje år kommer att debiteras hela den återstående studieskulden. Det finns därför skäl att fortsätta följa upp annuitetslånet.

10 Referenser

- Becker, Gary (1964). *Human Capital: A theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education*. Chicago: University of Chicago Press.
- Becker, Gary (1993). *Human Capital*. Chicago, IL. University of Chicago press.
- Brante, Thomas; Andersen, Heine och Korsnes, Olav (red.) *Sociologiskt lexikon* (1998). Tilltryck av svensk utgåva (2001), Natur och Kultur. Stockholm.
- CSN (2004). *Uppföljning av 2001 års studiestödsreform*.
- CSN (2009a). *Extra inbetalningar på annuitetslån och studielån*.
- CSN (2009b). *Inkomstskillnader mellan könen bland återbetalningsskyldiga låntagare*.
- CSN (2010a) *Studeraendes ekonomiska och sociala situation 2009*. Dnr 2010-2189-2365.
- CSN (2010b) *Studeraendes utgifter – En kartläggning av högskolestuderaendes månadsutgifter*. Dnr 2010-2189-8543.
- CSN (2010c). *Studiestödet 2009*. Dnr 2008-100-9846.
- CSN (2010d). *Återbetalning av studiestöd 2009*. Sveriges officiella statistik. UF 70 SM 1001.
- Edin och Holmlund (1995). *Arbetslösheten och arbetsmarknadens funktionssätt*. Bilaga 8 till långtidsutredningen.
- Eurostudent (2008). *Social and Economic Conditions of Student Life in Europe. Synopsis of Indicators. Final Report. Eurostudent III 2005–2008*. Bertelsmann.
- Greiff, C. (2008). *Högre utbildning och ekonomisk tillväxt – bör studiemedelssystemet differentieras?* Ekonomisk debatt nr 2 2008 årgång 36.
- Griliches, Zvi (1977). *Estimating the returns to Schooling: Some econometric problems*. *Econometrica* 45:1.
- Heckman, J. James och Masterov, V. Dimitriy (2007). *The productivity argument for investing in young children*. IZA DP No. 2725.
- Högskoleverket (2009). *Universitet och högskolor. Högskoleverkets årsrapport 2009*. Rapport 2009:12 R.
- Leslie, L. och Brinkman, P. (1988). *The Economic value of higher education*. New York: Macmillan.
- Lånekassen (2010) *Betalningsutsettelse*. Hämtat från Lånekassen: <http://www.lanekassen.no/Hovedmeny/Tilbakbetalning/Betalningsutsettelse/> . Hämtat 2010-11-14.
- Lånekassen (2010) *Statistikk – Stipend og lån*. Hämtat från Lånekassen: <http://www.lanekassen.no/Hovedmeny/OmLanekassen/Statistikk/Tillbakebetaling> . Hämtat 2010-11-14.
- Nordea (2008), *Studentpuls 2008*. Hämtat från Nordea: http://nordea.us/sitemod/upload/root/www_nordea_se/om_nordea/_analyser/filer/Studentpuls_2008.pdf . Hämtat 2010-10-27.

Prop. 1999/2000:10. *Ett reformerat studiestödsystem.*

Ranehill, E. (2002). *Social snedrekrytering till högre studier. En litteraturoversikt.* Rapport nr 2002:22, institutet för framtidsstudier, Stockholm.

SCB, Arbetsinkomst helårs- och heltidsanställda. Hämtat från SCB:
<http://www.ssd.scb.se/databaser/makro/SaveShop.asp> , hämtat 2010-07-06

SCB (2009a), ”En hög andel har ett arbete som inte helt överensstämmer med examen”. Hämtat från SCB: http://www.scb.se/Pages/PressRelease_284267.aspx , hämtat 2010-07-06

SCB (2009b), ”Utsatta har sämre levnadsförhållanden”. Hämtat från SCB:
http://www.scb.se/Pages/PressRelease_282645.aspx , hämtat 2010-07-06

SCB (2010a), ”Fler får ersättningar och bidrag”. Hämtat från SCB:
http://www.scb.se/Pages/PressRelease_297124.aspx , hämtat 2010-07-06

SCB (2010b), *På tal om Kvinnor och män. Lathund om jämställdhet 2010.* Hämtat från SCB:
http://www.scb.se/Grupp/Produkter/Tjanster/Kurser/Dokument/Almedalen_2010/På%20tal%20om%20kvinnor%20och%20män,%20%20Almedalen%206%20juli.pdf , hämtat 2010-07-06

SOU 2003:96. *Utbildningens fördelning en fråga om klass?* Bilaga till Långtidsutredningen 2003.

SOU 2008:69 *Välja fritt och välja rätt. Drivkrafter för rationella utbildningsval.* Bilaga 8 till Långtidsutredningen 2008.

The Art of Planning AB, *Plan Survey*, <http://manual.plan-survey.se/kb/153> , hämtat 2010-10-18

Vossensteyn, H. (2005). *Perceptions of student price-responsiveness. A behavioural economics exploration of the relationships between socio-economic status, perceptions of financial incentives and student choice.* Enschede: Center for Higher Education and Policy Studies.

Data, metod och urval

Flera kapitel i rapporten är baserade på registerstudier och/eller enkätundersökningar. För att inte onödigt tynga rapporten med metoduppgifter har vissa data-, metod- och urvalsfrågor placerats i denna bilaga. Uppgifterna redovisas kapitelvis.

Kapitel 4 Annuitetslånets betydelse för valet att studera

Det finns två huvudsakliga metoder för att mäta studiestödets rekryteringseffekt. Den ena baserar sig på registerstudier som utgår från förändringar i studiestödet och antalet studerande medan den andra baserar sig på resultaten från frågor som ställts till individer som väljer respektive inte väljer att studera. Det finns fördelar och nackdelar med båda metoderna.

Registerstudier

En registerstudie undersöker hur förändringar i studiestödet påverkar studerandepopulationen (antal och sammansättning). Den stora fördelen med att undersöka studiestödets rekryteringseffekt genom registeruppgifter är att en registerstudie undersöker faktiska förhållanden. Enkätstudier utgår ifrån vad den studerande säger sig ha gjort eller ska göra. En annan fördel med en registerstudie är att den ofta är enklare och billigare att genomföra än en enkät- eller intervjustudie. Ytterligare en fördel är att resultaten från en registerstudie kan användas för att skapa säkrare prognoser för bedömningen av vad en förändring av studiestödet medför, framför allt när det gäller antalet studerande.

Nackdelen med registerstudier är att det är svårt att ta hänsyn till övriga faktorer som påverkar exempelvis antalet studerande, förutom studiestödet. Det gäller att isolera studiestödets rekryterande effekt från övriga faktorer som kan ha påverkat individens val att börja studera, så som arbetsmarknadsläget, antalet studieplatser, antagningsregler, individernas förmåga eller den sociala bakgrunden.¹

Det krävs en relativt betydande förändring av studiestödet och i övrigt oförändrade förhållanden, för att förutsättningarna ska vara goda att hitta ett samband mellan förändringen i studiestödet och till exempel en förändring av antalet studerande. För den intresserade går det alltså inte att vid valfri tidpunkt undersöka rekryteringseffekten genom en registerstudie. För den som vill studera svenska förhållanden är detta en viktig begränsning. Det svenska studiemedelssystemet har varit relativt oförändrat sedan det infördes 1965. Studiemedlens köpkraft har förändrats relativt lite. De betydande förändringar som har skett av studiestödet har oftast enbart avsett vuxenstudier på grundskole- och gymnasienivå där den senaste förändringen gjordes 2006.²

Intervju- och enkätstudier

Vid en intervjustudie sker ofta ett urval från den population som ska undersökas innan själva undersökningen börjar, vilket skiljer metoden från registerstudier där ofta hela populationen undersöks. Urvalet görs bland annat för att undersökningens kostnader inte ska bli högre än motiverat.³ I enkät- och intervjuundersökningar ställs det exempelvis frågor om studiestödets utformning har påverkat beslutet för den som valt att studera respektive den som valt att inte studera. Genom att till exempel fråga de som har börjat studera med studiestöd om de skulle ha påbörjat studierna även utan studiestöd ges en bild av studiestödets rekryteringseffekt. Studiestödets rekryteringseffekt kan på detta sätt mätas i olika studerandegrupper, exempelvis bland studerande med ett mindre förmånligt studiestöd respektive bland studerande med ett mer förmånligt studiestöd eller bland personer i olika åldrar eller med olika social bakgrund.⁴

¹ Leslie (1988).

² År 2006 avskaffades rekryteringsbidraget för vuxenstudier.

³ Utifrån statistiska beräkningar kan rätt urval väljas så att resultaten från undersökningen beskriver hela populationen, även om de baserar sig på ett urval av denna.

⁴ SUN (svensk utbildnings- och nomenklatur) i form av föräldrarnas utbildningsbakgrund kan användas som mått på social bakgrund.

Resultaten från en sådan undersökning kan bland annat vara intressanta för att bedöma studiestödets förmåga att minska snedrekryteringen till studier.

En bild av studiestödets rekryteringseffekt kan man även få genom att tillfråga dem som väljer att inte studera, till exempel de som inte fortsätter sina studier efter gymnasiet. Vad var orsaken till att de inte fortsatte studierna och påverkade studiestödets utformning deras beslut? I en sådan undersökning kan det även ställas frågor om bakgrund, föräldrarnas utbildningsnivå, vad respondenten gör nu, vad det var som fick respondenten att besluta att inte gå vidare i sina studier, om de har planer på att fortsätta studera senare, varför de har planer på att studera vidare eller inga planer på att studera vidare.

Den främsta nackdelen med enkät- och intervjustudier är att resultaten baserar sig på vad individen säger, inte på vad denne faktiskt gör. Det är en sak att säga att studierna inte skulle ha påbörjats om det statliga studiestödet inte fanns, men en annan sak att faktiskt avstå från studierna om stödet hade saknats. En annan nackdel kommer av att det oftast görs ett urval i samband med en enkät- eller intervjustudie. Ett urval medför att resultaten från undersökningen får en felmarginal. Genom statistiska beräkningar kan det dock göras ett tillräckligt stort urval för att resultatens felmarginal ska hållas på en acceptabel nivå.

Tre enkätundersökningar

I undersökningen av annuitetslånets betydelse för valet att studera genomfördes tre enkätundersökningar. Enkäterna skickades ut i pappersform, tillsammans med ett frankerat svarskuvert. Det fanns även möjlighet att besvara enkäten på webben för den som så önskade.

Enkätutskick gjordes till ett urval av dem som:

- Inom fem år hade gått vidare från gymnasieskolan till eftergymnasiala studier, vilket innebär att de nu år 2010 är mellan 25 och 26 år.
- Inom fem år inte hade gått vidare till eftergymnasiala studier efter gymnasiet, vilket innebär att de nu år 2010 är mellan 25 och 26 år.
- Beviljades studiestöd hösten 2004 men som valde att inte studera med det studiestöd de beviljades. Dessa personer är nu äldre än 30 år.

I var och en av de tre enkätundersökningar har urvalet stratifierats utifrån ett antal bakgrundsvariabler. Genom stratifieringen ökar chansen att få rimligt säkerställda resultat till en rimlig kostnad. Hade inte urvalet stratifierats skulle det ha krävts ett långt större utskick för att säkerställa resultatens tillförlitlighet i de mindre grupperna. I den övergripande analysen har dock materialet viktats så att inte individer med någon särskild bakgrund blir överrepresenterade som del av samtliga respondenter.

Två av undersökningarna – den som riktades till dem som gått vidare i högre utbildning respektive dem som inte gjort det – riktade sig till dem som gick ut gymnasiet 2005 vilket innebär att samtliga respondenter är i åldrarna 25 till 26 år. Detta har givetvis betydelse för svaren och avsikten är främst att jämföra dessa studerande med dem som valde att inte fortsätta till högre studier.

Population, urval och antal svarande samt undersökningens svarsfrekvens i procent

	Totalt antal	Urval	Antal svarande	Svarsfrekvens (%)
Har gått vidare från gymnasiet till eftergymnasiala studier				
Har lånat fullt	17 945	500	224	45
Har lånat delvis	6 214	500	252	50
Har lånat vissa terminer	11 316	500	239	48
Har inte lånat	9 753	500	234	47
Skolkade på gymnasiet	361	348	138	40
Totalt	45 589	2 348	1087	46
Har inte gått vidare från gymnasiet till eftergymnasiala studier				
Skolkade på gymnasiet	565	488	86	18
Kvinna	14 891	487	156	32
Man	23 658	483	119	24
Totalt	39 114	1 458	361	25
Började inte studera med det studiestöd som beviljades				
Studiemedel med den lägre andelen bidrag	495	344	141	41
Studiemedel med den högre andelen bidrag	509	307	132	43
Rekryteringsbidraget	660	389	171	44
Totalt	1 664	1 040	444	43

Undersökningen pågick under veckorna 37 till 43 under 2010. Svarsfrekvensen blev inte helt oväntat lägst i gruppen som inte fortsatte att studera efter gymnasiet. Telefonsamtal från mottagare av enkäten har antytt att många inte tyckte att undersökningen var relevant för dem. Detta gör resultaten relativt osäkra för denna grupp. De övriga två undersökningarna fick svarsfrekvenser som är på en mer vanlig förekommande nivå.

I undersökningarna som riktade sig till dem som gått ut gymnasiet och som gått vidare respektive inte gått vidare till eftergymnasiala studier, gjordes urvalet bland de studerande som gick ur gymnasiet våren 2005. Vidare avgränsades urvalet till dem som inte alls hade studerat med studiestöd efter gymnasiet respektive de som hade studerat med studiestöd på eftergymnasial nivå efter gymnasiet. Då CSN inte har uppgifter om individer som studerar utan studiestöd kunde det i urvalet för dem som inte gått vidare förekomma individer som studerat utan studiestöd. Av de 361 svarande var det mycket riktigt drygt 16 procent som hade studerat vidare. Analysen av gruppen som inte gick vidare baserar sig därför på 302 svar.

Den tredje undersökningen riktade sig till dem som beviljats studiemedel eller rekryteringsbidrag hösten 2004, men som inte utnyttjade stödet. Ett motiv till att denna grupp valdes var för att se varför de inte studerade vidare, trots att många hade beviljats relativt förmånliga bidrag. Ett annat motiv var att särskilt studera den grupp som på grund av att pengarna var slut inte fick rekryteringsbidrag eller högre studiebidrag, trots att de enligt de formella kraven hade rätt till det. Tyvärr visade det sig i utsökning att det var det endast ett fåtal individer som hade nekats studiestöd på grund av att pengarna var slut. Av dessa var det i sin tur endast en som inte hade börjat studera nästa termin. På grund av detta ingick dessa inte som en egen urvalsgrupp i undersökningen.

Bortfallsanalys

En bortfallsanalys kan åtminstone genomföras på två olika sätt:

1. Genom en analys av registerdata rörande de som har deltagit i undersökningen respektive de som valde att inte delta i undersökningen. Det kan undersökas om det finns några skillnader mellan de som svarat respektive de som inte har gjort det.

Det kan också undersökas om det finns några skillnader i hur de som har svarat tidigt har besvarat frågorna jämfört med dem som svarade senare.

2. Genom att den grupp som inte deltog i undersökningen kontaktas och ombes svara på enkätfrågorna muntligen. I dessa undersökningar ställs det ofta endast ett fåtal frågor, av dem som ingick i den ursprungliga undersökningen. Frågan är om bortfallsgruppen svarar annorlunda på frågorna, jämfört med dem som besvarade frågorna i den ursprungliga undersökningen.⁵

I denna undersökning har bortfallsanalysen genomförts utifrån befintligt data i CSN:s egna register och det datamaterial som kom in via respektive enkätundersökning. Dels har det undersökts i vilken utsträckning de olika grupperna har svarat och hur de har svarat, dels har det undersökts om de som besvarade enkäten tidigt har gjort en annan bedömning av CSN:s service än de som besvarade enkäten sent, t.ex. efter påminnelser.

Resultaten har även korrigerats genom viktning. För att kunna generalisera till en större population, är det önskvärt att enkätresultaten avspeglar det resultat som man skulle kunna förvänta sig om man frågade hela populationen och om hela populationen hade besvarat enkäten. Urvalet till undersökningarna stratifierades. Detta innebär att resultaten måste vikta om, även om samtliga utvalda hade besvarat enkäterna. Nu har inte alla i urvalet besvarat enkäten och därför måste resultaten vikta, både utifrån det stratifierade urvalet och med anledning av att svarsfrekvensen är olika hög i urvalsgrupperna. Viktningen har gjorts för att vikta upp grupper som i undersökningen har en lägre andel av svaren än deras andel sett till hela populationen, samt för att vikta ner dem som har en större andel av svaren än de har sett till hela populationen.

Efter genomförd viktning har bortfallet i de tre undersökningarna analyserats genom en påminnelseanalys – svaren har analyserats utifrån om de har kommit in tidigt eller sent. Anledningen till att det inte har genomförts en renodlad påminnelseanalys är att antalet svar före och mellan påminnelserna är för få.

Resultaten från analysen visar att studiestödets inverkan på valet att fortsätta till eftergymnasiala studier var starkare bland dem som besvarat enkäten tidigt än bland dem som svarat sent. Detta medför att resultaten för studiestödets inverkan på valet att inte gå vidare till eftergymnasiala studier respektive valet att gå vidare har övervärderats något.

När det gäller studiestödets inverkan på valet att inte börja studera med det studiestöd som beviljats visade däremot analysen att resultaten inte skiljer sig mellan de som svarat tidigt och de som har svarat sent.

Kapitel 5 Trygghetsregler

Uppgifterna i kapitel 8 är om inte annat anges hämtade från CSN:s register och avser av samtliga återbetalningsskyldiga låntagare med annuitetslån och studielån.

Uppgifterna är framtagna med hjälp av databassystemet Data Warehouse. Många av uppgifterna återfinns även i den officiella statistiken ”återbetalning av studiestöd”.

För att kunna belysa trygghetsreglernas effekt och betydelse har det varit viktigt att ha kunskap om låntagarnas inkomster. En specifik utökning har gjorts som omfattar samtliga återbetalningsskyldiga av annuitetslån och studielån 2008. Anledningen till att data från 2008 har använts är att detta är det senaste år som CSN har inkomstuppgifter för. Vid en analys av data från 2008 har det dessutom varit möjligt att analysera betalningsproblem m.m. under de efterföljande åren. Detta datamaterial har bearbetats i statistikbearbetningsprogrammet SPSS.

⁵ Observera att vid genomförandet av en bortfallsanalys kan eventuella skillnader i metod, mellan den ursprungliga undersökningen och bortfallsundersökningen påverka resultatens jämförbarhet.

I den mån det har varit möjligt och relevant har jämförelser gjorts mellan annuitetslån och studielån. Lånetypen studiemedel ingår inte i detta avsnitt.

Kapitel 6 Attityder till lån för studier – hur låntagarna ser på lånet och återbetalningen

Låntagarnas synpunkter har samlats in med hjälp av en enkät där respondenterna på en femgradig skala fick markera om de instämde i ett antal påståenden om lånen och återbetalningen av dessa. Enkäten skickades ut till tre grupper av låntagare: personer som studerade med annuitetslån höstterminen 2010, personer som var återbetalningsskyldiga för annuitetslån och personer som var återbetalningsskyldiga för studielån under 2010. Enkäten skickades ut i pappersform, tillsammans med ett frankerat svarskuvert. Det fanns även möjlighet att besvara enkäten på webben för den som så önskade. För de två grupperna av återbetalare var enkätterna identiska medan enkäten som användes för de studerande innehöll delvis andra påståenden och frågor. I enkäten till de studerande fanns också svarsalternativet ”Vet ej/ingen åsikt” på de påståenden som berörde studielån i allmänhet och synen på återbetalningen av lånet. Enkäten till de återbetalningsskyldiga skickades ut den 22 september 2010 och enkäten till de studerande skickades den 28 september. Därefter följde två påminnelser den 4 och 13 oktober till de återbetalningsskyldiga och den 8 och 19 oktober till de studerande. Insamlingen av enkätsvaren pågick till och med den 25 oktober respektive den 1 november 2010.

De tre grupperna av låntagare har avgränsats enligt följande:

Studerande med annuitetslån: Personer som studerade på heltid i Sverige med studiemedel med bidrag och lån höstterminen 2010. De skulle också ha studerat med studiemedel, med eller utan lån, under vårterminen 2010.

Återbetalare av annuitetslån: Personer som var bosatta i Sverige den 31 december 2009 och blev återbetalningsskyldiga för annuitetslånet år 2006. De skulle också fortfarande ha en studieskuld vid utsökningstillfället den 10 juli 2010.

Återbetalare av studielån: Återbetalare som var bosatta i Sverige den 31 december 2009 vars återstående studieskuld för studielånet var minst 10 000 kronor vid årsskiftet 2009/2010. Beloppet sattes för att inte riskera att flera skulle ha hunnit slutbetala sitt lån när utsökningen av respondenter gjordes den 15 september 2010. För att deras studier inte skulle vara alltför avlägsna i tiden tilläts personer som studerat till viss del med annuitetslån komma med i urvalet. I sådana fall fick annuitetslånet inte överstiga 50 000 kronor i utbetalningsskedet. En del av återbetalarna kan också före studierna med studielån ha studerat med lånetypen studiemedel som fanns före 1989.

Respondenterna valdes ut genom ett stratifierat slumpmässigt urval ur respektive population. De som studerade med annuitetslån fördelades på åtta grupper utifrån ålder och den utbildningsnivå de studerade på när urvalet gjordes. De som studerade på eftergymnasial nivå delades även in i yrkesinriktade utbildningar på eftergymnasial nivå och utbildningar på högskolenivå.⁶ Återbetalarna med annuitetslån fördelades på sex grupper utifrån ålder och den högsta utbildningsnivå som de fått studiemedel för. Återbetalarna med studielån delades in i fyra urvalsgrupper utifrån samma kriterier som återbetalarna av annuitetslånet men där gjordes ingen uppdelning på eftergymnasiala yrkesutbildningar och högskoleutbildningar. Syftet med att stratifiera urvalet var att försöka säkerställa att de olika åldersgrupperna och utbildningsnivåerna skulle få tillräcklig representation i undersökningen. Datamaterialet har bearbetats och analyserats i statistikprogrammet SPSS.

⁶ Med yrkesinriktade utbildningar på eftergymnasial nivå avses de svenska eftergymnasiala utbildningar som finns uppräknade under avdelning B1 i bilagan till Studiestödsförordning (2000:655). Dessa utbildningar regleras inte av Högskoleförordning (1977:263). Med utbildningar på högskolenivå avses utbildningar under avdelning B2 i studiestödsförordningen vilka samtliga regleras i högskoleförordningen.

Undersökningens population, urval och antal svarande samt svarsfrekvens i procent

	Population	Urval	Antal svar	Svarsfrekvens (%)
Studera med annuitetslån				
Grundskolenivå	856	400	196	49
Gymnasienivå	14 284	300	142	47
Eftergymnasial nivå, 24 år eller yngre	2 803	300	156	52
Högskolenivå, 24 år eller yngre	45 739	300	165	55
Eftergymnasial nivå, 25–34 år	3 363	300	157	52
Högskolenivånivå, 25–34 år	24 701	300	155	52
Eftergymnasial nivå, 35 år eller äldre	1 592	300	189	63
Högskolenivånivå, 35 år eller äldre	6 309	300	194	65
Totalt	102 647	2 500	1 354	54
Återbetalare annuitetslån				
Grundskolenivå	298	292	44	15
Gymnasienivå	7 480	300	90	30
Eftergymnasial nivå, 34 år eller yngre	2 393	300	103	34
Högskolenivå, 34 år eller yngre	11 120	300	149	50
Eftergymnasial nivå, 35 år eller äldre	1 278	300	154	51
Högskolenivå, 35 år eller äldre	3 796	300	153	51
Totalt	26 365	1 792	693	39
Återbetalare studielån				
Grundskolenivå	767	400	84	21
Gymnasienivå	72 190	300	89	30
Eftergymnasial nivå, 34 år eller yngre	41 971	300	135	45
Eftergymnasial nivå, 35 år eller äldre	282 487	300	142	47
Totalt	397 415	1 300	450	35

Efter periodens slut hade 1 354 personer besvarat enkäten som skickades till studerande med annuitetslån. Detta ger en svarsfrekvens på 54 procent. Svarsfrekvensen skiftar dock mellan de olika urvalsgrupperna. Den är högst bland äldre studerande på högskole- och eftergymnasial nivå medan studerande på gymnasienivå har den lägsta svarsfrekvensen.

På enkäten som skickade till dem som var återbetalningsskyldiga för annuitetslånet är svarsfrekvensen 39 procent och för studielånet 35 procent. Svarsfrekvensen är mycket låg bland de återbetalare som har lånat för studier på grundskolenivå. Grundskole- och gymnasiestuderande har därför slagits samman till en grupp vid analysen när det gäller återbetalarna av lånen. Den relativt låga svarsbenägenheten för studielånet medför att resultatet får tolkas med viss försiktighet. Det innebär också att resultatet inte kan fördelas på för många undergrupper.

Med anledning av att urvalet var stratifierat och den skiftande svarsfrekvensen i de olika respondentgrupperna har resultatet viktats vid analysen. Viktningen har gjorts utifrån utbildningsnivå och ålder samt gruppernas andel av respektive population och svarsbenägenhet.

Följande situationer kan tänkas vara orsaker till bortfallet:

- De tilltänkta respondenternas allmänna ovilja att besvara enkäter.
- Frågorna kan ha upplevts känsliga att svara på av en del respondenter.
- Återbetalare med betalningssvårigheter kan vara mindre benägna att svara på en enkät från CSN. Resultatet tyder till viss del på att det är så. I urvalet var andelen som hade fått ett kronofogdekrav för annuitetslånet under innevarande år 4,1 procent, bland dem som har besvarat enkäten är denna andel 1,3 procent. Bland låntagarna med studielån är motsvarande andelar 1,8 procent i urvalet 0,2 procent bland dem som har besvarat enkäten.

- En del återbetalare av studielån kan ha upplevt att deras studier var för avlägsna i tiden för att de skulle kunna svara på vissa av frågorna.
- För studerande på grundskolenivå kan språksvårigheter ha varit ett hinder.
- Ogiltiga adresser, bosättning utomlands och skydd av identitet under 2010 medförde att 54 studerande, 42 återbetalare av annuitetslån, och 48 återbetalare av studielån inte kunde nås av enkäten.

Kapitel 7 Annuitetslånet – skillnader mellan kvinnor och män

I den första delen av undersökningen görs en kortare registeranalys av en specifik population av låntagare med annuitetslån. Populationen togs fram via databassystemet Data Warehouse enligt följande kriterier:

- Låntagaren ska inte ha någon annan lånetyp än annuitetslån
- Återbetalningsskyldigheten ska ha uppstått under åren 2003–2006
- Inget studiestöd ska ha betalats ut efter att återbetalningsskyldigheten har uppstått
- Det ska finnas en kvarvarande skuld på annuitetslånet den 31 juli 2010
- Låntagaren ska vara folkbokförd och bosatt i Sverige
- Någon folkbokföringssekretess får inte finnas

Populationen som uppfyllde kriterierna omfattade 55 108 låntagare. Av dessa var 29 833 kvinnor och 25 275 män.

Den andra delen (huvudstudien) är en enkätundersökning som bygger på samma population. Ett slumpmässigt urval av 500 kvinnor och 500 män gjordes. Datamaterialet har bearbetats och analyserats i statistikprogrammet SPSS.

Vid kontroll av registermaterialet från Data Warehouse konstaterades att 1 086 personer hade fått studiestöd för utlandsstudier efter att de blivit återbetalningsskyldiga. Dessa låntagare togs därför bort från studien. I urvalet till enkätundersökningen fanns 18 av dessa med, ingen enkät skickades ut till dem.

Låntagarnas folkbokföring och bosättning avser situationen den 1 januari 2010. När adresser söktes ut till urvalspersonerna visade det sig att en av dem saknade giltig adress i CSN:s register och att två hade en adress i utlandet. Det totala bortfallet i utskicket omfattade därmed 21 personer.

Enkäten skickades ut per post den 14 september 2010 till 979 respondenter. Totalt omfattade enkäten 18 frågor rörande familjesituation, sysselsättning efter studierna, inkomster och ersättningar samt utbildning och studieskuld. För nio personer kom enkätutskicket i retur eftersom de flyttat från adressen.

Per den 30 september 2010 hade 231 svar inkommit (23 procents svarsfrekvens). En påminnelse skickades den 4 oktober 2010 till dem som inte svarat (738 personer). För en av personerna kom påminnelsen i retur eftersom denne flyttat från adressen. Svar inkomna till och med den 18 oktober 2010 accepterades. Vid denna tidpunkt hade 363 personer svarat på enkäten, vilket ger en svarsfrekvens på 36 procent.

Din sysselsättning efter gymnasiet

1 Har du studerat på eftergymnasial nivå efter gymnasiet?

Ja

Ja, mindre än 3 månader

Nej

}

Tack för att du besvarade frågan!
Övriga frågor riktar sig inte till dig.
Lägg enkäten i det medföljande
kuvertet och skicka in det till oss.

2 Varför valde du att studera på eftergymnasial nivå?

Markera endast ett svarsalternativ. Välj den huvudsakliga orsaken.

För att det var självklart att jag skulle studera vidare

För att öka mina chanser att få ett arbete

För att få studiemedel för min försörjning

För att det krävs utbildning för det jag arbetar med eller vill arbeta med

För att bli mer allmänbildad och få större kunskaper

För att studierna ger mig en bättre ekonomisk situation när jag studerat klart

För att jag inte fick något arbete

Annan orsak, nämligen _____

3 Inom vilket utbildningsområde har du huvudsakligen studerat på eftergymnasial nivå? Markera endast ett svarsalternativ.

Pedagogik och lärarutbildning

Humaniora (t.ex. historia, filosofi, språk, litteraturhistoria, teologi) och konst

Samhällsvetenskap, juridik, ekonomi och administration

Naturvetenskap, matematik och data

Teknik och tillverkning

Lant- och skogsbruk samt djursjukvård

Hälso- och sjukvård samt social omsorg

Tjänster, t.ex. transport, turism, hotell och restaurang

Något annat, nämligen _____

4 Hur länge har du sammanlagt studerat på eftergymnasial nivå?

Kortare tid än 1 termin

1–5 terminer

6 terminer eller mer

5 Vad av följande har du använt dig av för att försörja dig under studierna på eftergymnasial nivå? Du kan markera flera svarsalternativ.

- Studiebidrag och lån
- Enbart studiebidrag
- Lön
- Inkomster från kapital eller näringsverksamhet
- Aktivitetsersättning
- Utvecklingsersättning
- Ekonomiskt stöd från föräldrar
- Ekonomiskt stöd från make/maka/sambo/pojkvän/flickvän
- Sparade medel
- Banklån eller annat lån
- Bostadsbidrag
- Barnbidrag
- Försörjningsstöd (socialbidrag)
- Något annat, nämligen _____

6 Vilka sysselsättningar förutom studier har du haft efter gymnasiet?

Markera bara sådant som har varit din huvudsakliga sysselsättning i mer än tre månader i följd.

Jag har ...

- arbetat
- rest
- varit arbetslös
- varit föräldraledig
- varit sjukskriven
- gjort något annat, nämligen _____

7 Vad har varit din huvudsakliga sysselsättning efter gymnasiet?

Markera endast ett svarsalternativ.

- Studier
- Arbete
- Resor
- Arbetslöshet
- Föräldraledighet
- Sjukskrivning
- Något annat, nämligen _____

8 **Vilken är din huvudsakliga sysselsättning nu?** Markera endast ett svarsalternativ.

- Studier
- Arbete
- Resor
- Arbetslöshet
- Föräldraledighet
- Sjukskrivning
- Något annat, nämligen_____

9 **Hur upplever du att din ekonomi är nu?**

- Mycket bra
- Bra
- Ganska bra
- Ganska dålig
- Dålig
- Mycket dålig

10 **Hade du ändå börjat studera på eftergymnasial nivå även om det inte funnits statligt studiestöd då?**

- Ja
- Ja, troligen
- Nej, troligen inte
- Nej

11 **Studerar du nu eller har du tidigare studerat med studielån?**

Markera endast ett svarsalternativ.

- Ja
- Nej, jag har inte behövt ta studielån för att försörja mig under studierna
- Nej, jag vill inte belasta min ekonomi med den återbetalning som ska göras efter avslutade studier
- Nej, jag vill inte låna för jag tycker att det är fel att betala ränta på ett lån
- Nej, av en annan anledning, nämligen_____

Gå vidare till fråga 18

12 Hur mycket studielån har du tagit?

Markera endast ett svarsalternativ. Välj det påstående som stämmer bäst.

- Jag har hela tiden tagit fullt studielån för att kunna studera
- Jag har hela tiden tagit fullt studielån, men jag skulle ha kunnat studera med mindre lån
- Jag har hela tiden tagit fullt studielån, men jag skulle ha kunnat studera utan studielån
- Jag har lånat mindre än vad som är möjligt och jag har bara lånat så mycket som jag har behövt
- Jag har lånat mindre än vad som är möjligt, men jag skulle ha kunnat studera med mindre lån
- Jag har lånat mindre än vad som är möjligt, men jag skulle ha kunnat studera helt utan lån

13 Skulle du ha börjat studera på eftergymnasial nivå om du inte kunnat få studielån?

I år är studiestödsbeloppet 8 140 kronor för fyra veckors studier på heltid (bidrag 2 696 kr och lån 5 444 kr).

- Ja
- Ja, troligen
- Nej, troligen inte
- Nej

14 Hur påverkade studielånets trygghetsregler* ditt val att ta studielån?

- Inte alls – jag kände inte till trygghetsreglerna
- Inte alls – men jag kände till trygghetsreglerna
- Lite – jag hade lånat mindre om trygghetsreglerna inte fanns
- Mycket – jag hade inte lånat alls om trygghetsreglerna inte fanns

* Möjlighet att få nedsatt betalning vid exempelvis låg inkomst eller nya studier och att få lån avskrivet vid bland annat 68 års ålder eller dödsfall.

15 Påverkade möjligheten att få tidigare lån avskrivet* ditt val att studera på högskola?

- Nej, det har inte berört mig eftersom jag inte tagit studielån för vuxenstudier på grundskole- eller gymnasienivå
- Nej, jag kände inte till att det fanns en sådan möjlighet att få avskrivning
- Nej, jag hade studerat vidare ändå
- Ja lite, det gjorde det lättare att gå vidare till högskolan
- Ja mycket, det gjorde att jag valde att fortsätta på högskolan

* Den som har tagit studielån för grundläggande eller gymnasial vuxenutbildning kan få dessa avskrivna om han eller hon fortsätter studierna på högskolenivå.

16 Påverkades ditt val att studera på högskolan av att räntan för studielån beräknas på ett annat sätt än vanlig bankränta?

- Nej, jag visste inte hur räntan på studielån beräknas
- Nej, men jag visste hur räntan på studielån beräknas
- Ja, och sättet räntan beräknas på gjorde det lättare för mig att gå vidare till högskolan
- Ja, och sättet räntan beräknas på var det som gjorde att jag valde att gå vidare till högskolan

* Staten tar inte ut något räntepåslag på studielånen för att täcka kostnader och skapa vinst.

17 Har du påverkats av att studielånet du tar, eller har tagit, ska betalas tillbaka?

Du kan markera flera svarsalternativ. Välj de påståenden som stämmer för dig.

- Nej
- Ja, jag är orolig för hur jag ska kunna betala tillbaka studielånet
- Ja, jag känner stress av att skulden växer
- Ja, jag har övervägt att inte studera på grund av att jag egentligen inte vill ta studielån
- Ja, jag avstår från vissa kurser för att hålla nere skulden
- Ja, jag har valt en kortare utbildning på grund av att jag inte vill ha så stor skuld att betala tillbaka
- Ja, jag har arbetat mer för att inte behöva låna så mycket
- Ja, jag har läst fler kurser per termin för att inte behöva låna så mycket
- Ja, på annat sätt, nämligen_____

Frågor om din bakgrund

18 Jag ...

☐ är ensamstående	}	Gå vidare till fråga 20
☐ är ensamstående och har barn		
☐ är gift, har ingått partnerskap eller är sambo		
☐ är gift, har ingått partnerskap eller är sambo samt har barn		
☐ har pojkvän/flickvän		

19 Vad är din makes/makas/sambos/pojkväns/flickväns huvudsakliga sysselsättning nu?

- Arbete
- Resor
- Arbetslöshet
- Föräldraledighet
- Sjukskrivning
- Studier
- Något annat, nämligen _____

20 I vilken typ av bostad bor du?

- Hyresrätt som är studentbostad
- Hyresrätt som inte är studentbostad
- Bostadsrätt
- Villa eller radhus
- Rum (inneboende)
- Annat, nämligen _____

21 Bor du tillsammans med någon/några? Du kan markera flera svarsalternativ.

- Nej
- Ja, tillsammans med make/maka/sambo
- Ja, tillsammans med make/maka/sambo och med barn
- Ja, tillsammans med barn
- Ja, med någon av eller båda mina föräldrar
- Ja, med andra studerande eller vänner
- Andra förhållanden, nämligen _____

22 Har du invandrat till Sverige?

- Nej
- Ja, från ett land i Norden
- Ja, från ett land i Europa utanför Norden
- Ja, från ett land utanför Europa

23 Har din mamma eller pappa invandrat till Sverige?

	Min mamma	Min pappa
Nej	☐	☐
Ja, från ett land i Norden	☐	☐
Ja, från ett land i Europa utanför Norden	☐	☐
Ja, från ett land utanför Europa	☐	☐
Vet inte	☐	☐

24 Vilken är eller var dina föräldrars högsta utbildningsnivå?

	Min mamma	Min pappa
Har inte studerat	☐	☐
Grundskola eller motsvarande utbildning	☐	☐
Gymnasieskola eller motsvarande utbildning	☐	☐
Högskola eller motsvarande utbildning	☐	☐
Vet inte	☐	☐

25 Vilken genomsnittlig betygspoäng fick du i slutbetyg när du gick ut gymnasiet?

- Under 10
- 10–14
- Över 14
- Vet inte

26 Här kan du lämna synpunkter på studiestödet eller CSN:s service.

Frågor som ställs här kommer vi inte att kunna svara på. Om du har frågor om beviljning eller återbetalning av studiestöd, får du gärna ringa 0771-276 000.

Studiestödets betydelse

- 1 **Har du studerat efter gymnasiet?** Som studier ska du inte räkna arbetsmarknadsutbildning eller utbildning hos din arbetsgivare.

Nej

Ja, mindre än 3 månader

Ja, 3 månader eller mer

} Tack för att du besvarade frågan! Övriga frågor riktar sig inte till dig. Lägg enkäten i det medföljande kuvertet och skicka in det till oss.

- 2 **Varför har du inte fortsatt att studera efter gymnasiet?**

Markera endast ett svarsalternativ. Välj den huvudsakliga orsaken.

Jag har ett arbete och jag vill hellre fortsätta arbeta än att studera

Jag har velat göra något annat innan jag studerar vidare

Jag har aldrig haft för avsikt att fortsätta studera

Jag har inte haft någon studiemotivation

Jag har inte vetat vad jag vill utbilda mig till

Jag har saknat behörighet för det jag vill läsa

Jag har inte kommit in på den utbildning jag vill läsa

Jag har inte kunnat studera på grund av sjukdom

Jag kunde inte börja studera på grund av min familjesituation

Jag tyckte att studiestödsbeloppet var för lågt

Jag har inte velat ta studielån

Jag har trott att jag inte skulle klara av studierna

Annan orsak, nämligen _____

Dina gymnasiestudier

- 3 **Har du ett slutbetyg från en treårig gymnasieutbildning?**

Ja

Nej → Gå vidare till fråga 6

- 4 **Vilken genomsnittlig betygspoäng fick du i ditt slutbetyg?**

Under 10

10–14

Över 14

Vet inte

5 Har du grundläggande behörighet* till högskolestudier?

- Ja
 Nej
 Vet inte

* Grundläggande behörighet har den som fått slutbetyg från ett fullständigt nationellt eller specialutformat program i gymnasieskolan och har lägst betyget godkänt i minst 2 250 gymnasiepoäng samt lägst betyget Godkänt i svenska A och B, alternativt svenska som andraspråk A och B, samt i engelska A och matematik A. Grundläggande behörighet kan även uppnås genom studier på komvux eller folkhögskola eller genom en bedömning av reell kompetens.

Din sysselsättning efter gymnasiet och nuvarande ekonomi**6 Vilka sysselsättningar har du haft efter gymnasiet?**

Markera bara sådant som har varit din huvudsakliga sysselsättning i mer än tre månader i följd.

Jag har ...

- arbetat
 rest
 varit arbetslös
 varit föräldraledig
 varit sjukskriven
 något annat, nämligen _____

7 Vad har varit din huvudsakliga sysselsättning efter gymnasiet?

Markera endast ett svarsalternativ.

- Arbete
 Resor
 Arbetslöshet
 Föräldraledighet
 Sjukskrivning
 Något annat, nämligen _____

8 **Vilken är din huvudsakliga sysselsättning nu?** Markera endast ett svarsalternativ.

- Arbete
- Resor
- Arbetslöshet
- Föräldraledighet
- Sjukskrivning
- Något annat, nämligen _____

9 **Hur upplever du att din ekonomi är nu?**

- Mycket bra
- Bra
- Ganska bra
- Ganska dålig
- Dålig
- Mycket dålig

Framtiden och en tillbakablick

10 **Har du planer på att börja studera?** Du kan markera flera svarsalternativ.

- Nej
- Ja, för att det har jag planerat hela tiden
- Ja, för att min familjesituation har ändrats eller kommer att ändras
- Ja, för att jag har studiemotivation nu
- Ja, för att jag inte får något arbete annars
- Ja, för att mitt arbete kräver det
- Ja, för att jag får intressantare arbetsuppgifter och/eller högre lön om jag utbildar mig
- Ja, för att jag har blivit tillräckligt frisk nu
- Ja, av annat skäl, nämligen _____

Gå vidare till
fråga 14

11 Påverkar studiestödsbeloppet* dina planer att inte börja studera?

Markera endast ett svarsalternativ.

- Nej \longrightarrow Gå vidare till fråga 14
- Ja, studiestödsbeloppet är för lågt
- Ja, jag vill inte ta studielån \longrightarrow Gå vidare till fråga 13

* I år är studiestödsbeloppet 8 140 kronor för fyra veckors studier på heltid (bidrag 2 696 kr och lån 5 444 kr). Den studerande kan även ha rätt till tilläggsbidrag för barn, tillägglån och merkostnadslån. Tillägglånet är i år 1 676 kronor för fyra veckors heltidsstudier och tilläggsbidraget är 508 kr för ett barn, 828 kr för två barn och 996 kr för tre barn. Du kan läsa mer om detta på www.csn.se.

12 Skulle du börja studera om du fick ett studiestöd (lån och bidrag) på ...

Markera endast ett svarsalternativ. Välj det belopp som du minst behöver för att kunna studera. Om inte något av beloppen skulle få dig att börja studera, kryssar du för "Nej" på svarsalternativet "14 000–15 000 kr/månad".

	Ja	Nej	
8 000–9 000 kr/månad	☐	☐	} Gå vidare till fråga 14
9 000–10 000 kr/månad	☐	☐	
10 000–11 000 kr/månad	☐	☐	
11 000–12 000 kr/månad	☐	☐	
12 000–13 000 kr/månad	☐	☐	
13 000–14 000 kr/månad	☐	☐	
14 000 kr–15 000 kr/månad	☐	☐	

13 Skulle du börja studera om studiestödet enbart var bidrag?

I år är studiestödsbeloppet 8 140 kronor för fyra veckors studier på heltid (bidrag 2 696 kr och lån 5 444 kr).

- Ja
- Nej

14 Ängrar du att du inte fortsatte studera direkt efter gymnasiet?

- Ja
- Nej

Bakgrundsfrågor om dig

15 Jag ...

- är ensamstående
 - är ensamstående och har barn
 - är gift, har ingått partnerskap eller är sambo
 - är gift, har ingått partnerskap eller är sambo samt har barn
 - har pojkvän/flickvän
- } Gå vidare till fråga 17

16 Vad är din makes/makas/sambos/pojkväns/flickväns huvudsakliga sysselsättning nu?

- Arbete
- Resor
- Arbetslöshet
- Föräldraledighet
- Sjukskrivning
- Något annat, nämligen _____

17 I vilken typ av bostad bor du?

- Hyresrätt
- Bostadsrätt
- Villa eller radhus
- Rum (inneboende)
- Annat, nämligen _____

18 Bor du tillsammans med någon/några? Du kan markera flera svarsalternativ.

- Nej
- Ja, tillsammans med make/maka/sambo
- Ja, tillsammans med make/maka/sambo och med barn
- Ja, tillsammans med barn
- Ja, med någon av eller båda mina föräldrar
- Ja, med vänner
- Andra förhållanden, nämligen _____

Din sysselsättning under perioden 2004–2010

1 Vilken var din huvudsakliga sysselsättning våren 2004?

- Arbete
- Arbetslöshet
- Föräldraledighet
- Sjukskrivning
- Studier
- Något annat, nämligen _____
- Jag minns inte

2 Studerade du hösten 2004?

- Nej
- Ja, jag började studera men jag avbröt studierna
- Ja, jag studerade hela terminen

} Tack för att du besvarade frågan!
Övriga frågor riktar sig inte till dig.
Lägg enkäten i det medföljande
kuvertet och skicka in det till oss.

3 Vad var den huvudsakliga orsaken till att du inte studerade hösten 2004?

Markera endast ett svarsalternativ.

- Jag hade inte någon studiemotivation
- Jag var osäker på om jag skulle klara av studierna
- Jag var osäker på om jag verkligen ville studera
- Jag visste inte vad jag ville läsa
- Jag kom inte in på den utbildning jag ville gå
- Jag blev sjuk
- Jag kunde inte börja studera på grund av min familjesituation
- Jag hade varit tvungen att flytta för att studera och det ville jag inte
- Jag ville hellre arbeta än studera och då jag fick erbjudande om ett arbete tog jag det
- Jag bedömde att studierna inte skulle förbättra mina möjligheter att få ett arbete
- Jag bedömde att studierna inte skulle göra det lättare för mig att byta arbete
- Jag bedömde att studierna inte skulle ge mig en högre inkomst efter studietiden än den jag redan hade
- Jag tyckte att studiestödsbeloppet var för lågt
- Jag ville inte ta studielån
- Annan orsak, nämligen _____

4 **Vad gjorde du hösten 2004 i stället för att studera?** Du kan markera flera svarsalternativ.

- Arbetade
- Var arbetslös
- Var föräldraledig
- Var sjukskriven
- Något annat, nämligen _____

5 **Har du studerat någon gång efter hösten 2004?**

- Nej
- Ja, mindre än 1 termin
- Ja, 1–2 terminer
- Ja, 3–4 terminer
- Ja, mer än 4 terminer

6 **Vad har varit din huvudsakliga sysselsättning under perioden 2005–2010?**

- Arbete
- Arbetslöshet
- Föräldraledighet
- Sjukskrivning
- Studier
- Något annat, nämligen _____

7 **Vilken är din huvudsakliga sysselsättning nu?**

- Arbete
- Arbetslöshet
- Föräldraledighet
- Sjukskrivning
- Studier
- Något annat, nämligen _____

Boende och ekonomi

8 Bodde du tillsammans med någon hösten 2004?

Du kan markera flera svarsalternativ.

- Nej
- Ja, tillsammans med make/maka/sambo och med barn eller ungdomar under 21 år (t.ex. syskon, egna barn, partners barn)
- Ja, tillsammans med barn eller ungdomar under 21 år (t.ex. syskon, egna barn)
- Ja, med någon av eller båda mina föräldrar
- Ja, med make/maka/sambo
- Ja, med andra studerande eller vänner
- Andra förhållanden, nämligen _____

Fråga 9 riktar sig enbart till dig som bodde tillsammans med make/maka/sambo/pojkvän/flickvän hösten 2004. Övriga går till fråga 10.

9 Vad gjorde din make/maka/sambo/pojkvän/flickvän hösten 2004?

Markera endast ett svarsalternativ. Välj den huvudsakliga sysselsättningen.

- Arbetade heltid
- Arbetade deltid
- Var studerande
- Var arbetslös
- Var pensionär eller hade sjuk- eller aktivitetsersättning
- Var föräldraledig
- Annat, nämligen _____

10 Hur var din ekonomi hösten 2004?

- Mycket bra
- Bra
- Ganska bra
- Ganska dålig
- Dålig
- Mycket dålig

11 Hur är din ekonomi nu?

- Mycket bra
- Bra
- Ganska bra
- Ganska dålig
- Dålig
- Mycket dålig

Framtiden och en tillbakablick

12 Har du planer på att börja studera? Du kan markera flera svarsalternativ.

- Jag studerar redan → Gå vidare till fråga 16
- Nej
- Ja, när barnen har vuxit upp
- Ja, för att min familjesituation har ändrats eller kommer att ändras
- Ja, för att jag har studiemotivation nu
- Ja, för att jag inte får något arbete annars
- Ja, för att mitt arbete kräver det
- Ja, för att jag får intressantare arbetsuppgifter och/eller högre lön om jag utbildar mig
- Ja, för att jag har blivit tillräckligt frisk nu
- Ja, av annat skäl, nämligen _____

Gå vidare till fråga 16

13 Påverkar studiestödsbeloppet* dina planer att inte börja studera?

Markera endast ett svarsalternativ.

- Nej → Gå vidare till fråga 16
- Ja, studiestödsbeloppet är för lågt
- Ja, jag vill inte ta studielån → Gå vidare till fråga 15

* I år är studiestödsbeloppet 8 140 kronor för fyra veckors studier på heltid (bidrag 2 696 kr och lån 5 444 kr). Den studerande kan även ha rätt till tilläggsbidrag för barn, tilläggs lån och merkostnads lån. Tilläggs lånet är i år 1 676 kronor för fyra veckors heltidsstudier och tilläggsbidraget är 508 kr för ett barn, 828 kr för två barn och 996 kr för tre barn. Du kan läsa mer om detta på www.csn.se.

14 Skulle du börja studera om du fick ett studiestöd (lån och bidrag) på ...

Markera endast ett svarsalternativ. Välj det belopp som du minst behöver för att kunna studera. Om inte något av beloppen skulle få dig att börja studera, kryssar du för "Nej" på svarsalternativet "14 000–15 000 kr/månad".

	Ja	Nej	
8 000–9 000 kr/månad	☐	☐	} Gå vidare till fråga 16
9 000–10 000 kr/månad	☐	☐	
10 000–11 000 kr/månad	☐	☐	
11 000–12 000 kr/månad	☐	☐	
12 000–13 000 kr/månad	☐	☐	
13 000–14 000 kr/månad	☐	☐	
14 000 kr–15 000 kr/månad	☐	☐	

15 Skulle du börja studera om studiestödet enbart var bidrag?

I år är studiestödsbeloppet 8 140 kronor för fyra veckors studier på heltid (bidrag 2 696 kr och lån 5 444 kr).

- Ja
 Nej

16 Äntrar du att du inte påbörjade studierna hösten 2004?

- Ja
 Nej

Bakgrundsfrågor om dig**17 Vilken är din högsta utbildningsnivå? Markera endast ett svarsalternativ.**

- Jag har inte studerat
 Grundskola eller motsvarande utbildning
 Gymnasieskola eller motsvarande utbildning
 Högskola eller motsvarande utbildning
 Annan utbildning

18 Vilken är eller var dina föräldrars högsta utbildningsnivå?

	Min mamma	Min pappa
Har inte studerat	☐	☐
Grundskola eller motsvarande utbildning	☐	☐
Gymnasieskola eller motsvarande utbildning	☐	☐
Högskola eller motsvarande utbildning	☐	☐
Vet inte	☐	☐

19 Har du invandrat till Sverige?

- Nej
- Ja, från ett land i Norden
- Ja, från ett land i Europa utanför Norden
- Ja, från ett land utanför Europa

20 Har din mamma eller pappa invandrat till Sverige?

	Min mamma	Min pappa
Nej	☐	☐
Ja, från ett land i Norden	☐	☐
Ja, från ett land i Europa utanför Norden	☐	☐
Ja, från ett land utanför Europa	☐	☐
Vet inte	☐	☐

21 Här kan du lämna synpunkter på studiestödet eller CSN:s service.

Frågor som ställs här kommer vi inte att kunna svara på. Om du har frågor om beviljning eller återbetalning av studiestöd, får du gärna ringa 0771-276 000.

Användarnamn och lösenord till en webbaserad version av enkäten på www.webropol.se

Användarnamn

Lösenord

«Användarnamn»

«Lösenord»

Din syn på studielånet

Här kommer ett antal påståenden om studielånet som vi vill att du tar ställning till. Markera med ett kryss i den ruta som bäst överensstämmer med dina åsikter. Siffran 1 betyder att du inte alls instämmer i påståendet och siffran 5 att du instämmer helt.

1. Allmänna påståenden om studielånet

	Stämmer inte alls					Stämmer helt				
	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Sverige har ett generöst studiemedelssystem	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Det är bra att statens kostnader hålls nere genom att en del av studiemedlen är lån som ska betalas tillbaka	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Det är viktigt att studielånen betalas tillbaka till staten	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Studiestödsbeloppet är för lågt – det borde vara möjligt att låna mer för den som vill göra det	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Studielånet borde vara ett bidrag som finansieras via högre skatt på framtida inkomster	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Studielånet är en skuldfälla	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

2. Studielånet under din studietid

	Stämmer inte alls					Stämmer helt				
	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Jag hade inte haft råd att genomföra min utbildning utan studielån	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jag arbetade vid sidan av studierna för att studiestödet, inklusive fullt studielån, inte räckte till de utgifter jag hade	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jag arbetade vid sidan av studierna för att inte behöva låna så mycket	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jag valde att tidvis studera utan lån för att inte få så hög studieskuld	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jag valde en kortare utbildning för att inte behöva låna så mycket	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jag påverkades inte i mina studieplaner av att det jag lånade skulle betalas tillbaka	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jag tycker att det under studietiden gick bra att bedöma hur stor studieskulden skulle bli utifrån mina studieplaner	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Studielånet under din studietid, forts...

	Stämmer inte alls				Stämmer helt
	1	2	3	4	5
Jag lånade ett högre belopp än vad jag egentligen behövde utan tanke på återbetalningen av lånet	☐	☐	☐	☐	☐
Jag lånade ett högre belopp än vad jag egentligen behövde för jag räknade med att ändå aldrig hinna betala tillbaka hela lånet	☐	☐	☐	☐	☐

3. Återbetalningen av studielån

	Stämmer inte alls				Stämmer helt
	1	2	3	4	5
Jag betalar årligen på mitt studielån med ett belopp som är för högt i förhållande till mina inkomster	☐	☐	☐	☐	☐
Jag skulle egentligen kunna betala ett högre belopp per år än vad jag gör nu	☐	☐	☐	☐	☐
Jag betalar hellre ett lägre belopp per år och har längre återbetalningstid än att betala enligt nuvarande regler	☐	☐	☐	☐	☐
Jag betalar hellre ett högre belopp per år och har kortare återbetalningstid än att betala enligt nuvarande regler	☐	☐	☐	☐	☐
Jag tycker att återbetalningen borde vara mer flexibel t.ex. när det gäller hur mycket jag vill amortera på lånet under olika perioder i livet	☐	☐	☐	☐	☐
Jag tror att jag kommer att hinna betala tillbaka hela mitt studielån	☐	☐	☐	☐	☐
Jag har gjort extra inbetalningar på mitt studielån för att fortare bli av med det	☐	☐	☐	☐	☐
Jag ångrar att jag studerade med studielån	☐	☐	☐	☐	☐
Jag bryr mig inte om ifall jag kommer att hinna betala tillbaka hela mitt studielån	☐	☐	☐	☐	☐
Jag skulle betala på studielånet om jag en månad skulle behöva välja mellan att betala på det eller på ett banklån	☐	☐	☐	☐	☐
Jag betalar gärna tillbaka studielånet t.ex. eftersom jag tycker att lånet har varit värdefullt för mig	☐	☐	☐	☐	☐

Frågor om din ekonomi och bakgrund

4. Hur försörjer du dig nu?

Markera endast ett svarsalternativ. Välj din huvudsakliga försörjningskälla.

- Lön
- Inkomster från kapital eller näringsverksamhet
- Arbetslöshetsersättning, aktivitetsstöd eller utvecklingsersättning
- Sjukpenning, sjukersättning eller aktivitetsersättning
- Försörjningsstöd (socialbidrag)
- Ekonomiskt stöd från föräldrar
- Ekonomiskt stöd från make/maka/sambo/pojkvän/flickvän
- Banklån eller annat lån
- Sparade medel
- Kost och logi hos föräldrar
- Något annat, nämligen _____

5. Hur upplever du att din ekonomi är?

- Mycket bra
- Bra
- Ganska bra
- Ganska dålig
- Dålig
- Mycket dålig

6. Familjesituation och boende

Markera endast ett svarsalternativ.

Jag bor...

- ensam
- med egna barn under 22 år
- med make/maka/sambo
- med make/maka/sambo samt egna eller partners barn
- med andra studerande eller vänner
- med andra studerande eller vänner och egna barn
- under andra förhållanden, nämligen _____

7. Har du eller dina föräldrar invandrat till Sverige?

	Jag själv	Min mamma	Min pappa
Nej	☐	☐	☐
Ja, från ett land i Norden	☐	☐	☐
Ja, från ett land i Europa utanför Norden	☐	☐	☐
Ja, från ett land utanför Europa	☐	☐	☐
Vet inte	☐	☐	☐

8. Vilken är din högsta utbildningsnivå?

Markera endast ett svarsalternativ.

- Grundskola eller motsvarande utbildning
- Gymnasieskola eller motsvarande utbildning
- Högskola eller motsvarande utbildning

9. Vilken är eller var dina föräldrars högsta utbildningsnivå?

	Min mamma	Min pappa
Har inte studerat	☐	☐
Grundskola eller motsvarande utbildning	☐	☐
Gymnasieskola eller motsvarande utbildning	☐	☐
Högskola eller motsvarande utbildning	☐	☐
Vet inte	☐	☐

10. Vad tycker du om CSN:s service när det gäller:

	Mycket dålig				Mycket bra	Vet inte/ ingen åsikt
	1	2	3	4		
Informationen om reglerna för återbetalning	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Informationen i årsbeskedet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Informationen om studielånets trygghetsregler*	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kontakt via telefon	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kontakt via e-post	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Webbplatsen www.csn.se	☐	☐	☐	☐	☐	☐
E-tjänsterna i Mina sidor	☐	☐	☐	☐	☐	☐

* Möjlighet att få nedsatt betalning vid exempelvis låg inkomst eller nya studier och att få lån avskrivet vid bland annat 68 års ålder.

Din syn på studielånet

Här kommer ett antal påståenden om studielånet som vi vill att du tar ställning till. Markera med ett kryss i den ruta som bäst överensstämmer med dina åsikter. Siffran 1 betyder att du inte alls instämmer i påståendet och siffran 5 att du instämmer helt.

1. Allmänna påståenden om studielånet

	Stämmer inte alls				Stämmer helt	Vet inte/ ingen åsikt
	1	2	3	4		
Sverige har ett generöst studiemedelssystem	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Det är bra att statens kostnader hålls nere genom att en del av studiemedlen är lån som ska betalas tillbaka	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Det är viktigt att studielånen betalas tillbaka till staten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Studiestödsbeloppet är för lågt – det borde vara möjligt att låna mer för den som vill göra det	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Studielånet borde vara ett bidrag som finansieras via högre skatt på framtida inkomster	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Studielånet är en skuldfälla	☐	☐	☐	☐	☐	☐

2. Studielånet under din studietid

	Stämmer inte alls				Stämmer helt
	1	2	3	4	
Jag hade inte haft råd att genomföra min utbildning utan studielån	☐	☐	☐	☐	☐
Jag arbetar vid sidan av studierna för att studiestödet, inklusive fullt studielån, inte räcker till de utgifter jag har	☐	☐	☐	☐	☐
Jag lånar ett högre belopp än vad jag egentligen behöver	☐	☐	☐	☐	☐
Jag arbetar vid sidan av studierna för att inte behöva låna så mycket	☐	☐	☐	☐	☐
Jag har tidvis studerat utan lån eller planerar att tidvis studera utan lån för att inte få så hög studieskuld	☐	☐	☐	☐	☐
Jag valde en kortare utbildning för att inte behöva låna så mycket	☐	☐	☐	☐	☐
Jag påverkas inte i mina studieplaner av att det jag lånar ska betalas tillbaka	☐	☐	☐	☐	☐
Jag känner stress av att studieskulden växer	☐	☐	☐	☐	☐

Studielånet under din studietid, forts...

	Stämmer inte alls		3	4	Stämmer helt	
	1	2			5	
Jag tycker det går bra att bedöma hur stor min studieskuld kommer att bli utifrån hur jag väljer att studera	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jag har tagit reda på vilka regler som gäller för återbetalningen av studielånet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jag har använt webbtjänsten "Räkna ut" på www.csn.se för att se hur återbetalningen av mitt lån kan komma att bli	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jag tror att jag kommer att hinna betala tillbaka hela lånet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jag oroar mig för hur jag ska hinna betala tillbaka studielånet	☐	☐	☐	☐	☐	☐

3. Återbetalningen av studielånet

	Stämmer inte alls		3	4	Stämmer helt		Vet inte/ ingen åsikt
	1	2			5		
Jag skulle hellre betala ett lägre belopp per år och ha längre återbetalningstid än att betala enligt nuvarande regler	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jag skulle hellre betala ett högre belopp per år och ha kortare återbetalningstid än att betala enligt nuvarande regler	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jag tycker att återbetalningen borde vara mer flexibel t.ex. när det gäller hur mycket jag vill amortera på lånet under olika perioder i livet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jag tror att återbetalningen av studielånet kommer att bli betungande	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jag kommer att försöka betala tillbaka mitt studielån så fort som möjligt genom extra inbetalningar när min ekonomi tillåter det	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jag skulle betala på studielånet om jag en månad skulle behöva välja mellan att betala på det eller på ett banklån	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jag bryr mig inte om ifall jag kommer att hinna betala tillbaka hela mitt studielån	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Frågor om din ekonomi och bakgrund

4. Ingår det praktik i din utbildning?

Du kan markera flera svarsalternativ.

- Nej
- Ja, praktik med lön
- Ja, praktik utan lön

5. Arbetar du vid sidan av dina studier? Räkna inte med praktik som ingår i din utbildning.

Du kan markera flera svarsalternativ.

- Nej
- Ja, under terminstid
- Ja, under sommaren (juni, juli och augusti)

6. Hur upplever du att din ekonomi är?

- Mycket bra
- Bra
- Ganska bra
- Ganska dålig
- Dålig
- Mycket dålig

7. Familjesituation och boende

Markera endast ett svarsalternativ.

Jag bor...

- ensam
- med egna barn under 22 år
- med make/maka/sambo
- med make/maka/sambo samt egna eller partnerns barn
- med andra studerande eller vänner
- med andra studerande eller vänner och egna barn
- Under andra förhållanden, nämligen _____

8. Har du eller dina föräldrar invandrat till Sverige?

	Jag själv	Min mamma	Min pappa
Nej	☐	☐	☐
Ja, från ett land i Norden	☐	☐	☐
Ja, från ett land i Europa utanför Norden	☐	☐	☐
Ja, från ett land utanför Europa	☐	☐	☐
Vet inte	☐	☐	☐

9. Vilken är eller var dina föräldrars högsta utbildningsnivå?

	Min mamma	Min pappa
Har inte studerat	☐	☐
Grundskola eller motsvarande utbildning	☐	☐
Gymnasieskola eller motsvarande utbildning	☐	☐
Högskola eller motsvarande utbildning	☐	☐
Vet inte	☐	☐

10. Vad tycker du om CSN:s service när det gäller:

	Mycket dålig				Mycket bra		Vet inte/ ingen åsikt
	1	2	3	4	5		
Informationen om reglerna för beviljning av studiemedel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Informationen om reglerna för återbetalning av studielån	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Informationen om studielånets trygghetsregler*	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kontakter via telefon	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kontakter via e-post	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Webbplatsen csn.se	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
E-tjänsterna på Mina sidor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

*Möjlighet att få nedsatt betalning vid exempelvis låg inkomst eller nya studier och att få lån avskrivet vid bland annat 68 års ålder.

Kvinnor och män med annuitetslån (kap. 7)

Enkäten innehåller några allmänna frågor samt frågor om sysselsättning och inkomster. Du markerar ditt svar med ett kryss i rutan vid det svarsalternativ som bäst stämmer överens med dig eller genom att fylla i svarsrutan. Vid eventuell felmarkering fyller du i hela rutan och markerar ett nytt svarsalternativ med ett kryss. Det är viktigt för undersökningen att du försöker svara på alla frågor.

Allmänna frågor

1. Jag är

- kvinna
- man

2. Mitt födelseår är

19

--	--

3. Familjesituation/boende

Markera endast ett svarsalternativ.

- Bor ensam (*hoppa över fråga 4*)
- Bor tillsammans med egna barn som är under 22 år
- Make/maka/sambo (*hoppa över fråga 4*)
- Make/maka/sambo samt egna eller partners barn som är under 22 år
- Annan situation, nämligen _____

4. Barnens ålder

Du kan markera flera svarsalternativ.

- 0–5 år
- 6–12 år
- 13–18 år
- 19–21 år

5. Har du eller dina föräldrar invandrat till Sverige?

	Jag själv	Min mamma	Min pappa
Nej	☐	☐	☐
Ja, från ett land i Norden	☐	☐	☐
Ja, från ett land i Europa utanför Norden	☐	☐	☐
Ja, från ett land utanför Europa	☐	☐	☐
Vet inte		☐	☐

6. Vilken är eller var dina föräldrars högsta utbildningsnivå?

	Min mamma	Min pappa
Har inte studerat	☐	☐
Grundskola eller motsvarande	☐	☐
Gymnasieskola eller motsvarande	☐	☐
Högskola eller motsvarande	☐	☐
Vet inte	☐	☐

Frågor om sysselsättning och ekonomi**2010****7. Vilken är din huvudsakliga sysselsättning under 2010?***Markera endast det svarsalternativ som varar/ varat under längst tidsperiod.*

- Arbete på heltid
- Arbete på deltid
- Studier
- Föräldraledig
- Sjukskriven
- Arbetslös
- Annan sysselsättning,
nämligen _____

8. Vilken eller vilka typer av inkomster/ersättningar/bidrag har du under 2010?

Du kan markera flera svarsalternativ.

- Lön
- Föräldrapenning
- Sjukpenning/sjukersättning/aktivitetsersättning
- Aktivitetsstöd
- Ersättning från a-kassa
- Barnbidrag
- Bostadsbidrag
- Underhållsstöd
- Försörjningsstöd (tidigare benämnt socialbidrag)
- Annan ersättning,
nämligen _____

9. Vilken är din beräknade årsinkomst under 2010 (skattepliktig inkomst/ersättning före skatt)?

kr

10. Vilken är din totala nettoinkomst per månad under 2010 (skattepliktig inkomst/ersättning efter skatt + eventuella stöd/bidrag)?

kr

11. Betalar du underhåll för egna barn som du inte bor tillsammans med under 2010?

- Ja, till ett belopp avkr i genomsnitt per månad
- Nej

12. Hur upplever du din ekonomiska situation under 2010?

- Mycket bra
- Bra
- Ganska bra
- Ganska dålig
- Dålig
- Mycket dålig

Tidigare år**13. Vilken sysselsättning har du haft sedan du slutade studera (2009 och tidigare)?**

Du kan markera flera svarsalternativ.

- Arbete
- Föräldraledig
- Sjukskriven
- Arbetslös
- Utlandsvistelse (exempelvis längre resa, arbete i utlandet)
- Annan sysselsättning,
nämligen _____

14. Vilken årsinkomst hade du under 2009 (skattepliktig inkomst/ersättning före skatt)?

kr

Frågor om utbildning och studieskuld**15. Har du en examen från en högskole- eller universitetsutbildning?**

- Ja

Inriktning/huvudämne: _____

Antal terminer: _____

- Nej

Om du har svarat "ja", hoppa över fråga 16 och besvara fråga 17!

16. Har du en yrkesutbildning som är gymnasial eller eftergymnasial?

Ja

Inriktning/ämne: _____

Antal terminer: _____

Nej

Om du har svarat "ja", besvara även fråga 17!

17. I vilken utsträckning överensstämmer din utbildning/examen med din anställning/dina arbetsuppgifter?

Inte alls

Till viss del

Till stor del

Helt

Jag har ingen anställning

18. I vilken utsträckning upplever du att återbetalningen av annuitetslånet är betungande för din ekonomi?

Inte alls

Till viss del

Till stor del

I allra högsta grad

Vet inte

Här har du möjlighet att lämna ytterligare synpunkter och kommentarer!

CSN tackar för din medverkan!

